

दानशूर कै. भिकुलालजी नबीरा

स्थापना १९६१

शिक्षण प्रसारक मंडळ काटोल द्वारा संचालित

नबीरा महाविद्यालय, काटोल

Members of Shikshan Prasarak Mandal & College Development Committee

Dr. Rajuji Deshmukh
President, S.P.M. & C.D.C.

Shri Niranjanji Raut
Vice President S.P.M.
President Jr. College Committee
Member, C.D.C.

Shri Bansilalji Nabira
Secretary S.P.M.

Shri Yogeshji V. Pande
Acting Secretary
S.P.M. & C.D.C.

Shri Prakashji K. Chandak
Treasurer S.P.M. &
Member C.D.C.

Dr. Govindji V. Bhutada
Member S.P.M.

Sau. Kundatai Vijaykar
Member S.P.M.

Shri Satyendraji T. Khona
Member S.P.M.

Shri Ramchandraji Mishra
Member S.P.M.

Shri Ramanlalji Nabira
Member S.P.M.

**Shri Purushottamji
Mankar**
Member S.P.M.

Shri Sureshbabu Harjal
Member S.P.M.

**Shri Mehmoodji
Ahmadaliji Khoja**
Member S.P.M.

**Dr. Subhashji H.
Palsapure**
Member S.P.M.

**Shri Jawaharlalji
Chandak**
Member S.P.M.

Shri Rajuji Bisani
Member S.P.M.

Adv. Deepakji Kene
Member S.P.M.

Shri Madanji S. Nabira
Member C.D.C.

Dr. R.R. Dhote
(Teachers'
Representative)
C.D.C.

Dr. G.K. Khorgade
(Teachers'
Representative)
C.D.C.

Dr. V.R. Ruikar
(Teachers'
Representative)
C.D.C.

Dr. V.G. Barsagade
IQAC Co-ordinator
Member C.D.C.

Dr. T.L. Jagdale
Principal's Nominee
C.D.C.

Shri Raju Dhurve
(Non-Teaching
Representative)

Dr. S.K. Navin
Principal &
Secretary C.D.C.

President's Message

**"Education is not the learning of facts,
But the training of the mind to think."**

Albert Einstein

As this edition of the Magazine of Nabira Mahavidyalaya, Katol goes to publish, summer season is on the horizon. It's one of the dry seasons among all seasons; the senescence period in which leaves fall and waiting for the next season to sprout. Although it is dry, but the purpose is to rejuvenate strength for upcoming season and protect itself from drying. Likewise, our students pour all their energy in terms of their thoughts and opinion for the upcoming batches.

I appreciate the efforts of faculty members of our college during pandemic situation, who have completed the syllabus through various means like Video Lectures, provisions of pdf notes and regularly conducting online exams at college level.

We hope you enjoy reading this issue, and we look forward to the time when we can see you all on campus again.

Dr. Raju Deshmukh
President
Shikshan Prasarak Mandal, Katol

Principal's Message

"Thinking gives creativity,
Creativity leads to thinking,
Thinking provides knowledge,
Knowledge makes you great."

Dr. A.P.J. Kalam

It gives me great pleasure to know that 'Prajakta', the college magazine, 2020-21 is brought out. Prajakta, as the name indicates 'Harsingar', our students presented their ideas in the form of poems, stories, articles as "Harisingar". Just as the fragrance of Prajakta flower spreads everywhere, it will spread fragrance of knowledge and learning in readers.

I applaud the editorial team for the hard work and dedication they have invested in realizing this goal in this pandemic, and wish my dear students' success in all future endeavours.

Dr. S.K. Navin

Principal

Nabira Mahavidyalaya, Katol

संपादकीय

“जीवन म्हणजे आपल्या भावना आणि वास्तव यांच्यातील तडजोड.” आज संपूर्ण जगावर कोरोना या संसर्गजन्य रोगाचे संकट आले आहे. आपल्या देशातही कोरोनाची दुसरी लाट सुरू आहे. या दरम्यानच्या काळात महाविद्यालयाचे शैक्षणिक काम ऑनलाईन पद्धतीने सुरू आहे. या काळात विद्यार्थ्यांच्या सुप्तगुणांना वाव मिळावा म्हणून दरवर्षीप्रमाणे २०२०-२१ या शैक्षणिक सत्रात 'प्राजक्त' या वार्षिकांकाचे प्रकाशन झाले आहे.

या वार्षिकांकामध्ये विद्यार्थ्यांकडून ऑनलाईन पद्धतीने लेख आणि इतर साहित्य बोलविण्यात आले. अनेक विद्यार्थ्यांनी तर महाविद्यालयात पाऊलदेखील ठेवलेले नाही. या अंकाचे प्रकाशन करताना अनेक अडचणींचा सामना करावा लागला तरीही हा अंक सिद्ध झाला.

हा अंक तयार करताना अनेकांचे मोलाचे मार्गदर्शन व साहाय्य मिळाले. संस्थेचे अध्यक्ष मा. राजू देशमुख साहेब, उपाध्यक्ष मा. निरंजन राऊत साहेब आणि इतर मान्यवर सदस्यांचे मनापासून आभार. महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. नवीन सर आणि इतर सर्व प्राध्यापकांचे मनापासून आभार कारण त्यांच्या सहकार्याशिवाय हे कार्य शक्य नव्हते. संपादक मंडळ सर्व मान्यवरांचे ऋणी आहे.

टीप : या अंकातील लेखांशी संपादक मंडळ सहमत असेलच असे नाही.

संपादक मंडळ

डॉ. पी.के. तिवारी

डॉ. बी.एस. कडबे

डॉ. आर.आर. पाठक

डॉ. आर.आर. मेश्राम

अनुक्रमणिका

मराठी विभाग

लेख	लेखक	वर्ग	पान क्र.
१. मराठी भाषेच्या संवर्धनासाठी माझी जबाबदारी	कु. गुंजन राजेश रिठे	बी.एस्सी. १	१
२. हास्य	प्रशांत व्ही. सावरकर	बी.कॉम. २	४
३. मराठी भाषेचे संवर्धन	चैतन्य भागवतराव पवार	बी.एस्सी. १	४
४. स्त्री जन्म म्हणुनी न व्हावे उदास	कु. गुंजन राजेश रिठे	बी.एस्सी. १	६
५. कोरोना एक जागतिक महामारी	कु. समीक्षा आर. कोल्हे	बी.एस्सी. २	७
६. अरुणिमा	कु. अनुराधा विकास वंजारी	बी.कॉम. २ (इंग्रजी)	९
७. इन्स्युलिन ते ह्युम्युलिन	कु. महाश्वेता अ. भेलकर	एम.एस्सी. १	११
८. ऑनलाईन शिक्षण प्रणाली आशीर्वाद किंवा अभिशाप	कु. गुंजन राजेश रिठे	बी.एस्सी. १	१६
९. कोरोना काळातील आदर्श नागरिकांची भूमिका	दर्शना चरणे	बी.एस्सी. ३	१८
१०. कोरोना काळातील आदर्श नागरिकांची जबाबदारी ...	अंकित किनकर	बी.ए. १	१९

कवी

कवी	वर्ग	पान क्र.
१. जीवन	कु. समीक्षा कोल्हे	बी.एस्सी. २
२. मन हे माझे	कु. मीनल जाधव	बी.कॉम. १ (इंग्रजी)
३. मी एक मुलगी	कु. अश्विनी उमाळे	बी.एस्सी. १
४. संघर्ष	वैभव बन्नागरे	बी.एस्सी. १
५. तू मात्र धीर सोडू नकोस	कु. दिव्या सु. शिरूळकर	बी.एस्सी. १
६. माय-बाप	कु. करुणा संतोष धुर्वे	बी.कॉम. २

हिंदी विभाग

१. लघुकथा - सफाई अभियान	कु. राखी बिसाणी	बी.कॉम. २	२६
२. लघुकथा - तमाचा	कु. राखी बिसाणी	बी.कॉम. २	२६

कविता

कविता	कवी	वर्ग	पान क्र.
१. दो रास्ते	राणासिंग बावरी		२७
२. ख्वाहिशें	कु. रोशनी डाबरीया	बी.एस्सी. ३	२७
३. कुछ चाहता हूँ।	वैभव बन्नागरे	बी.एस्सी. १	२८
४. आकाश हो गई	कु. राखी बिसाणी	बी.कॉम. २	२८
५. बाकी सब ठीक है.....!	कु. निकिता तांडेकर	एम.बी.ए. २	२९

इंग्रजी विभाग

1.	Top 5 Biggest Financial Scams in India	Ku. Apeksha V. Maski	B.Sc. 2 (CBZ)	30
----	--	----------------------	---------------	----

POETRY

1.	I Wanna Be	Ku. Nivedita Dongre	B.Sc. II PCM	32
----	------------------	---------------------	--------------	----

वार्षिक अहवाल

१.	क्रीडा विभाग	प्रा. डॉ. टी.एल. जगदळे		३३
२.	राष्ट्रीय छात्र सेना (एन.सी.सी.)	लेफ्टनंट डॉ. तेजसिंह एल. जगदळे		३५
३.	वाणिज्य विभाग	डॉ. जी.के. खोरगडे		३८
४.	राष्ट्रीय सेवा योजना (एन.एस.एस.)	डॉ. अमितकुमार पी. खांडेकर		३९
४.	गृह अर्थशास्त्र विभाग	डॉ. दमयंती घागरगुंडे		४१
५.	मराठी विभाग	डॉ. आर.आर. पाठक		४१
६.	योग शिक्षण पदविका अभ्यासक्रम	प्रा. डॉ. टी.एल. जगदळे		४२
८.	अर्थशास्त्र विभाग	डॉ. विनोद बागवाले		४३
८.	इतिहास विभाग	डॉ. आर.आर. धोटे		४४
८.	राज्यशास्त्र विभाग	प्रा. हरिषकुमार किनकर		४५
९.	Department of Chemistry	Dr. A.D. Borkar		46
10.	Department of Botany	Dr. B.B. Kalbande		47
11.	Department of M.B.A.	Dr. Hitesh Waswani		48

मराठी भाषेच्या संवर्धनासाठी माझी जबाबदारी

लाभले आम्हांस भाग्य बोलतो मराठी
जाहलो खरेच धन्य ऐकतो मराठी
धर्म, पंथ, जात एक जाणतो मराठी
एवढ्या जगात माय मानतो मराठी

जगभरात सध्या ६ हजार भाषा बोलल्या जातात. प्रत्येकच देशाची स्वतःची अशी मातृभाषा - राजभाषा आहे. भारतात २२ अधिकृत भाषा असून वेगवेगळ्या प्रांतात मिळून १६५२ भाषा बोलल्या जातात. मराठी भाषा देशातील चौथ्या क्रमांकाची भाषा आहे. तर जगातल्या असंख्य भाषांमध्ये मोठे समूह बोलणाऱ्यांमध्ये मराठीचा १५ क्रमांक लागतो. सुमारे ९ कोटी माणसांची ही मातृभाषा आहे. मराठी ही निव्वळ भाषाच नाही तर ही एक संस्कृती आहे. मराठी भाषेचा इतिहास बघितल्यास प्राचीन काळापासून अस्तित्वात आहे. मराठी भाषा ही लवचिक आहे. मराठी भाषेने संत ज्ञानेश्वरांपासून ते अगदी कुसुमाग्रज, केशवसुत यांच्यासारखे लेखक दिले. संत ज्ञानेश्वर यांनी 'ज्ञानेश्वरी' अर्थातच 'भावार्थदीपिका' सारखा ग्रंथ हा मराठीतच लिहिला. संत रामदास स्वामी ह्यांनी 'मनाचे श्लोक' मराठीतच लिहिले. मराठी ही एक प्राचीन आणि सुंदर भाषा आहे. तिला अभिजात भाषेचा दर्जा मिळालाच पाहिजे. जो गोडवा मराठी भाषेत आहे ना, तो दुसऱ्या कोणत्याच भाषेत नाही, म्हणून म्हणतात ना,

माझ्या मायबोलीची गोड, मधाळ वाणी
मराठी भाषा, माझ्या महाराष्ट्राची राणी
दऱ्या-खोऱ्यात घुमते मराठी कहाणी....

महाराष्ट्राची राज्यभाषा मराठी आहे. मराठीच्या मुख्य पोटभाषा आहेत. त्या म्हणजे वऱ्हाडी, कोळी, मालवणी आणि कोकणी. मराठी भाषा ही २००० वर्षांपासून अस्तित्वात आहे. इ.स. १२८७ नंतर यादव काळात मराठीचा वापर वाढला. यादवांनी मराठीला प्राधान्य दिले कारण ते मराठी बोलणाऱ्या प्रजेशी स्वतःला जोडण्याचा प्रयत्न करित होते. यादव राजवटीच्या शेवटच्या तीन राज्याच्या काळात ज्योतिष, आयुर्वेद, पुराण, वेदांत मराठी साहित्य गद्य आणि पद्य रूपात तयार करण्यात आले.

आज मराठी ज्या रूपात जिवंत आहे, ती फक्त शिवाजी महाराजांमुळे, त्यांच्या काळात मराठीला खरे महत्त्व प्राप्त झाले. शासकीय कामकाज आणि बोलीभाषा म्हणून मराठीचा विस्तार झाला. या काळात मराठी ही मोडी लिपीत लिहिली जात असे. मराठी भाषेतील साहित्य, कविता, नाटके, प्रवासवर्णन, निबंध, लघुनिबंध ह्याचा दर्जा बघितला तर अतिशय गर्व वाटतो. आपल्या महाराष्ट्राला बऱ्याच संतांचा ठेवा लाभलेला आहे. मराठी साहित्यिकांनी आपल्यासाठी अतिशय मोलाचा ठेवा ठेवलेला आहे. ते आपण मुलांना वाचण्यास प्रवृत्त करायला हवे कारण,

मराठी भाषा आमच्या महाराष्ट्राची शान आहे
भजन, कीर्तन, भारूड ऐकताच हरपून जाते भान...

काना, मात्रा, वेलाट्यांचे मिळाले आहे वाण
साहित्य आणि इतिहासातही आहे खूप मान....

अशा मराठी भाषेचा बाळगा थोडा गर्व...

मराठी भाषेची निर्मिती संस्कृतपासून झालेली आहे. महाराष्ट्र आणि गोवा ह्या राज्याची मराठी ही अधिकृत भाषा आहे. मराठी मातृभाषा असणाऱ्या लोकसंख्येनुसार ही जगातली दहावी आणि भारतातील तिसरी भाषा आहे. कविश्रेष्ठ कुसुमाग्रज अर्थात वि.वा. शिरवाडकर यांचा २७ फेब्रुवारी जन्मदिवस 'मराठी राजभाषा दिवस' म्हणून साजरा करण्यात येतो. अमृतातेही पैजा जिंकणाऱ्या मायमराठीचा गौरव करण्याचा, आपल्या मातृभाषेबद्दल कृतज्ञता व्यक्त करण्याचा हा दिवस.

माझे मराठीचे बोल

वाजे काळजात खोल....

ओवीमधून पाझरे

निळ्या अमृताची खोल....

मराठी भाषा ही इंडो युरोपियन भाषाकुलातील एक भाषा आहे. मराठी भाषा ही ९ व्या शतकापासून प्रचलित आहे. इ.स. १२९० मध्ये 'ज्ञानेश्वरी' या ग्रंथांची रचना ज्ञानेश्वरांनी केली. महानुभाव संप्रदायाने मराठी साहित्यात मौलिक भर घातली. संत एकनाथ यांनी मराठी भाषेत 'भारूडे' लिहिली आणि 'एकनाथी भागवत', भावार्थ रामायण आदि ग्रंथांची भर घातली. खरंच, आपण खूप भाग्यवान आहोत, मराठी ही खूपच सुंदर भाषा आहे. मराठी माणसाचे वैशिष्ट्य असे की तो, संस्कृत ही भाषा सहज

आणि सोप्या रीतीने समजू आणि बोलू शकतो कारण मराठी भाषा ही या भाषांमधून विकसित झाली आहे. खेड्यापाड्यातही मराठी भाषा बोलल्या जाते. भाषा कशीही असो ती, मातृभाषा शेवटी मातृभाषाच असते. पण अलीकडे जमानाही मॉर्डन होत चाललेला आहे. आपल्या तरुण मंडळीचा इंग्रजीकडे जास्त कल आहे, त्यात त्यांचा दोष नाही कारण महाविद्यालयीन आणि उच्च शिक्षण सर्व इंग्रजीतून होत चाललेले आहे. पदव्या मिळून तरुण मंडळी परदेशात उच्च शिक्षणासाठी जातात. तिथे इंग्रजी भाषेचाच वापर होतो. परदेशांत विद्यार्थी जाऊन, इंग्रजी शिकून, मातृभाषेला विसरतात. आजकाल मराठी बोलेले की मुलाला कमीपणाचे वाटते. आपल्याच राज्यात आपल्याला मराठी बोलायला लाज वाटते. आपणच आपल्या मुलांना इंग्रजी माध्यमाच्या शाळेत टाकतो, कारण खोट्या प्रतिष्ठेसाठी मुलं उत्तम इंग्रजी शिकतात, पण मराठीच येत नाही.

परभाषेतही व्हा पारंगत ज्ञानसाधना करा तरी।
माय मराठी मरते इकडे परकीचे पद चेपू नका।।
भाषा मरते, देशही मरतो, संस्कृतिचाही दिवा विझे।
गुलाम भाषिक होऊनि आपुल्या,
प्रगतीचे शिर कापू नका।।

मनातील शल्य व्यक्त करताना कवी कुसुमाग्रज असे म्हणतात, “महाराष्ट्राच्या राजधानीत मंत्रालयासमोर मराठी भाषा डोक्यावर राजमान्यतेचा सोनेरी मुकुट घालून उभी आहे; परंतु तिच्या अंगावरचे वस्त्र फाटके आहेत.”

मराठीचे स्वतःचे राज्य असावे, मराठीला राज्यभाषेचा मान मिळावा म्हणून वर्षानुवर्षे हजारो मराठी सुपुत्रांनी धडपड केली, संघर्ष केला.

“हिचे पुत्र आम्ही, हिचे पांग फेडू
हिला बसून वैभवाच्या शिरी”

इंग्रजीचा आग्रह धरणान्या विद्वानांचे म्हणणे असे असते की, इंग्रजी ही ज्ञानभाषा आहे. जगात सर्वत्र व्यवहाराला उपयोगी पडते. जपानसारख्या प्रगत देशात सर्व शिक्षण त्यांच्या मातृभाषेतूनच चालते. बदलत्या काळात इंग्रजीसुद्धा शिकली पाहिजे, हिंदीसुद्धा बोलायला पाहिजे, पण याचा अर्थ असा नाही

की, आपण आपले मूळ, आपली भाषा, आपली मराठी संस्कृती विसरली पाहिजे. सध्या मराठी भाषेची खिचडी झालेली आहे. तिच्यात हिंदी, इंग्रजी यांची भेसळ झाली आहे. जगात सर्वत्र व्यवहाराला उपयोगी पडणारी इंग्रजी भाषा अवश्य शिकावी, पण त्यासाठी मराठी भाषेचा बळी द्यायला नको. यासाठी मराठी भाषेचे संवर्धन करणे फारच गरजेचे आहे. मराठी भाषेचे संवर्धन करणे आपली गरज आहे, भाषा टिकली तर आपले अस्तित्व टिकेल.

मराठीचे शुद्ध, तरल स्वरूप चिरंतन करण्यासाठी दत्तो वामन पोतदार यांनी सांगितलेला “मराठीचा कर्मयोग” सर्वांनी स्वीकारला पाहिजे. मी कोठेही स्वाक्षरी करीन, ती शुद्ध मराठीतच, असा आग्रह सर्वांनी धरला पाहिजे. दोन मराठी माणसे एकत्र झाली, तर त्यांनी मराठीत संवाद साधला पाहिजे. आपल्या शहरातील इतर भाषिकांनाही आपल्या मराठीच्या शुद्ध स्वरूपाची ओळख करून दिली पाहिजे. यासाठी इतर भाषांचा राग वा अपमान करण्याची गरज नाही. फक्त अमृतानाही पैजा जिकणाऱ्या आपल्या मातृभाषेचा, मराठी भाषेचा विचार कधीही पडू देऊ नका, असे आवाहन करावेसे वाटते.

रत्नजडित अभंग
ओवी अमृताची सखी
चारी वर्णांतून फिरे
सरस्वतीची पालखी.....

जोपर्यंत गावागावामध्ये मराठी भाषा विविध लोकांमध्ये बोलली, लिहिली जाते, त्याद्वारे व्यवहार होतो, तोपर्यंत तिला भीती नाही. कोणत्याही भाषेचा दर्जा हा त्यातील साहित्यावर ठरत असतो. मराठी भाषेच्या संवर्धनासाठी सर्व भेद विसरून एक व्हायला हेवे, तरच मराठी राजभाषा दिन साजरा करण्याला खरा अर्थ प्राप्त होईल. सरकारी, निमसरकारी सर्व कामकाज मराठी भाषेत व्हायला हेवे. केवळ कागदपत्रीच नाही तर, मराठी भाषाव्यवहार झाला पाहिजे. आपल्या भाषेचा विकास करणे हे प्रत्येक मराठी माणसाचे कर्तव्य आहे. बोलीभाषेच अस्तित्व त्या प्रवाहातील मुख्य भाषा जिवित असल्याच प्रमाण मानल जातं. त्यामुळे न्यूनगंड न बाळगता आपल्या बोलण्यातूनच नव्हे तर, आपल्या आचार, विचारांतूनदेखील मराठी भाषा दिसायला हवी.

माथ मराठी, साद मराठी
भाषांचा भावार्थ मराठी
बात मराठी, साथ मराठी
जगण्याला या अर्थ मराठी....

तरच मराठी भाषा खऱ्या अर्थाने समृद्ध होईल आणि ही जबाबदारी आजच्या तरुण पिढीची आहे. परदेशातून परत येताना मराठी भाषेचा विसर पडता कामा नये. मराठी भाषा आणि आपल्या देशावर एवढे प्रेम करणारे लोक आपल्या याच महाराष्ट्राने आपल्याला दिले आहे. म्हणूनच मराठी भाषेचा जागर करून तिचे संवर्धन करणे गरजेचे आहे. खरे तर आज संगणकीय तंत्रज्ञानही आता मराठीत आलेले आहे. या सगळ्याला जोड असायला हवी ती आपल्या निग्रहाची... मराठी भाषेबद्दल रास्त अभिमान बाळगण्याची आणि तिची जोपसना व संवर्धनाची जाणीवपूर्वक प्रयत्न करण्याची...

रांगणाऱ्या तान्हुल्यापरी
गोंडस निरागस मराठी...
तळपणाऱ्या दिनकरापरी
प्रखर अन तेजस मराठी....
उब देई आईच्यापरी
हळवी अन लोभस मराठी...
ओळखावी विश्वभर ही
गोजिरी सालस मराठी...

मराठी ही भाषा खूप सुंदर आहे कारण ती तुकारामांच्या अभंगानी आणि जनाबाईंच्या ओव्यांनी नटलेली आहे. आणि प्रत्येकाच्या मनात अढळ स्थानासारखी ठसलेली आहे. विठ्ठलाच्या भक्तीत रमलेली आहे आणि आईच्या अंगाईत गुंगलेली आहे... आणि अशी ही मराठी भाषा जणू सप्तरंगात रंगलेली आहे.

कु. गुंजन राजेश रिठे
बी.एस्सी. १ (पी.सी.एम.)

जगातील सर्वात सुंदर भावना म्हणजे हास्य.

प्रत्येकाच्या जीवनात हास्य हे असतंच. हास्याचे अनेकविध प्रकार आहेत. निरागस, खळखळून, गालातल्या गालात, मंद इ.

नुकताच जन्मलेला बाळ हा रडतच जन्म घेतो हे मात्र खरं, पण आईला बघून त्या बाळाच्या चेहऱ्यावर निरागस हास्य येते. ते हास्य मात्र सर्वात पवित्र. एखाद्या विनोदाला दात दाखवून हसणे म्हणजे खळखळून हसणे.

शाळेत तास चालू असताना मित्रांनी विनोद केला म्हणजे शिक्षकांना न दिसता आपण हसतो ते मात्र आपण गालातल्या गालात हसतो. हास्य हे निरागस बाळाचे असो, विनोदी हास्य असो वा गालातल्या गालात असो, हास्य मात्र हे खूप मोलाचे.

शारीरिक बिघाड किंवा शारीरिक स्थिती समजण्याकरिता अनेक उपाय आहेत. पण मन मात्र शरीरापेक्षा अधिक गुंतागुंतीचे असते, मनाचे आरोग्य दर्शवणारी जी मोजकी लक्षणे आहेत त्यातील एक महत्त्वाचे लक्षण आहे हास्य. गालातल्या गालात किंवा खळखळून हसू जर मनापासून आलेले असले, तर ते मनाच्या आरोग्याचे, मनाच्या प्रसन्नतेचे एक कारण असते. हसणे हे एकंदर आरोग्यासाठी महत्त्वाचे आहे हे अधोरेखित करण्यासाठी दरवर्षी मे महिन्यातील पहिला रविवार 'जागतिक हास्य दिन' म्हणून साजरा केला जातो.

हास्य ही अशी गोळी (Medicine) आहे जी तुम्ही सकाळ, दुपार, संध्याकाळ, रात्री केव्हाही घेऊ शकता, परंतु त्याचा परिणाम सारखाच होतो. हास्याची गोळी तुमची सर्व टेन्शन, ताणतणाव, वाईट विचार यांच्यावर उपचार करून ते नाहीसे करते. कोणाच्या चेहऱ्यावर हास्य बघताच आपल्या चेहऱ्यावरपण हास्य फुलायला वेळ लागत नाही. हास्य ही विनामूल्य मिळणारी औषधी आहे जे आपल्याला अनेक फायदे देऊ शकते.

आजच्या दैनंदिन जीवनात टेन्शन, ताणतणाव, डिप्रेशन हे खूप प्रमाणात वाढलेलं आहे आणि त्यातच हल्लीची कोरोनाची

परिस्थिती आणखी तणाव वाढवणारी आणि नकारात्मक विचार पसरविणारी झालेली आहे. आणि या परिस्थितीत सकारात्मक राहून परिस्थितीला तोंड देणेच योग्य. आणि हास्य ही अशी भावना आहे जे तुमच्या मनातली सर्व टेन्शन आणि तणाव नाहीशी करते. थोडक्यात, प्रसन्न, समाधानी मनाचा आरसा म्हणजे हास्य, हे लक्षात घेऊन हसत-खेळत जीवन जगणेच श्रेष्ठ.

ज्या व्यक्तीच्या चेहऱ्यावर नेहमी खरं हास्य फुललेलं असतं ती व्यक्ती आपल्या मनात कधीही वाईट विचार येऊ देत नाही. मनापासून हसले की मन नेहमीच प्रसन्न होत असते, आणि मन प्रसन्न असले की जीवन प्रसन्न होत असते. म्हणूनच नेहमी हसत रहा आणि टेन्शन फ्री राहा.

हास्याचा चौकार, टेन्शन तडीपार!!

प्रशांत व्ही. सावरकर

बी.कॉम. २

मराठी भाषेचे संवर्धन

जोपर्यंत गावागावांमध्ये मराठी भाषा विविध बोलींमध्ये बोलली, लिहिली जाते, त्याद्वारे व्यवहार होतो, तोपर्यंत तिला भीती नाही. कोणत्याही भाषेचा दर्जा हा त्यातील साहित्यावर ठरत असतो. जर आपल्याला मराठी भाषेचे संवर्धन करायचे आहे तर एक व्हायलाच हवं. आणि हेच मराठी भाषेचे खरे संवर्धन आहे.

जगभरात सध्या ६ हजार भाषा बोलल्या जातात. प्रत्येक देशाची स्वतःची अशी मातृभाषा-राजभाषा आहे. भारतात २२ अधिकृत भाषा असून वेगवेगळ्या प्रांतांत मिळून १६५२ भाषा बोलल्या जातात. मराठी भाषा देशातील चौथ्या क्रमांकाची भाषा आहे तर जगातल्या असंख्य भाषांमध्ये मोठे समूह बोलणाऱ्यांमध्ये मराठीचा १४५ वा क्रमांक लागतो. सुमारे ९ कोटी माणसांची ती मातृभाषा आहे.

बोलीभाषेचं अस्तित्व त्या प्रवाहातील मुख्य भाषा जिवीत असल्याचं प्रमाण मानलं जातं. त्यामुळे न्यूनगंड न बाळगता आपली भाषा जास्तीत जास्त बोलणं हे कोणत्याही भाषेच्या संवर्धनाच पहिलं पाऊल ठरतं. 'भारतीय भाषांचे लोकसर्वेक्षण-महाराष्ट्र' या अरुण जाखडे संपादक आणि गणेश देवी मुख्य संपादक असलेल्या ग्रंथात ६० भाषांचा समावेश करण्यात आला असून त्यात सादर केलेल्या नागपुरी भाषेस क्रमांक २६ वर समाविष्ट करण्यात आले आहे हे मी माझे भाग्य समजतो.

मराठी भाषेच्या अहिराणी, कोंकणी, मालवणी, नागपुरी, अशा अनेक बोली आहेत. मराठीचे संवर्धन करायचे असेल तर त्या प्रत्येक बोलीभाषेचा विकास झाला पाहिजे. प्रथम सरकारी, निमसरकारी सर्व व्यवहार मराठी भाषेत झाले पाहिजेत. केवळ कागदोपत्री उपयोग नाही, तर मराठी भाषाव्यवहार झाला पाहिजे. केवळ भाषाव्यवहार झाला पाहिजे हेच खरं! आपल्या भाषेचा विकास करणे हे प्रत्येक मराठी माणसाचे कर्तव्य आहे.

आज देशपातळीवर राष्ट्रभाषा हिंदी आणि राज्यपातळीवर स्थानिक भाषेचा वापर सक्तीचा असूनही आपले पुढारी इंग्रजीला जवळ करत आहेत. ८० टक्के पालक स्वतः पालिकेच्या किंवा जिल्हा परिषदेच्या मराठी शाळांमधून शिकून मोठे झालेले आहेत व आपल्या पाल्यांना मात्र भरमसाट फी देऊन इंग्रजी शाळेमध्ये घालतात.

मुंबई ग्रंथसंग्रहालयाशी संलग्न, परंतु स्वायत्त असलेली मराठी संशोधन मंडळ ही संस्था १९४८ पासून मराठी भाषा आणि वाङ्मयाच्या संशोधनाचे काम करत आहे. संस्थेच्या 'मराठी संशोधन पत्रिका' या त्रैमासिकातून अर्जून वाडकरांपासून तुळपुळे पर्यंत अनेक दिग्गजांचे संशोधन प्रसिद्ध झाले आहेत. मराठी अभ्यास परिषद ही संस्था ही अनेक वर्षांपासून मराठीच्या विकासाठी काम करत आहे. संस्थेतर्फे १९८३ पासून "भाषा आणि जीवन" हे त्रैमासिक प्रकाशित करून ही संस्था मराठीच्या संवर्धनाला हातभार लावत आहे.

मराठी अभ्यास केंद्राचे शाळांपासून न्यायालयापर्यंत मराठीचा वापर वाढवण्यासह तिला मुख्य प्रवाहात आणणे हे प्रमुख उद्दिष्ट आहे. 'मराठी भाषा संरक्षण व विकास संस्थेचे' कामही तितकेच महत्त्वाचे आहे. राज्यात सरकारी न्यायालयीन कामकाजात पूर्णतः मराठी वापर व्हावा ती ज्ञानभाषा व्हावी यासाठी संस्था प्रयत्नशील आहे. १९९८ च्या अधिसूचनेनुसार तालुका व जिल्हा पातळीवर न्यायालयामधील कामकाज मराठीत व्हावे. घटनात्मक तरतुदीप्रमाणे ही उच्च न्यायालयाची प्राधिकृत भाषा व्हावी याकडे संस्था विशेष लक्ष पुरवत आहे.

मराठी भाषेशी संबंधित सर्व सरकारी विभाग एका छताखाली आणण्यासाठी मुंबईत मराठी भाषा भवन उभारण्यासाठी घोषणा २०१३ मध्ये झाली, पण ती अद्याप पूर्ण झालेली नाही. राज्य मराठी विकास संस्था मराठीच्या विकासाच्या दृष्टीने काम करणारी संस्था या संस्थेला पूर्णवेळ संचालक मिळत नाही. मराठी भाषेला अभिजात दर्जा मिळवून देण्यासाठी अनेक घोषणा झाल्या, पण अजूनही तो दर्जा मिळालेला नाही.

कोणत्याही राज्याचा नागरिक हा त्या राज्यात वर्षानुवर्षे राहतो. त्याला त्या राज्याची मातृभाषा शिकणे, बोलणे अनिवार्य असले पाहिजे. कारण प्रत्येक राज्याचा कारभार हा त्या त्या राज्याच्या भाषेत चालतो, परंतु महाराष्ट्रात मराठीचा द्वेष करणाऱ्यांबद्दल महाराष्ट्र सरकारने आग्रही भूमिका घेतली नाही.

बोलीभाषेचं अस्तित्व त्या प्रवाहातील मुख्य भाषा असल्याचं प्रमाण मानलं जातं. त्यामुळे हा न्यूनगंड न बाळगता आपली भाषा जास्तीत जास्त लोकांनी बोलणं हे कोणत्याही भाषेच्या संवर्धनाचे पहिलं पाऊल ठरतं. याशिवाय शाळा, महाविद्यालयाचे व घरात मुलांना दर्जेदार मराठी शिकवण्याकडे कटाक्षानं लक्ष देणंही तितकच महत्त्वाच आहे.

संगणकापासून स्मार्टफोनपर्यंत विविध तांत्रिक बाबींमध्ये मराठीचा मोठ्या प्रमाणात शिरकाव होणं आवश्यक आहे. मराठीत जितकं दर्जेदार साहित्य निर्माण होईल तितकी ती समृद्ध होत जाईल. त्यासाठी वाचन चळवळ आणि साजेसे असे वाङ्मयीन वातावरण निर्माण करणे काळाची गरज आहे.

बऱ्याचदा आपण आणि समोरचा बोलणाराही मराठी असतो, पण बोलताना मात्र हिंदीत किंवा इंग्रजीत बोलतो. आपण संवादाचा प्रारंभ जर नमस्काराने केला तर संवाद मराठीत व्हायला मदत होईल. मराठी माणूस नाटकवेडा असूनसुद्धा हिंदी चित्रपट पाहणाऱ्यांची संख्या वाढतेय. तेव्हा मराठी नाटक, चित्रपट..... स्वतःच्या मातृभूमीतील कलाकृती नाटक सिनेमाला गतवैभव प्राप्त करून देण्यासाठी आपण सहकुटुंब मराठी नाटक-चित्रपट पाहावयास हवे. मराठी भाषा, साहित्याला वाचविण्यासाठी वर्षाला निदान दोनचार मराठी पुस्तके, दिवाळी अंक घेऊन वाचणे आवश्यक आहे.

जोपर्यंत गावागावांमध्ये मराठी भाषा विविध बोलींमध्ये बोलली, लिहिली जाते, त्याद्वारे व्यवहार होतो तोपर्यंत तिला भीती नाही. कोणत्याही भाषेचा दर्जा हा त्यातील साहित्यावर ठरत असतो.

या मराठी भाषेच्या संवर्धनासाठी माझी जबाबदारी व मराठी माणसाची जबाबदारी ही अतुलनीय आहे.

मराठी भाषेच्या संवर्धनासाठी सर्व भेद विसरून एक व्हायला हवे तरच मराठीचे संवर्धन होऊ शकते.

शेवटी इतकेच की,

मराठीने फडकवले अटकेपार निशाण
माय मराठीच आहे जगाचा अभिमान
अशा मातृभाषेला ठेवावे आपण जपून.
माझ्या मायबोलीची गोड, मधाळवाणी
मराठी भाषा आहे महाराष्ट्राची राणी
दऱ्याखोऱ्यात घुमते मराठी कहाणी

अशा मराठी भाषेचे नाव ज्ञानेश्वर, रामदास आणि संत तुकाराम, मंगेश पाडगावकर, केशवसुत, पी. सावळाराम यांनी दहादिशांना आपले नाव गाजवलेले आहे.

चैतन्य भागवतराव पवार
बी.एस्सी. १

“स्त्री जन्म म्हणुनी न व्हावे उदास”

जन्म तिचा काहींना आवडेनासा झाला
जन्मतःच तिला तो राक्षस मारायला निघाला
हवा होता वंशाला दिवा त्याला
मात्र देवाने पाठवले त्याच्या घरी पणतीला
पणतीची महिमा नाही कळली त्या राक्षसाला
म्हणून निघाला तो त्या पणतीला विझवायला
प्रयत्न करूनही तो नाही विझवू शकला त्या पणतीला
आता तिचं पणती भार उचलतेय
त्याच्या घराचा बनूनी वंशाचा दिवा.

स्त्री जन्मा तुझी कहाणी, हृदयी पान्हा नयनी पाणी....
असे एक गीत आहे... ज्यात स्त्रीची व्यथा मांडली आहे.
आजच्या आधुनिक काळातही “स्त्री जन्मा तुझी कहाणी”
फारशी बदललेली नाही. आपल्याकडे स्त्रीची देवी म्हणून पूजा
करतात. मला असे वाटतं की, भारतच एकमेव असा देश असावा
जिथं स्त्रीला एकतर मंदिरात बसविले जाते नाहीतर, पायाची
वाहण पायीच छान म्हटले जाते. सीता माई, सावित्री, अहिल्या,
उर्मिला, मंदोदरी अशा कितीतरी पतिव्रता स्त्रीची उदाहरणे
आपल्या धर्मग्रंथात पाहायला मिळतात. आपल्या भारतात स्त्रीला
नारी, रणरागिणी म्हणून संबोधले जाते. स्त्री पुरुष समानता
कायद्याने आली; मात्र विचारात बदल झालेला नाही. मुलगी
जन्माला आली की काही घरात चूल पेटवल्या जात नाही. दुःख
पाळले जाते. मुलगी जन्माला आली म्हणून काहीजण त्या मातेचा
अतोनात मानसिक छळ करतात. विशेष म्हणजे हे
उच्चविद्याविभूषित घराण्यात जास्त असते. स्त्रीच्या आयुष्यात
‘आई’ होण्याचा क्षण हा अतीव आनंदाचा असतो.

पहिल्यांदाच मुलगी झाली तर सहजपणे स्वीकारतात.
परंतु दुसऱ्यांदा मुलगी जर झाली तर त्या मातेच्या आणि तिच्या
घरच्यांच्या मनात पहिला प्रश्न येतो की, मुलगा झाला असता तर
बरं झालं असतं? मग जर दुसरी मुलगी असली तर मग भ्रूणहत्येचे
प्रयत्न सुरू होतात. मग चालू होतात तिसऱ्या मुलाचे प्रयत्न; पण
त्यामागे अनेक समजुती आहेत. ज्याप्रमाणे ‘मुलगा म्हणजे
वंशाचा दिवा’ त्यामुळे मुलगा असावाचं असा आग्रह असतो.
जन्म झाल्याबरोबरच घरातच तिच्या संगोपनापासून तर
खेळण्यापर्यंत फरक केला जातो. काही जणांना मुलगी झाली तर

दुःख होते.

“स्त्री” एक शक्ती

लढते ती,

झगडते ती,

धडपडते ती,

स्वतःच्या अस्तित्वासाठी....

सांगायचे झाल्यास, जन्म झाल्यापासून तिला स्वतःच्या
अस्तित्वासाठी धडपडावे लागते. घरामध्ये मुलगा आणि मुलगी
असली तर, मुलाचे योग्यरित्या संगोपन केले जाते. मुलगी हुशार
असली तरी परिस्थिती असूनही कमी खर्च येणारे शिक्षण तिला
दिले जाते, उलट मुलाला उच्च शिक्षण दिले जाते. मुलीबद्दल
असा विचार केला जातो की, शिक्षणाला लागणारा पैसा लग्नात
खर्च करू; मग विचार करतात, मुलीला स्वतःच्या पायावर उभ
करून जबाबदारीतून मोकळं होणं. मुलीने मुलासारखच वागलं
पाहिजे ही तिच्या निरागस मनावर लहानपणी पासून बिंबवले
जाते. एक दिवस तिला लग्न करून दुसऱ्यांच्या घरी जायचे आहे,
तिथे तिला आई-वडिलांची प्रतिष्ठा जपायची आहे.

“घरात एक चालती बोलती लक्ष्मी,

पाणी भरत आहे

सरस्वती होऊन,

मुलाचा अभ्यास घेत आहे,

दुर्गा होऊन,

संकटांशी सामना करीत आहे

कालिका, चंडिका होऊन

घराचे रक्षण करीत आहे.

गृहलक्ष्मी होऊन, कुटुंबाला सांभाळत आहे.”

मात्र आता परिस्थिती बदलत आहे. पूर्वीच्या काळची
स्त्री ही अशिक्षित होती. ती फक्त चूल आणि मुलांपर्यंत मर्यादित
होती. मात्र आज स्त्री प्रत्येक क्षेत्रात पुरुषाच्या खाद्यांला खांदा
लावून काम करत आहे. ती एका ऑटो चालकापासून ते
प्रधानमंत्रीपर्यंत काम करीत आहे. ऐवढे करूनही घरदार, नवरा,
मुलं, पाहुणे, सणसमारंभ सगळं सांभाळते. पंडित नेहरू म्हणतात,
“ जर लोकांना जागे करायचे असेल तर, घरातल्या स्त्रीला
शिक्षित करणे आवश्यक आहे.” आज स्त्री बऱ्याच आघाडीवर
पुरुषाच्या बरोबरीने काम करतेय. जर सकाळी वर्तमानपत्र हातात

कोरोना एक जागतिक महामारी

घेतलं की अनेक बातम्या आपल्या नरजेत दिसतात त्यामध्ये लता मंगेशकरला भारतरत्न... सुनिता विलियम्सचे अवकाशात पदार्पण... मेरीकोमला गोल्ड मेडल...

“कहलायी वाह स्त्री,
कहलायी वह एक नारी....
बनकर एक आदर्श,
उसने किया जग को उजियारा...”

आजची स्त्री कोणत्याही आघाडीवर मागे नाही तर, पण मुलगी जन्माला आली की, आजही वार्ड वाटते. जन्माला यायच्या आधीपासूनच मुलीचा दुस्वास सुरू होतो.

“स्त्री म्हणजे शक्ती, शुद्ध, उर्जा यांचे मूर्त स्वरूप. आपल्या प्राचीन लोकांनी याला मान्यता दिली म्हणून वैदिक काळात स्त्रियांचा उच्च आदर केला जात होता. स्त्रीच्या रूपाने आशीर्वाद म्हणून लाभलेल्या या शक्तीला मोठ्या कल्याणासाठी हितकर मार्गाने दिशा देणे, एक समाज म्हणून आपली जबाबदारी आहे.”

स्त्रीशिवाय घराला घरपण नाही. स्त्रीला जन्म देणे म्हणजे श्रीमंती कमावण्यासारखे आहे. तिला ह्या जगात जन्मदात्या आई-वडिलांचे नाव कमवायचे आहे.

मुलगी वाचवा, देश वाचवा.
देशाचे भाग्य उजळेल
भारत महासत्ता होण्यास मदत होईल.
बेटी बचाव, बेटी पढाव.

Save Girl, Save India.

गुंजन राजेश रिठे
बी.एस्सी. - १

“चीनमधून आलेली ही स्वारी,
जगासाठी ठरली सगळ्यात मोठी महामारी
खबरदारी घेणे हीच आपली जबाबदारी...”

विज्ञानाच्या या युगात मानवाला अनेक संकटांना तोंड द्यावे लागत आहे. याच संकटात भर म्हणजेच सद्याची ही असलेली महामारी. होय, मी बोलते आहे कोरोनाविषयी. ज्याने जगातील सर्वांत मोठ्या महामारीचे रूप घेतले आहे. अमेरिका सारखा महासत्ता देश ही कोरोनापुढे हतबल झाला आहे.

कोरोना हा विषाणूपासून तयार झालेला रोग आहे जो ‘कोविड-१९’ म्हणून ओळखला जातो. कोरोनाची सुरुवात होऊन तो आजपर्यंत पूर्ण जगाच्या कानाकोपऱ्यापर्यंत पोहोचला आहे. व त्याने जागतिक महामारीचे रूप घेतले आहे. कोरोनाच्या सामान्य लक्षणांमध्ये उच्चताप, सर्दी, खोकला, श्वास घेण्यात अडथळा याचा समावेश आहे. प्रचंड थकवा ही जाणवतो. लागण झाल्यापासून लक्षणे दिसण्याचा कालावधी दोन ते चौदा दिवसांपर्यंत दिसू शकतो.

‘जीवन मरण एका श्वासाचं अंतर,
कोरोनाने मिटवले ते ही अंतर...’

हा विषाणू प्रामुख्याने जवळच्या संसर्ग झालेल्या व्यक्तीच्या संपर्कामुळे पसरतो. खोकल्यामुळे, शिकण्यामुळे किंवा बोलतांना आपल्या थुंकीतून सुद्धा पसरतो. कोरोना हा विषाणू स्वतःला इतरांपासून दूर ठेवल्याने, प्रत्येक वेळी स्वच्छ हात धुतल्याने, मास्क लावण्याने व सॅनिटायझरचा उपयोग केल्याने होण्याची शक्यता कमी असते.

‘सतत धुवूया २० सेकंदापर्यंत हात,
कोरोनाचा होईल त्यामुळे घात...’

सरकारने कोरोनाला आटोक्यात आणण्यासाठी लॉकडाऊन लावले. कोरोनाने अनेक माणसांचा बळी घेतला. रोजगार बंद झाले, पर्यटन, कृषी व्यवस्था इ. क्षेत्रांना हानी झाली. तसेच सर्व देशांची अर्थव्यवस्था मंदावली. व जनजीवन विस्कळीत झाले. कोरोनामुळे देशात गरिबी आणि सोबतच खूप हानी झाली.

कोरोना वायरसविरुद्ध लढण्यासाठी डॉक्टर, पोलीस कर्मचारी, सफाई कर्मचारी, नर्स, जनसेवक इत्यादी हे रात्रंदिवस प्रयत्न करीत आहेत. आपणही त्यांना मदत केली पाहिजे. सरकारने सांगितलेल्या प्रत्येक नियमांचे पालन केले पाहिजे. त्या सर्व नियमांचे कटाक्षाने पालन करणे हिच आपली जबाबदारी आहेत. आपल्या सहकार्यामुळेच आपण कोरोनाला हरवू शकतो. नाहीतर कोरोना म्हणतो,

“मी आहे अपघात,

तुमचा जीव आहे माझ्या हातात.”

जसे प्रत्येक नाण्याला दोन बाजू असतात तसेच कोरोनाचेही दोन बाजू आहेत. एक चांगली तर दुसरी वाईट. कोरोनाने आपल्याला खूप काही शिकवले. कोविडने आपल्याला आपल्या संस्कृतीची आठवण करून दिली. जसे, आपल्या संस्कृतीमध्ये नमस्कार करण्याची परंपरा होती त्याचप्रमाणे कोरोनामुळे आपण एकमेकांना नमस्कार करायचे शिकलो. आपले हात-पाय स्वच्छ धुणे हेसुद्धा आपल्याला कोरोनाने शिकवले.

कोविडने आपल्याला स्वच्छता राखण्याची शिक्षा दिली. स्वच्छता नसल्याने आपल्याला अनेक बिमारीचा सामना करावा लागतो तर या महामारीने आपल्याला स्वच्छ राहण्याची शिक्षा दिली. निसर्गाचा आपण आपल्या फायद्यासाठी उपयोग करतो हे करणे चुकीचे आहे असे आपल्याला कोरोनाने पटवून दिले.

तंत्रज्ञानामुळे व आपल्या फायदा होण्यासाठी आपण कुठलाही विचार न करता सतत निसर्गाशी खेळलो. निसर्गाला आपण काहीही उपद्रव केला तर आपल्याला त्याच्या उलट परिणामाचा सामना करावा लागतो. निसर्गाशी आपण जसे वागलो, निसर्गही आपल्याशी तसाच वागतो. म्हणून मानवाने नेहमी निसर्गाचे जतन केले पाहिजे. म्हणून म्हणतात

‘झाडे लावा, झाडे जगवा.’

कोरोनाने पूर्ण जगात आपले दुष्परिणाम दाखविले आहे. कोरोनाच्या या काळात संक्रमित झालेली सध्याची संख्या ६८,२०७,६५३ आहे. तर मृत्युदर २,०३९,८९० आहे. कोरोनाची लससुद्धा आता निघाली आहे. ती सर्वात पहिले डॉक्टर, सफाई कर्मचारी, पोलीस कर्मचारी, इत्यादींना देण्यात येत आहे.

कोरोनाने आपली जीवनशैलीच बदलवलेली आहे. कोरोनामुळे आपण आपले नाते जपायला लागलो आहे. पहिले आपल्याला नोकरी, शिक्षण इत्यादींपासूनच वेळ नव्हता. आता कोरोनाने सगळ्यात वेळ दिला आणि त्यामुळे आपल्याला एक गोष्ट समजली की, आपले नातेवाईकांना आपण वेळ दिला पाहिजे व नाती जपली पाहिजे. कोरोनाने आपले जग पूर्णपणे बदलून टाकले आहे म्हणून आपण स्वतःच्या काळजीसोबतच इतरांची काळजी घेतली पाहिजे.

आपण डॉक्टर, पोलीस कर्मचारी, सफाई कर्मचारी, इत्यादींचा सन्मान केला पाहिजे, त्यांचा आदर केला पाहिजे व धन्यवाद मानले पाहिजे.

कोरोनाला हरवुया,
देशाला जिंकवुया....

काळजी घ्या!

स्वस्थ रहा!

घरी रहा!

प्रशासनाला सहकार्य करा.....

ठेवूया १ मीटरचे सुरक्षित अंतर,
‘कोरोना’ होवू दे छूमंतर....

कु. समीक्षा आर. कोल्हे

बी.एस्सी. २

अरुणिमा

होळीनंतर थंडी झपाट्यानं कमी होत जाते आणि आंब्यावर मोहोर नुसता घमघमत असतो. परीक्षा तोंडावर आलेली असते. मोकळ्या अंगणात अंथरूण पडायचे ते सुट्ट्या लागल्यानंतर पण मार्च-एप्रिलमध्ये आम्ही गॅलरीत झोपत असतो.

रात्री आईचे मउगार हात अंगावर फिरायला लागतो आणि गोष्टीची सुरुवात झाली की, झोपेची गडद चाहूल लागत असते. गोष्टी म्हटल्या की प्रत्येकालाच बालपण आठवते. कारण आर्जीच्या गोष्टी त्या आपण बालपणीचं एकतो. पण मला त्या आजही ऐकायला आवडतात. चला असो आजचा शेवटचा पेपर तोही मराठीचा. तसं पाहिलं तर सगळे पेपर अगदी छान गेले. पण आज अंथरूणावर पडल्याबरोबर कुठलीच गोष्ट ऐकायची इच्छा नव्हतीच कारण आज वाचलेला तो लेख आताही माझ्या स्मरणात जसाचा तसा आहे. आज शतपावली करतानासुद्धा तोच लेख आठवत होता.

तो लेख होता अरुणिमा सिन्हा यांचा, आज तुम्ही गुगलवर शोधले तर 'माऊंट एव्हरेस्ट' सर करणारी पहिली अपंग महिला आणि 'माऊंट एव्हरेस्ट' सर करणारी पहिली अपंग भारतीय असा उल्लेख जिचा असतो तीच अरुणिमा सिन्हा. 'अरुणिमा' शब्दाचा अर्थ होतो, 'पहाटेचा सूर्यप्रकाश' अगदी अर्थाप्रमाणेच त्यांची कामगिरी आणि व्यक्तिमत्त्व.

लखनऊपासून २०० किमी. अंतरावर असणारं आंबेडकर नगर या गावात त्यांचा जन्म झाला. त्यांच्या घरी त्या स्वतः, आई, लहान भाऊ. मोठ्या बहिणीचं लग्न झालेलं. त्यांचे वडील त्या लहान असतानाच देवाघरी गेले. आता भाईसाहब (मोठ्या बहिणीचे पती) हेच काय ते त्यांचा कुटुंबातले महत्त्वाचे निर्णय घेणारे. अरुणिमा यांचे खेळावर अतोनात प्रेम आणि त्यात फुटबॉल आणि व्हॉलीबॉलची नॅशनल चॅम्पियनशीप. पण घरातली परिस्थिती पाहून त्यांना गरज होती ती एका नोकरीची, त्या नेहमीच खेळांशी जोडलेल्या असल्यामुळे भाईसाहेबांनी त्यांना (CISF) मध्ये अर्ज करायला सांगितले. त्यानुसार त्यांनी नोकरीसाठी अर्ज केला नि कॉल लेटर आलेदेखील; पण फॉर्ममध्ये नेमकी त्यांची जन्मतारीखच चुकवलेली होती. हा घोळ निस्तरण्यासाठी दिल्लीला जाणे भाग होते.

११ एप्रिल २०११ चा हा दिवस. लखनऊ स्टेशन गर्दीन फुललेलं. पद्मावती एक्सप्रेसमध्ये कसेबसे चढत गर्दीतून मुसंडी

मारत शिताफीने त्यांनी कॉर्नर सीट पटकावली. गाडीने वेग घेतला आणि त्यांचे विचारचक्र सुरू झाले. "बस.... एवढे कागदपत्रांचे काम झाले, की झालेच आपले पक्के..." अचानक त्यांचे लक्ष वेधून घेतले ते त्यांना घेरून उभ्या असणाऱ्या तरुणांनी. त्या तरुणांचे लक्ष अरुणिमांच्या गळ्यातल्या सोन्याच्या चेनवर होते; पण अरुणिमा सतर्क होत्या. त्या तरुणांनी डाव साधण्याचा प्रयत्न करताच जेवढी होती नव्हती तेवढी ताकद एकवटून त्यांच्या जवळ येणाऱ्या प्रत्येकालाच लाथाबुक्क्यांचा प्रसाद घायला सुरुवात केली. आश्चर्याची गोष्ट म्हणजे, त्या डब्यातला प्रत्येकजण अन्यायाविरुद्ध लढणं हे जणू पाप आहे, अशा चेहऱ्यांनं मखमखपणे जागेवरच बसून राहिला. अखेर त्या तरुणांच्या सहनशक्तीचा अंत झाला. रात्रीच्या भयाण अंधारात अरुणिमाचे दोन्ही हात-पाय धरून त्या नराधमांनी त्यांना चक्क चालत्या गाडीतून बाहेर फेकून दिलं. शेजारून जाणाऱ्या एका धावत्या रेल्वेवर त्या आदळल्या आणि गाडीच्या वेगामुळे आणखी जोरात दोन धावपट्ट्यांच्यामध्ये उडून पडल्या. 'अरुणिमा' रेल्वे येतेय आणि तुझे पाय ट्रॅकवरून बाजूला घे हा आदेश त्यांनी अंतर्मनाला दिला. मेंदूपर्यंत पोहचेलपर्यंत खूप उशीर झाला होता. ती गाडी त्यांच्या पायावरून निघून गेली.

एका महिना आयोगाने प्रसिद्ध केलेल्या रिपोर्टनुसार, त्या रात्री तब्बल ४९ रेल्वेगाड्या त्यांच्या पायावरून गेल्या. एका पायाच्या गुडघ्यापासून पाय चुराच झाला आणि दुसऱ्या पायाचीही अवस्था तशीच झालेली होती. सात ते आठ तास त्या तशाच अवस्थेत पडून होत्या व मदतीची याचना करत होत्या. आश्चर्य म्हणजे त्यांची शुद्ध हरपलेली नव्हती आणि मेंदू तिथून सुटकेचा विचार करत होता..... सकाळी रेल्वे कामगार सफाईसाठी आलेले असताना अरुणिमाकडे त्यांचं लक्ष गेलं ते फार हादरले ती अवस्था पाहून कामगारांनी त्यांना बरेली गावातील दवाखान्यामध्ये दाखल केले आणि त्यांच्या दुरावस्थेला सुरुवात झाली.

बरेलीच्या दवाखान्यामध्ये ना भूलतज्ज्ञ होता ना त्यांना देण्यासाठी पुरेसे रक्त. चिंतेत आलेल्या त्या डॉक्टरांना अरुणिमांनीच धीर दिली. स्वतः अरुणिमा यांनी भूल न देताच पाय कापायला सांगितला. तेव्हा डॉक्टर आणि काही सहकाऱ्यांनी रक्त देऊन त्यांच्यादेखत त्यांचा पाय कापला.

त्या जीवनमरण्याच्या सीमारेषेवर होत्या आणि दवाखान्याबाहेरच्या जगात काही वेगळेच नाट्य सुरू होते.

‘फुटबॉल आणि व्हॉलीबॉल चॅम्पियन युवती सात तास जखमी अवस्थेत उपचाराविना पडून राहिली’ ही बातमी प्रसारमाध्यमांनी उचलली. तेव्हा क्रीडामंत्र्यांनी त्यांना दिल्लीच्या (AIIMS) एम्स मध्ये हलवले, राष्ट्रीय खेळाडू असल्याने त्यांना उच्च दर्जाच्या सुविधा मिळाल्या. पण त्यांना एका गोष्टीचं वाईट वाटत होतं ते ही, की प्रसारमाध्यमे ते वाटेल ते बोलत, लिहित सुटत असे. अरुणिमाकडे प्रवासाचं तिकिट नव्हते म्हणून त्यांनी चालत्या गाडीतून उडी घेतली. इथपासून ते अरुणिमाने आत्महत्येचा प्रयत्न केला, इथपर्यंत काहीही छापल्या जात होते. तब्बल चार महिने एम्समध्ये राहिल्यानंतर, शारीरिक जखमांवर मलमपट्टी झाली पण त्यांचे मानसिक घाव घायाळ करणारे होते. अरुणिमा आणि त्यांचे ढालीप्रमाणं रक्षण करणारे त्यांचे कुटुंब सत्य परिस्थिती ओरडून सांगत होते पण ते ऐकण्यासाठी ना कुणाला वेळा होता ना रस.

त्याच दिवशी , दवाखान्यात पडल्या पडल्या त्यांनी निर्धार केला “जे लोक आज माझ्याकडे बोट दाखवत आहे, बोलत आहेत त्यांना बोलू दे; पण एक दिवस नक्की माझा असेल, जेव्हा मी अरुणिमा एव्हरेस्ट सर करेल.”

एक फटक्यात त्यांचं शरीर अपंग झाल होतं पण त्यांचं मन अपंग नव्हतं. आता उठता-बसता, खाता-पिता केवळ आणि केवळ एव्हरेस्टचा विचार करू लागल्या. जेव्हा एव्हरेस्ट सर करण्याचा निर्धारचा उच्चार केला तेव्हा तुटक गोष्टी त्यांना ऐकायला मिळाल्या. ‘शरीराला जखमा झाल्यामुळे बहुधा अरुणिमाच्या डोक्यावरही परिणाम झालेला दिसतोय. अर्थातच लोकांनी त्यांचे बोलणे हसण्यावर नेले होते. पण त्यांचे कुटुंब त्यांच्या सोबतीला खंबीरपणे उभे होते. एक अवघड वाटणारा प्रवास सुरू झाला.’

पहिला टप्पा होता गिर्यारोहण प्रशिक्षणाचा. एम्समधून डिस्चार्ज मिळाला. साधारणपणे हात/पाय कापावा लागलेले पेशंटस दिवसेंदिवस आणि महिनोन् महिने उठत नाहीत. पण त्या दोन दिवसांतच उभ्या राहिल्या. एका पायात रॉड घातलेला, हाडांची जुळणी अजून पूर्ण व्हायची होती आणि दुसरा पाय म्हणजे मांडीपासून खाली कृत्रिम पाय बसवलेला. अशा अवतारात आणि सोबतीला भाऊसाहेब यांनी थेट बर्चेद्री पाल यांना गाठलं. बर्चेद्रीजी म्हणजे एव्हरेस्ट सर करणारी पहिली महिला. त्याच एकमेव अशा होत्या, की ज्यांनी अरुणिमांच्या ध्येयाचा आदर केला. त्या म्हणाल्या, “अरुणिमा, तू अशा परिस्थितीत इतका मोठा निर्णय घेतलास... तुला ठाऊक आहे, तुझ्या आतलं

एव्हरेस्ट तू केव्हाच सर केलं आहेस. आता तुला एव्हरेस्ट सर करायच आहे ते फक्त स्वतःला सिद्ध करायला, जगाला तू कोण आहेस हे दाखवून द्यायला...!”

‘नेहरू गिरिभ्रमण प्रशिक्षण केंद्र’ आशिया खंडातील सर्वोत्तम असावं. इथे अरुणिमांचे दीड वर्षासाठीचे खडतर प्रशिक्षण सुरू झाले. तेथे छोटे पण खूप धोकादायक पर्वत चढणे, जवळपास मरणप्राय कठीण अनुभव, ध्येयापासून विचलित करू पाहणारे कष्टदायी प्रशिक्षण यातून त्या तापून आणि सुलाखून निघत होत्या.

सरावाच्या वेळी चढाई करताना, त्यांच्या कृत्रिम पायाची टाच व चवडा ज्यावेळी जमिनीत रुतत असतं त्या वेळी तो सतत गोल फिरत. त्यामुळे तो पाय घट्टे रोवणे कठीण होऊ लागले.

उजव्या पायाची हाडे एकत्रित राहण्यासाठी त्यात रॉड घातलेला होता. त्यावर थोडा जरी दाब दिला तर खूप वेदनांचे झटके बसत पण त्यांनी धीर सोडला नाही. घरच्या लोकांनी मात्र त्यांना नेहमीच प्रोत्साहित केले. आणि तिथून पुढे सुरू झाली क्षणोक्षणी आव्हानांना भिडणारी जोशपूर्ण अशी दर दिवसांची एक रोमांचकारी लढाई!

प्रत्येक गिर्यारोहकाला शिखरापर्यंत पोहोचण्याआधी चार बेसकॅम्प करावे लागतात. तुम्ही ‘कॅम्प चार’ ला पोहोचलात, की तिथून शिखर ३५०० फुटांवर आहे; पण जास्तीत जास्त मृत्यू या टप्प्यात होत असतात. म्हणून याला ‘डेथ झोन’ म्हटले जाते. पहिल्या कॅम्पपासून अरुणिमा त्यांच्या सहकारी गिर्यारोहकांमध्ये नेहमीच पुढे असत. इतकी पुढे की, लोक विचारत त्यांना, मॅडम, हर बार आप हमसे आगे रहते हो! आखिर खाते क्या हो भई?

त्या अपंग होत्या, मुलगी होत्या, म्हणून त्यांना कसल्याही प्रकारची सवलत किंवा सहानुभूती नको होती. त्यांना... कदाचित याच विचाराचं प्रतिबिंब त्यांच्या कृतीतून उमटत होतं.....

आता त्यांची ‘डेथ झोन’ ची चढाई सुरू झाली. जिकडे तिकडे मृतदेहांचा खच पडलेला, हाडं गोठवणारी थंडी, मृत्युचं जवळून दर्शन होत होतं. त्यांना आदल्या रात्री भेटलेला बांगलादेशी गिर्यारोहक मृत्युमुखी पडलेला दिसला. त्या म्हणतात की, आपल मन जसं सांगतं, आपल शरीर वागतं. त्या म्हणायच्या स्वतःला की, तुला मरायच नाहीये, अरुणिमा.

२१ मे २०१३ ला चढाईचा अगदी शेवटला टप्पा आला. अरुणिमा, तुझा ऑक्सिजनचा साठा अतिशय कमी आहे,

आत्ताच मागे फिर.... एव्हरेस्ट तू पुन्हा चढू शकशील असे त्यांचे शेरपा कळकळीने बजावत होते; पण त्यांच्या अंतमर्नात कुठेतरी ठाऊक होतं की Now or Never त्या स्वतःला सांगत होत्या 'आता अगदी या क्षणी जर तू एव्हरेस्ट सर केलं नाही, तर तुझ्या लेखी तुझ्या शरीराने मृत्यूला कवटाळण्यासारखेच होते.' अखेर त्या एव्हरेस्ट शिखरावर पोहचल्या. हा ऐतिहासिक क्षण कॅमेऱ्यात साठवण्यासाठी त्यांनी शेरपाला विनंती केली. फोटोसाठी शेवटचा साठा उरलेला. ऑक्सिजन मास्क त्यांनी काढला... त्यांना वाटलं की मी अशी मरणारच तर मग माझ्या यशाचे पुरावे असणं अत्यावश्यक होतं. फोटोंतर त्यांनी शेरपाला व्हिडिओ घेण्यासाठी तयार केलं आणि अखेर त्यांनी भारताचा ध्वज एव्हरेस्टवर फडकवला.

आता ते उतरू लागले होते, जेमतेम ४०-५० पावलांवरच त्यांचा ऑक्सिजन साठा संपला. त्या अशा म्हणतात की, लक, भाग्य, किस्मत, डेस्टिनी असल्या भाकड शब्दांना मी नाही मानत; पण Fortune Favours the braves यावर माझा पूर्ण विश्वास आहे.

जेव्हा त्या गुदमरू लागल्या, श्वास घेण्याचा प्रयत्न करू लागल्या, अगदी त्याच वेळी एका ब्रिटीश माणसाने ओझे होते म्हणून फेकून दिलेला जास्तीचा एक ऑक्सिजन सिलेंडर त्यांना दिसला. ते सिलेंडर त्यांच्या शेरपाने त्यांना अडकून दिले. मग 'डेथ झोन' मधून सहीसलामत खाली उतरले. एव्हरेस्टवर चढण्यापेक्षा खाली उतरताना होणाऱ्या मृत्यूचे प्रमाण जास्त आहे. आणि अरुणिमा ते ओलांडून आल्या होत्या.

तेव्हा त्या म्हणाल्या की, 'माझा दिवस' अखेर आला होता.... गिर्यारोहकांच्या चढाईच्या टप्प्यातले एक महत्त्वाचे शिखर 'एव्हरेस्ट' मी सर केलं! त्या म्हणतात, गिर्यारोहकाने मला खूप महत्त्वाचे धडे दिले. माझ्यात आत्मविश्वास जागवला. नेतृत्व, गटबांधणी यांचे धडे तर मिळालेच, पण एक पोलादी कणखरपणा माझ्यात निर्माण केला.

जिद्द, चिकाटी, महत्त्वाकांक्षा, प्रयत्न यांचे उदाहरण म्हणजे 'अरुणिमा' अपघातामुळे अपंगत्व आलेल्या अरुणिमाने आयुष्यात हार तर मानली नाहीच उलट ध्येयाचे उंच शिखर गाठण्यासाठी ती सज्ज झाली. एव्हरेस्ट गाठणे हे भल्याभल्यांचे स्वप्न असते तेच माझे सुद्धा आहे.

अनुराधा विकास वंजारी
बी.कॉम. २ (इंग्रजी)

'इन्स्युलिन' ते 'हुम्युलिन' (Insulin to Humulin)

१९२० या वर्षातील एप्रिल महिना अर्धा उलटून गेलेला; पुढील २-३ दिवसात सुरू होणाऱ्या दोन महिन्यांच्या दीर्घ सुट्टीची धांदल टोरंटो विद्यापीठाच्या प्रत्येक विभागात सुरू होती. कार्यालयाकडे पाठवायचे वेगवेगळे अहवाल, कागदपत्रे तयार करणे, महत्त्वाची सामग्री सिलबंद करणे यासारखी कामे वेळेत पूर्ण होणे गरजेचे होते. म्हणून सकाळी लवकर ऑफीसमध्ये येताच स्वतःच्या केबिनमध्ये प्रवेश करताच रसायनशास्त्र विभागाचे प्रमुख डॉ. मॅक्लिऑड यांनी तेथील सेवकांना सूचना दिली- "आज तातडीची कामे पूर्ण करायची आहेत, मला भेटण्यासाठी कोणालाही आत पाठवू नकोस" खुर्चीवर बसताच डॉ. मॅक्लिऑड यांच्या कामाला प्रारंभही झाला. एखादा तास झाला असेल नसेल, तेवढ्यात दरवाजावळचा सेवक आत आणि काहीसा घाबरत म्हणाला, "सर, बाहेर एक जण थांबला आहे, काहीही करून आज तुम्हाला भेटायचे म्हणतोय." सकाळी मी तुला काय सांगितलं ते विसरलांस का? डॉ. मॅक्लिऑड चिडून म्हणाले. सेवक निमुटपणे बाहेर गेला. तास भरानंतर पुन्हा अपराध्यासारखा आत आला - सर, तो माणूस..... सरांच्या चेहऱ्यावरचा राग पाहून लगेच पुढे म्हणाला- "सर, मी तुमची आज्ञा सांगितली त्याला, पण.... कॅनडाच्या सैन्यातला मोठा डॉक्टर आहे., युद्धात व्हिक्टोरिया क्रॉस हे शौर्य पदक मिळालेला. ऐकायला तयारच नाही तो." डॉ. मॅक्लिऑड यांनी सेवकाच्या सांगण्याकडे दुर्लक्ष करून समोरच्या कागदामध्ये लक्ष घातलं, थोडं थांबून नाईलाजानं सेवक पुन्हा बाहेर गेला.

थोडा वेळ गेला, आणि दरवाजाबाहेरची व्यक्ती दरवाजा ढकलून थेड डॉ. मॅक्लिऑड यांच्या समोरचं उभी ठाकली. माफ करा डॉ. मॅक्लिऑड, मी आहे डॉ. फ्रेडरिक बेन्टींग- कॅनेडियन सैन्यातला डॉक्टर... "तुम्ही आत कसे आणि का आलात? तुमच्याशी काहीही बोलायला आता माझ्याकडे वेळी नाही." चिडलेल्या स्वरात प्राध्यापकांची प्रतिक्रिया. "मी तुमचा फार वेळी नाही घेणार, फक्त एक लहानशी विनंती करावयाची होती. त्या व्यक्तीला टाळणे अशक्य असल्याचे पाहून नाईलाजाने प्राध्यापकांनी विचारले, कसली विनंती?"

विद्यापीठाच्या सुट्टीकाळात आपल्या विभागाची प्रयोगशाळा, खरे तर प्रयोगशाळेचा एक कोपरा वापरायला मिळावा हीच विनंती.

प्रयोगशाळा? ती कशासाठी?... तशी देता येत नसते बाहेरच्या अनाधिकृत व्यक्तींना.

“म्हणून तर आपल्याला नम्र विनंतीसाठी थांबलोय एवढा वेळ, सैन्यातल्या डॉक्टरची विनंती आहे सर.”

पुन्हा पुन्हा होणाऱ्या सैन्याच्या उल्लेखामुळे प्राध्यापक विचारात पडले. या डॉक्टरला प्रयोगशाळेत करायचे तरी काय असावे हा विचारही मनात आला. ते विचारल्यावर “मधुमेहासाठी काही तरी उपाय शोधायचाच” या उत्तरावर मात्र हसावे की रडावे ते प्राध्यापकांना कळेना. न राहून ते म्हणाले “डॉक्टर, तुम्ही नॉर्मल आहेत ना? काय म्हणतास ते कळतय का तुम्हाला? काही हजार वर्षांआधीपासून या जगाला हे माहिती आहे की काही व्यक्तींनी लघवी केलेल्या जमिनीवर थोड्याच वेळात मुंग्या जमा होतात, त्यांच्या शरीरातील काही साखर लघविवाटे बाहेर पडते - तोच मधुमेह.... विकार कदाचित पृथ्वीवर मधुमेह माणसाइतकाच प्राचीन असेल पण उपचारांचं म्हणालं तर आजही जगाला एकच गोष्ट माहिती आहे - मधुमेही व्यक्तींना कायमंच अर्धपोटी, केवळ जिवंत राहण्यासाठी ठराविकचं अन्न खात राहावं, तुम्ही तर म्हणताय मधुमेहावर इलाज! आजवर शक्य झालं नाही ते.....” प्राध्यापकांना आणखी काही बोलायचं असावं, पण डॉ. बेन्टिंग त्यांना थांबवत म्हणाले, “सर, मधुमेहाबद्दल - म्हणजे त्याचं स्वरूप, होणारे त्रास माहिती आहे मला अगदी चारच महिन्यापूर्वी माझी आठ वर्षांची सुंदर पुतणी मधुमेहाने खंगून मरतांना पाहिलयं मी. म्हणूनच काही तरी करायला हवं असं वाटतय मला. शिवाय सुट्टीच्या या काळात तुमची प्रयोगशाळा अगदी स्वच्छ ठेवण्याच काम करेन मी.” या व्यक्तीला टाळणे अशक्य असल्याच पाहून प्राध्यापकांनी नाईलाजाने सांगितलं, “ठीक आहे, एक पत्र द्या तसे. प्रयोगशाळेची काही हानी, नुकसान होऊ देवू नका, आणि ही संमती फक्त सुट्टीकाळापुरतीच असेल.” डॉ. बेन्टिंगच्या तोंडून शब्द फुटेना, मात्र थॅक यू चा भाव चेहऱ्यावर ओसडून वहात होता. प्राध्यापकांनी पुन्हा टेबलवरच्या कागदपत्रांकडे नजर टाकली तोच डॉक्टर म्हणाले, “सर आणखी एक लहान विनंती! आपण मला पाच सहा कुत्रे आणि रसायनशास्त्राचा विद्यार्थी असलेला एखादा मदतनीस देऊ शकाल का?”

“विद्यापीठ कुत्रे कोठून पुरवणार? नगर पालिकेत पहा, भटकी कुत्री पकडून पिंजऱ्यात ठेवतात तेथे...” हे म्हणत असतानाच प्राध्यापकांची नजर खिडकीबाहेर गेली, तेथून जात असलेल्या तरुणाला त्यांनी हाक मारली, तो खोलीमध्ये आला.

चार्लस, प्रत्येक वर्षाच्या शिक्षणखर्चाचे पैसे जमविण्यासाठी प्रत्येक सुट्टीमध्ये तू बाहेर खूप काम करतोस ते माहिती आहे मला. या वर्षी तू त्याची चिंता करू नकोस, तुला फी सवलत आणि स्कॉलरशीप देईल मी. सुट्टीमध्ये बाहेरच्या कामांऐवजी या डॉक्टरांना त्यांच्या कामात लागेल ती मदत कर आपल्या प्रयोगशाळेत. हे आहेत सैन्यातले डॉक्टर फ्रेडरिक बेन्टिंग ओळख करून घे त्यांची. एवढे बोलून त्यांनी चर्चला पूर्णविराम दिला आणि आपल्या कामात लक्ष घातले. खोलीबाहेर थोडा वेळ एकमेकांशी बोलत डॉ. बेन्टिंग आणि चार्लस बेस्ट कॅन्टिनकडे गेले, कॉफी घेऊन दुसरे दिवशी सकाळी नऊ वाजता प्रयोगशाळेत भेटायचे ठरवून त्यांच्या कामासाठी गेले.

सकाळी नऊला चार्लस आला तेव्हा डॉ. बेन्टिंग नगरपालिकेतून मिळविलेल्या पाच-सहा कुत्र्यांना जिन्याखालच्या जागेत ठेवून त्यांच्यासाठी पाण्याची सोय करित होते. चार्लसना पाहताच आनंदाने त्यांचे स्वागत केले. चला, लगेच काम सुरू करू असे म्हणत प्रयोगशाळेकडे वळले. कोपऱ्यातल्या टेबलवर हॉस्पिटलमधील ऑपरेशन थिएटरमध्ये असते तशी तयारी पाहून चार्लसला आश्चर्य वाटले, आपण येथे नक्की करणार काय आहोत? हा प्रश्न त्याच्या चेहऱ्यावर स्पष्ट दिसत होता.

आणलेल्या कुत्र्यांपैकी एक धडधाकट, तगडा कुत्रा कामचलाऊ ऑपरेशन टेबलावर शांत झोपलेला होता. “त्याला आताच भूल दिलीली आहे. आता आपण काम सुरू करू शकतो” असे म्हणत पटकन डॉ. बेन्टिंगने हातमोजे चढवले, कात्र्या, सुरी, चिमटे असलेला ट्रे जवळ ओढला आणि केली सुरुवात त्या कुत्र्याचे पोट उघडायला. “हा तर एकदम तंदुरुस्त तगडा कुत्रा आहे, त्याचे कसले ऑपरेशन करणार आपण?” भांबावलेल्या चार्लसने विचारले. “काम करता करता बोलू आपण” असे सांगत डॉक्टरांचे काम सुरू झाले. त्यांचे पूर्ण लक्ष कामात आहे. त्या कुत्र्याचे पोट उघडून आतील कोठल्यातरी भागावर ते दोऱ्याने घट्ट गाठी बांधत आहेत हे चार्लसला दिसत होते, त्याच्या प्रश्नांना डॉक्टर उत्तर ही देत होते. बराच वेळ हे काम चालल्यानंतर कुत्र्याचे पोट आधीसारखे बंद करण्यासाठी टाके घालण्याची सुरुवात झाल्यावर चार्लसला..... हायसे वाटले. मधल्या काळात डॉक्टरच्या बोलण्यातून अनेक गोष्टी चार्लसला समजल्या होत्या.

मधुमेहावर काहीही उपाय नाही तरी निरोगी कुत्र्याचे स्वादुपिंड काढून टाकल्यास काही तासात तो कुत्रा अतिमधुमेही होतो, स्वादुपिंड आणि मधुमेह याचा फार जवळचा संबंध आहे,

मधुमेही कुत्र्याला दुसऱ्या कुत्र्याच्या स्वादुपिंडाचा काढा, अर्क दिला तरी त्याचा काहीही उपयोग होत नाही अशा अनेक गोष्टी डॉक्टरांच्या बोलण्यात आल्या होत्या. सैन्यात असताना एका फ्रेंच सैनिक मित्राकडून डॉक्टरांना ही माहिती मिळाली होती, त्या माहितीची खातरजमा डॉक्टरांनी ग्रंथालयातून करून घेतली होती. स्वादुपिंड कुस्करून त्याचा चटणीसारखा काढा करताना त्यातील पेशींची हानी, किंवा इतर काही पदार्थ मिसळले गेल्याने त्याचा उपयोग होत नसावा. स्वादुपिंडावर जागोजागी घट्ट गाठी मारल्या तर त्यात तयार झालेला द्रव्य बाहेर जाणार नाही. ते सादून स्वादुपिंडावर फुगवटे येतील. तो रस आहे त्या फुगवट्यांमधून काढून घेता येईल हा त्या डॉक्टराचा अंदाज होता, त्यासाठीच त्यांचा खटाटोप सुरू होता. “पण डॉक्टर, या सगळ्या प्रयत्नांना मी तुम्हाला मदत कसली आणि केव्हा करू शकणार?” चार्ल्सने विचारले, “दोन दिवसांनी तुझे काम सुरू होईल, तुझी मदत फार महत्त्वाची असेल” हे त्यावर आलेले उत्तर. दोन तासांनी जागा झालेला कुत्रा संध्याकाळपर्यंत अगदी नॉर्मल झालेला होता, ऑपरेशन टेबलची साफसफाई त्याआधीच झालेली होती.

दोन दिवसांनी पुन्हा तेच दृश्य. ऑपरेशन झालेला कुत्रा टेबलावर, त्याचे पोट पुन्हा उघडण्याची तयारी, अपेक्षित द्रव जमा करण्यासाठी निर्जंतुक केलेल्या दोन लहान बाटल्या, सिरिंज यांसारखे साहित्य शेजारी ठेवलेले. कुत्र्याचे पोट उघडले मात्र; डॉक्टरांच्या चेहऱ्यावर निराशा! स्वादुपिंडावर फुगवटे कुठेही नाहीत, दोऱ्यांच्या गाठी मात्र सैल पडलेल्या! क्षणात स्वतःला सावरून डॉक्टरांनी पुन्हा सुरुवात केली. नव्याने घातलेली प्रत्येक गाठ घट्ट, करकचून बांधण्याची काळजी घेत आधिसारखे काम पुन्हा पूर्ण केले. दोन दिवसांनी त्या कुत्र्याचे पोट उघडले तेव्हा मात्र डॉक्टरांचा चेहेरा उजळलेला! अपेक्षित परिणाम घडला होता. स्वादुपिंडावरील फुगवट्यांवरून काही द्रव काढून बाटलीत जमा करणेही शक्य झाले होते. “चार्ल्स आता तुझे काम सुरू होणार, कष्टाचे काम आहे, पण दोघे मिळून करू आपण” असे म्हणताना डॉक्टरांचा उत्साह वाढला होता. “या कुत्र्याचे पोट बंद करून त्याला सुरक्षित, आरामदायक जागी ठेवू, टेबल स्वच्छ करू, त्यानंतर लगेच तू दुसरा चांगला तगडा कुत्रा घेऊन ये” असे म्हणत शिल्लक काम डॉक्टरांनी झपाट्याने उरकले.

खेळकर वाटणारा दुसरा तगडा कुत्रा टेबलावर! भूल दिल्यामुळे शांत झोपलेला. यावेळी मात्र त्याचे पोट उघडल्यावर कुठेही कसल्याही गाठी न मारता डॉक्टरांनी चक्क त्याचे स्वादुपिंडाचे त्याच्या शरीराबाहेर काढले, कापलेल्या जागी काही

औषध, टाके... त्यानंतर टाके घालून कुत्र्याचे पोट बंद करून पूर्वीसारखे. “आता प्रत्येक तासाला या कुत्र्याच्या लघवीत व रक्तात साखरेचे प्रमाण किती आहे. त्याच्या चाचण्या घेऊन आपण नोंदी करणार आहोत. या चाचणीसाठी गरजेचे रसायनशास्त्र मला माहिती नाही, त्यासाठी तुच आहे माझा आधार. म्हणूनच त्यासाठीची माहिती आणि साहित्य मिळवायला सांगितले मी तुला दोन दिवसांपूर्वी” असे म्हणत टेबलवरचा कुत्र्याला सावकाश उचलून डॉक्टर निघालेही त्याला व्यवस्थित जागी ठेवण्यासाठी. चार्ल्सनेही शेजारच्या टेबलवर स्वतःच्या कामाची तयारी केली, कामाची सुरुवातही झाली. कम्प्युटर, आधुनिक सुविधा नसलेल्या त्या काळात चार्ल्सचे काम खुपच जिकरीचे होते. लघवीची चाचणी पूर्ण होताच रक्तातील साखरेसाठीची चाचणी, ती पूर्ण होईपर्यंत दुसऱ्या चाचणीची प्रयोगशाळेतच स्पिरिट दिल्यावर उकडलेली अंडी खाऊन वेळ भागवायची. चार्ल्सही डॉक्टर इतक्याच तळमळीने काम करीत होता, नोंदी लिहून ठेवीत होता. प्रत्येक पुढच्या चाचणीत कुत्र्याच्या रक्तातील साखरेचे प्रमाण वाढल्याचे निष्कर्ष नोंदीमध्ये दिसत होते. तो मधुमेही झाला होता.

इकडे त्या कुत्र्याची स्थिती मात्र हळूहळू बिघडत चाललेली होती. सकाळी खेळकर, तगडा असलेला तो कुत्रा मलूल, असाहाय्य होत चाललेला होता, रात्री तर आता तो थोड्याच काळात मरेल का अशी शंका येण्यासारखी स्थिती. डॉक्टरांनी सकाळी जमा केलेल्या द्रव्याची छोटी कुपी बाहेर काढली, त्यातील द्रवाचे इंजेक्शन त्या कुत्र्याला टोचले आणि डॉक्टर त्या कुत्र्याशेजारी बसून राहिले. काही वेळाने कुत्र्याची थोडी हालचाल होऊ लागली आणि तो उठून उभा राहिला. आजूबाजूला फिरूही लागला. डॉक्टरांच्या चेहऱ्यावरचा आनंद शब्दापलिकडला होता, तासातासानंतरच्या चाचण्या सुरू होत्या. आता साखरेचे प्रमाणे कमी होत असल्याचे निष्कर्ष येत होते! चार्ल्सलाही डॉक्टरांचे कौतुक वाटत होते. पण हा सगळा आनंद आणि कौतुक एका दिवसाचाच! दुसरे दिवशी कुत्रा मलूल, साखरेचे प्रमाण वाढलेला - पुन्हा एक इंजेक्शन - कुत्रा नॉर्मल - हे चक्र सुरूच राहिले.

“काही तरी मार्ग सापडतोय चार्ल्स. पण खात्री करून घेण्यासाठीच हा प्रयोग दोन तीन वेळा दुसऱ्या कुत्र्यावर करून पाहायला हवा” असे म्हणत थकलेले असूनही डॉक्टरांनी ‘पुनःश्च हरी ओम्’ प्रयोगाची तयारी करायला सुरुवातही केली. पुढे काही दिवस अहोरात्र चाललेल्या धडपडीतून केवळ

पडताळाच नव्हे तर मधुमेह नियंत्रणात ठेवण्याचा खात्रीशीर मार्ग सापडल्याची दोघांचीही खात्री झाली. निरोगी कुत्र्याच्या स्वादुपिंडातून मिळविलेली द्रव्य, इंजेक्शन स्वरूपात देण्यासाठी शक्य तेवढा शुद्ध करणे, सुरक्षितरित्या साठवून ठेवण्याची धडपडही जोडीने सुरू होतीच. स्वादुपिंडातील आयलेटस ऑफ लॅंगरहॅन्स नावाच्या पेशीसमुहाशी या द्रवाचा संबंध म्हणून त्याला आयलेटिन हे नाव देऊन साठवणूक सुरू राहिली. त्या सुमारास टोरंटो शहरात कॅनडामधील डॉक्टराची एक कॉन्फरन्स सुरू होती. आग्रही वर्तनातून प्रयत्न करून तेथे सादरकरणासाठी काही मिनीटांचा वेळ डॉ. बेन्टिंगने मिळविला आणि स्वतःचा प्रयोग आणि निष्कर्षाचे सादरीकरण केले. परिणाम? तेथे जमलेल्या डॉक्टरांनी केलेली चेष्टा आणि अपमान! डॉ. बेन्टिंग, तुम्ही शोधला आहे कुत्र्याचा मधुमेहावर उपाय; माणसांसाठी याचा काय उपयोग? कुत्र्यांच्या स्वादुपिंडातून मिळालेला हा द्रव माणसाला टोचल्याने तो मेला तर? ते सुरक्षित नसणाराच, खून ठरणार आहे तो. असा प्रयत्नही केला तर गुन्हा दाखल करू तुमच्यावर. या तंबीसोबत तुमच्या प्रयत्नासाठी हे बक्षीस असे म्हणून देऊ केलेले पाच पौंड! बाकी टीका बाजूला ठेवली तर सुरक्षितेचा प्रश्न महत्त्वाचा होता. चार्ल्स आणि बेन्टिंगने ऐकमेकांकडे पाहिले, स्टेजजवळच दोघांनीही आपापल्या शर्टच्या बाह्या वर सारल्या, दोघांनीही ऐकमेकांना इंजेक्शन सर्वासमोर टोचले आणि सावकाश खाली उतरून दोघेही हॉलमध्ये मागील बाजूला खुर्च्यावर जाऊन बसले. संध्याकाळपर्यंत त्यांच्याकडे कोणाचेही फारसे लक्ष नव्हते, मात्र कार्यक्रम संपल्यावर ते हॉलबाहेर जाताना इतरांइतकेच नार्मल आहे हे काहींना जाणवले. रात्रभर दोघांच्याही मनात हॉलमधील चर्चेचाच विचार.

दुसरे दिवशी सकाळी भेटल्यावर चार्ल्सने डॉक्टरांना विचारले, “डॉक्टर, आणखी एक गोष्ट लक्षात आली तुमच्या” एका मधुमेही कुत्र्याचा मधुमेह नियंत्रणात ठेवण्यासाठी दुसऱ्या निरोगी कुत्र्याला मधुमेही करणे हे आपल्या सध्याच्या प्रयोगाचे स्वरूप! ह उपचारपद्धत किती उपयोगाची? सर, मला सांगा गाई म्हशींसारख्या पशूंच्या शरीरात स्वादुपिंड असते का? त्याचे कामही आपल्या स्वादुपिंडासारखे असेल का? चार्ल्सने विचारलेल्या प्रश्नावर डॉक्टर काहीसे गडबडले. हा विचार तुला कसा सूचला?” त्यांनी झटकन विचारले. “डॉक्टर, मी जेथे राहतो तेथून जवळच एक कत्तलखाना आहे. तेथे मेलेल्या गाई म्हशींसारख्या प्राण्यांच्या पोटात असलेली अद्याप जन्माला न आलेली वासरे तेथे बाजूला टाकलेली असतात. त्यांच्या

शरीरातील स्वादुपिंडाचा आपल्याला काही उपयोग होऊ शकेल का?”

चार्ल्सच्या प्रश्नाला उत्तर देण्याआधी डॉक्टरने कत्तलखान्याचा रस्ता धरला होता. पुढील अनेक दिवसांनी जीवघेण्या धडपडीतून कत्तलखान्यात मारलेल्या प्राण्यांच्या स्वादुपिंडापासून ‘आयलेटिन’ मिळवण्याचे तंत्रही निर्माण झाले. एव्हाना विद्यापीठाची सुट्टी संपत आली होती. प्राध्यापक मॅक्लिऑडनी चार्ल्स बेस्ट आणि डॉ. बेन्टिंगच्या प्रयोगाची माहिती घेतली, प्रयोगशाळेमध्ये फ्रीजमध्ये ठेवलेल्या ‘आयलेटिन’ च्या बाटल्या दिसल्या, का कुणास ठाऊक, पण! ‘आयलेटिन’ हे नाव त्यांना आवडले नाही, याला आपण ‘आयलेटिन’ ऐवजी ‘इन्स्युलिन’ म्हणू या. डॉक्टरांना नावाशी फारसे देणे घेणे नव्हते. “ठीक आहे” म्हणून त्यांनी प्राध्यापकांचे आभार मानले. माणसावर त्या द्रवाचा उपयोग वा प्रयोग राहूनच गेला - कारण कॉन्फरन्समध्ये निघालेल्या गुन्हाचा मुद्दा! प्राण्यांच्या स्वादुपिंडातून मिळविलेल्या ‘इन्स्युलिनला’ अॅनिमल इन्स्युलिन हे नाव ओघानेच आले.

२३ जानेवारी १९२२ ची सकाळ. डॉ. बेन्टिंग त्यांच्या कामात व्यग्र होते आणि अचानक अतिशय घाईत चार्ल्स त्यांच्याकडे आला. धापा टाकीत तो डॉक्टरांना म्हणाला, “सर टोरंटो सिव्हिल हॉस्पिटलमध्ये थॉम्पसन नावाचा फक्त १४ वर्षांचा मुलगा मधुमेहाने मृत्युशय्येवर आहे - केवळ हाडांचा सापळा बेडवर असल्यासारखा! तो आता कोणत्याही क्षणी मरेल असे तेथील डॉक्टरांनी त्याच्या आई वडिलांना सांगितले आहे, त्याच्या वेदना न बघण्यासारख्या आहेत. इन्स्युलिनच्या चाचणीची परवानगी मिळू शकेल का आपल्याला?” तातडीने हॉस्पिटलमधील डॉक्टरांची भेट घेतली. पुन्हा तेच उत्तर “या इंजेक्शननंतर मृत्यू म्हणजे खूनच! हॉस्पिटलच्या आवारात आम्ही हे होऊ देणार नाही” “कसाही मृत्यू उंबरठ्यावर उभा आहे, लिओनाईच्या वेदना तुम्हालाही पाहावत नाही. मृत्यू झाला तरी त्याची लवकर सुटका मानता येईल, काही उपयोग झाला तर देवाची कृपा” हे मत लिओनाईच्या पित्याला पटले, विनंती करून त्यांनी लिओनाईला घरी नेले. “स्वतःच्या घरी त्याला मरण येऊ दे” तोवर चार्ल्स विद्यापीठ प्रयोगशाळेतील ‘इन्स्युलिन’ बाटली घेऊन लिओनाईच्या घरी पोहचला. अंथरुणात मृतवृत्त असलेल्या लिओनाईला डॉ. बेन्टिंगने इंजेक्शन टाचले आणि अर्ध्या एक तासातच डोळे उघडून लिओनाईने आईला हाक मारली. “आई मला भूक लागली आहे, काहीतरी खायला दे” हे होते बऱ्याच

काळानंतर त्यावेळी त्यांच्या तोंडचे पहिले शब्द! संध्याकाळी तर तो स्वतः अंधरुणात उठून बसला! मलूल झाल्यावर पुन्हा इंजेक्शन - लिओनाईचे हिंडणे फिरणे-खेळणे इतर मुलांसारखच! पाहता पाहता या चमत्कारची बातमी वाऱ्यासारखी पसरली. २२ फेब्रुवारी १९२२ पर्यंत आणखी सहा रुग्णांवर चाचणी पूर्ण झालेली होती. परिणाम तो आणि तसेच! १९२३ मध्यापर्यंत एलीलिली नावाच्या औषधनिर्मिती कंपनीने इन्स्युलिनच्या मोठ्या प्रमाणातील उत्पादनाला प्रारंभही केला. हजारो वर्षे केवळ मृत्युदूत ठरलेल्या मधुमेहाला नियंत्रणात ठेवण्यासाठी इन्स्युलिन मानवजातीला वरदान ठरलेल्या या संशोधनासाठी १९२३ सालचे नोबेल जाहीर झाले. नोबेल कमिटीने त्यासाठी जाहीर केलेल्या पुरस्कारप्राप्त संशोधकांची नावे होती प्रा. मॉक्लिऑड आणि डॉ. फ्रेडरिक बेंन्टिंग! डॉ. बेंन्टिंगने यावर कडाकडून प्रतिक्रिया दिली - चार्ल्स बेस्ट या विद्यार्थ्यांच्या मदतीशिवाय हे काम घडलेच नसते. या संशोधनासोबत त्याचे नाव जोडले जाणार नसेल तर मला तुमचे नोबेल पारितोषिक नको! मिळालेल्या रकमेतील मोठा वाटा त्याने चार्ल्सला दिलाच, शिवाय त्याच्या नावाची नोंद आणि दखल जगाने कायम घ्यावी याचीही अट्टाहासाने धडपड केली. ही होती जगभराच्या कोट्यवधी मधुमेहांना जीवनाधार देणाऱ्या मनस्वी डॉक्टरांची 'अकॅडमिक ऑनॅस्टी!'

'अॅनिमल इन्स्युलिन' १९२३ पासून अगदी गेल्या दहा वर्षांपूर्वीचे पर्यंतचे जगभराच्या कित्येक कोटी मधुमेहींना चिंतामुक्त करणारे वरदान! मागणीइतका वेळेवर पुरवठा, वेगवेगळ्या स्त्रोताकडून मिळणाऱ्या इन्स्युलिनची शुद्धता आणि काही प्राण्यांची अॅनर्जी असलेल्या मधुमेहींना अॅनिमल इन्स्युलिनमुळे होणारे त्रास यासारख्या काही समस्या असूनही कोटी कोटी मधुमेही इन्सुलिन आहे तोवर चिंता कसली? असे म्हणत आनंदी जीवन जगत राहिले. समारंभामध्ये मिष्टानांवर मनसोक्त ताव मारून घरी आल्यावर स्वतःचे स्वतः इन्स्युलिन इंजेक्शन घेणारेही कमी नव्हते! आज स्थिती काय आहे ?

'अॅनिमल इन्स्युलिन' ची आजची स्थिती काहीशी बिया असलेल्या द्राक्षांसारखीच! वीस एक वर्षांपूर्वीपर्यंत बिनबियांची द्राक्षे केवळ श्रीमतांना परवडणारी चैन होती, एखाद्याच ठिकाणी ती मिळायची, बाजारात सर्वत असायची ती आतमध्ये टणक बी असलेली द्राक्षे. आता मात्र वाटेल तेवढे पैसे घेऊन बीया असलेली द्राक्षे कोठे मिळतात का? असाच प्रकार अॅनिमल इन्स्युलिनचे औषध दुकानात आता ते मिळणे महाकठीण! आता सर्वत्र मिळेल ते ह्युम्युलिन म्हणजे, मानवी इन्स्युलिन! कोणत्या मानवापासून, अशाप्रकारे मिळत असावे हे नवे इन्स्युलिन ?

जैव तंत्रज्ञानाचा वापर करून ज्यांना स्वतःला इन्स्युलिनची गरजच नाही अशा इ-कोलाय (E-Coli) बेक्टेरिया या सूक्ष्मजीवांच्या पेशीमध्ये इन्स्युलिन तयार होऊ लागले अशा बॅक्टेरियांची निर्मिती वैज्ञानिकांनी केली. दर वीस मिनिटांनी संख्या दुप्पट होणारे, कधीही रजा, सवलती न मागणारे आणि सतत अहर्निश काम करणारे हे बिनपगारी बॅक्टेरिया केवळ त्यांना सोईची ठरणारी स्थिती, तापमान, पोषक द्रव्यांची उपलब्धता इत्यादी पुरविली की यांचे काम चालू राहणार, निर्माण झालेले इन्स्युलिन ते स्वतः वापरणार नाहीतच! ते जमा करा आणि वापरा मानव मधुमेहींसाठी. इन्स्युलिन निर्मितीशी संबंधित मानवी जीन या बॅक्टेरियांच्या जीनमध्ये घुसण्याचा यशस्वी प्रयत्न हे या नव्या शोधाचे गुपित किंवा रहस्य. मानवी स्वादुपिंडाशी छेडछाड नाही, की कोणत्या मानवी शरीरातून ते मिळविलेले नाही. मानवी जीनचा वापर करून मिळाले म्हणून मानवी किंवा ह्युमन इन्स्युलिन! लायब्ररीसारख्या मांडणीत लहान जागेतल्या शेलफमध्ये अशा बॅक्टेरियाच्या बाटल्या म्हणले ह्युमिलिनचा एक कारखानाच! जेवढी मागणी तेवढा खात्रीशीर पुरवठा, शुद्धतेचा प्रश्नच नाही आणि अॅनिमल अॅलर्जीची चिंताच नाही. बेंन्टिंगने शोधलेल्या इन्स्युलिनने सध्या गाठलेला आहे हा पुढचा टप्पा!

इन्स्युलिन उपचार घेतलेला जगातील पहिला पेशंट लिओनाईचे आणि चार्ल्स बेस्ट आणि डॉ. फ्रेडरिक बेंन्टिंगचे पुढे काय झाले? चौदाव्या वर्षी मृत्यूच्यादाढेतून बाहेर आलेला लिओनाई मृत्यू पावला त्याच्या २८ व्या वर्षी - मधुमेहाने नव्हे तर मोटारसाईकल अपघाताने! नोबेल पारितोषिकांनंतर बेस्ट आणि बेंन्टिंग आपआपल्या कामात व्यस्त राहिले. अनेक वर्षांनी एका कार्यक्रमात दोघांची गाठ पडली. 'पुन्हा एकदा झपाटून एकत्रितपणे काहीतरी करूया' असे दोघेही म्हणाले. "खूप उंचीवर जाणाऱ्या विमानांच्या वैमानिकांना तेथे होणारे त्रास हा महत्त्वाचा विषय आहे. मी सध्या त्याची माहिती जमवतोय. पुढील महिन्यात रविवारी आपण भेटू, लगेच काम सुरू करू" या डॉ. बेंन्टिंगच्या सूचनेत बेस्ट मनापासून खूश! पुन्हा तशीच आव्हाने, आनंद यांचा विचार करित दोघेही परतले.

कु. महाश्वेता अ. भेलकर

एम.एस्सी. १

(मायक्रोबायोलॉजी)

ऑनलाईन शिक्षण प्रणाली आशीर्वाद किंवा अभिशाप

शरीराला श्रमाकडे, बुद्धीला मनाकडे
आणि
हृदयाला भावनेकडे वळविणे म्हणजे
‘शिक्षण’

कोरोना विषाणूने आपल्या जीवनपद्धतीत मोठा बदल घडवून आणला आहे. जून महिना उजाडून, नव-वर्षाची सुरुवात होऊन दिवस लोटत आहे, मात्र शाळांची घंटा अजून घणघणली नाही. सध्या मात्र ९-१२ वीच्या विद्यार्थ्यांची शाळा-महाविद्यालय सुरू झालेले आहे. अनेक वर्षात अशी स्थिती पहिल्यांदाच निर्माण झाली आहे. मागील शतकात झालेल्या या प्रचंड अभ्यासाने भौतिक क्षेत्र पूर्णपणे बदलून गेले आहे. आज आपण तंत्रज्ञानाच्या युगात वावरत आहोत. अशावेळी विज्ञानाचे फायदे ओळखून आपले पुढचे पाऊल कसे असले पाहिजे, याची जाणीव शालेय विद्यार्थ्यांना झाली तर त्यांचे भविष्य उज्वल होईल. शिक्षणच हे मानसाला ‘राम’ म्हणजे ‘राष्ट्राचा मंगलकारक’ की ‘रावण’ म्हणजे राष्ट्राचा विनाश करणारे व्हावे, याची जाणीव करून देते. माणसाच्या जगण्याचा अर्थच शिक्षण आहे. जीवनात मोठे होत असताना कर्तृत्व गाजवले पाहिजे असे कर्तृत्व समोर नसल्याने मग व्यसन, शिव्या देणे, घृणा करणे असे दुर्गुण अंगी बाणवले जातात.

ज्याप्रमाणे,

छत्री पावसाला थांबवू शकत नाही, पण
पावसात थांबण्याचे धाडस नक्की देवू शकते,
आत्मविश्वास यशस्वी होण्याची खात्री देऊ शकत नाही,
मात्र संघर्ष करण्याची प्रेरणा नक्की देऊ शकतो,
त्याचप्रमाणे शिक्षण हे माणसाला,
नक्की चांगले मार्गदर्शन देऊ शकते.

"Education is not only a ladder of opportunity but,
It is also an investment in our future."

कोरोना विषाणूने आपल्या जीवनपद्धतीत मोठा बदल घडवून आणला आहे. सार्वजनिक ठिकाणी वावरतानाचे नियम, वर्क फ्रॉम होम संस्कृती, स्वच्छता अशा गोष्टी निर्धारपूर्वक

अंगवळणी पाडाव्या लागत आहे. शिक्षण पद्धतीत होऊ घातलेला बदलही विद्यार्थ्यांबरोबर त्यांच्या पालकांनाही पचवावा लागणार आहे. काही गोष्टी आधीपासून आपली जागा बनवण्याचा प्रयत्नात होत्या, आता सर्व या गोष्टींकडे एक उत्तम पर्याय म्हणून पाहू लागले आहेत. त्यापैकीच एक म्हणजे ‘ऑनलाईन शिक्षण’. आता नवीन सत्र सुरू होऊन ऑनलाईन शिक्षणाचा अजूनच जास्त गाजावाजा झाला आहे. कोविड-१९ साथीमुळे भारतातील शाळा व्यवस्था पारंपरिक वर्गामधून डिजिटल प्लॅटफॉर्मवर स्थलांतरित झाली आहे. ऑनलाईन शिक्षण म्हणजे व्हिडिओ कॉन्फरन्स सारखे लाईव्ह लेक्चरद्वारे ऐकणे म्हणजेच ऑनलाईन शिक्षण असा गैरसमज करून घेण्याचे आपण थांबविले पाहिजे. गेल्या काही महिन्यांपासून शहरी विभागातील काही शाळांमधून महाविद्यांमधून Zoom व तत्सम माध्यमातून ऑनलाईन तासिका भरवण्याची प्रक्रिया सुरू झाली. त्यामुळेच हेच ऑनलाईन शिक्षण हा काही जणांचा गैरसमज झालेला आहे. ऑनलाईन शिक्षण याचा सोपा अर्थ असा की, तंत्रज्ञानाचा वापर करून आपल्याला घरबसल्या शैक्षणिक सोई-सुविधा मिळणे. शैक्षणिक संस्थेत न जाता प्रवेशापासून डिग्रीपर्यंतच्या सगळ्या गोष्टी आपण इंटरनेट या माध्यमातून मिळवू शकतो. ऑनलाईन शिक्षणप्रणालित पुढील बाबींचा समावेश होतो.

यामध्ये प्रवेश प्रक्रिया ही डिजिटल असते. आपल्याला शैक्षणिक साहित्य व पुस्तके हे डिजिटल स्वरूपात मिळते. काही ठिकाणी समस्या किंवा महत्त्वाच्या संकल्पना युट्युबसारख्या माध्यमातून मुलांपर्यंत ५-६ मिनिटांमध्ये समजते. ई-पुस्तके वाचण्यासाठी सॉफ्टवेअर तयार असते. छापील पुस्तकांच्या डिजिटल आवृत्त्या तयार करणे. भारतात ऑनलाईन शिक्षण हे आज प्राथमिक अवस्थेत आहे. त्या मानाने परदेशात ऑनलाईन शिक्षण घेण्याकडे जास्त कल आहे. ऑनलाईन शिक्षण घेण्याचे फायदे पुढीलप्रमाणे आहे - आपल्याला आपल्या घरबसल्या, मोबाईल तसेच स्मार्टफोन किंवा संगणक, लॅपटॉपवर शिकता येते. आपल्याला घरून ते शाळेत आणि शाळेतून घरी जाण्याचा वेळ वाचतो आणि त्याचप्रमाणे पैशांची बचत होते. ऑनलाईन शिक्षणात आपण आपल्या सोयीनुसार वेळ निवडू शकतो. घरगुती वातावरणात बसून ऑनलाईन शिक्षण घेता येते. ऑनलाईन शिक्षणप्रणालीमध्ये तांत्रिक क्षमता विकसित करण्याच्या संधी असतात. यामध्ये इंटरनेटद्वारे म्हणजेच जागतिक

साधन वापरून ग्रंथालय मिळवण्याची शक्यता असते. ऑनलाईन शिक्षणास कमी खर्च येतो. यामध्ये प्रशिक्षण हे वेगवेगळ्या मार्गदर्शकाद्वारे युट्युबच्या माध्यमाने सहजरित्या उपलब्ध होते. ऑनलाईन शिक्षणात जिवंत चर्चा करायची संधी उपलब्ध असते. ऑनलाईन शिक्षण व्यवस्थेमुळे शिक्षणाचे सार्वत्रिकीकरण होते. त्याचप्रमाणे ज्ञानाची देवाणघेवाणसुद्धा होण्यास मदत होईल. यामुळेच शहरातील दर्जेदार संस्थामधील शिक्षण हे ग्रामीण भागापर्यंत पोहोचले. त्याचप्रमाणे भारतात ऑनलाईन शिक्षणपद्धतीत वाढ झाली आहे.

गरीब, श्रीमंत, सामान्य विद्यार्थी, व्यवसायिक, शहरी लोक ज्यांच्या हाती मोबाईल आणि इंटरनेट आहे त्यांच्यासाठी सोयीस्कर आहे. आज ऑनलाईन हे सर्वांसाठी सोयीचे झाले आहे. ऑनलाईन शिक्षण इंटरनेट, वेबसाईट, मोबाईल यामुळे दिवसागणिक आपल्या ज्ञानात भर पाडत आहे. रोज नवीन-नवीन प्रकारचे संशोधन चालू आहे. ऑनलाईन शिक्षणामुळे सर्वांना समान शिक्षण मिळवण्याची संधी निर्माण झाली आहे. त्यामुळे विद्यार्थी आणि शिक्षकांसाठीही ज्ञानाचे भांडार उघडले गेले आहे. ग्रामीण भागातील विद्यार्थ्यांना त्यांच्या भाषेत दर्जेदार शिक्षण उपलब्ध करून द्यायचे असेल तर ऑनलाईन अध्ययन पद्धतीला पर्याय नाही. ऑनलाईन अध्ययन उच्च शिक्षणात बदल घडवू शकेल, कारण उच्चशिक्षण व्यवस्थेत बदल घडून आणण्याची क्षमता याच व्यवस्थेत आहे, असे म्हटले तरी अतिशयोक्ती ठरू नये.

ज्याप्रमाणे नाण्याला दोन बाजू असतात, त्याचप्रमाणे शिक्षणाचे (ऑनलाईन पद्धतीचे) फायदे त्याचप्रमाणे तोटेसुद्धा आहे. ऑनलाईन शिक्षणप्रणालीचे तोटे पुढीलप्रमाणे आहे.

देशभरात ऑनलाईन शिक्षण घेण्याच्या प्रमाणात ३० टक्के वाढ झाली आहे. इंटरनेटची सुविधा, त्याचा स्पीड, आधुनिक साधनांची उपलब्धता, शिक्षण संस्थामधील पायाभूत यंत्रणा, शिक्षक, विद्यार्थी, पालक यांची मानसिकता, तंत्रज्ञान हाताळणे, प्रत्येकाची आर्थिक परिस्थिती अशी अनेक प्रश्न समोर येत आहे. यातून नव्याच प्रकारची विषमता निर्माण होऊन धोका निर्माण झाला आहे. यामध्ये ऑनलाईन शिक्षणाच्या फायद्यांचा केलेला गैरवापर यामुळे ते शाप ठरले.

यामुळे कष्ट आणि परिश्रम करण्याची सवय कमी झाली आहे. याचे परिणाम माणसाचे वजन वाढत आहे. मधुमेह,

रक्तदाब यांसारखे आजार वाढत आहे. ऑनलाईन शिक्षणाची गरज भासवण्यासाठी असलेल्या आवश्यक साधनांची मागणी सुद्धा वाढली आहे. उत्तम दर्जाचे इंटरनेट उपलब्ध नाही. मोबाईल फोनवर सतत लेक्चर केल्यामुळे व पाहिल्यामुळे डोळ्यांना व कानांना याचा त्रास होतो. पहिली ते आठवीच्या विद्यार्थ्यांसाठी लॅपटॉप, मोबाईल, टॅब या वयात वापरणे घातक आहे. याचे परिणाम वाईट आहेत. काही जणांचे पालक घरी नसतात. नोकरी व्यवसायाच्या दृष्टीने घराबाहेर असतात. परिणामी मुले त्यांचा गैरवापर करतात. एके काळी मुलांना पुस्तकांचे वाचन करायची आवड होती. मात्र आता यामुळे ही ओढ कमी झाली आहे. आजच्या इंटरनेट युगामध्ये प्रश्नांची उत्तरे विद्यार्थ्यांना सहज उपलब्ध होतात. यामुळे बरेच मुले नियमित उपस्थित राहत नाही. स्क्रीनसमोरील कालावधी अचानक वाढल्यामुळे विद्यार्थ्यांच्या आरोग्याला धोका निर्माण झाला आहे. मुले आळशी झालेली आहे. इंटरनेटचा गैरवापर गुन्हे वाढवण्यास उपयोगी झाला आहे.

“शिक्षण हे वाघिणीचे दूध आहे आणि ते पिल्यावर माणूस गुरगुरल्याशिवाय राहत नाही.” असे भारतत्न डॉ. आंबेडकरांनी म्हटले आहे. यामध्ये बराच अर्थ दडलेला आहे.

“वास्तविक शिक्षण माणसाची प्रतिष्ठा वाढवते, आणि आत्मविश्वास वाढवते. शिक्षणाचा खरा अर्थ जर प्रत्येक मनुष्याला समजला असेल आणि, मानवी गतीविधीने प्रत्येक क्षेत्रात पुढे चालविला असेल, तर हे जग जगण्यासाठी एक चांगले स्थान असते.”

‘ऑनलाईन शिक्षण’ हे वरदान आहे, त्याचप्रमाणे शाप सुद्धा आहे, याचा व्यवस्थित वापर करून आपल्या ठरवायचे आहे. तात्पर्य काय तर, कोविड-१९ नंतर जग बदलणार आहे, आणि बदलांसाठी तयार होऊन कुसुमाग्रजांच्या शब्दात सांगायचे झाल्यास,

“अनंत आमुची ध्येयासक्ती,
अनंत अन् आशा,
किनारा तुला पामराला।”

कु. गुंजन राजेश रिठे
बी.एस्सी. १

कोरोना काळातील आदर्श नागरिकांची भूमिका....

बन देश के गंभीर नागरिक; थोडा तो विचार करें।
यूँ विचार कर सड़को मे स्वयं की चिता ना तैयार करें।
मानवता का धर्म निभाओ, थोडा तो बुद्धि लगाओ।
स्वयं का नही पर अपने परिवार की रक्षा का दायित्व निभाओ।

खरोखरचं आजच्या कोरोना विषाणू महामारीच्या काळात एक आदर्श नागरिकाची गरज या देशाला वाटू लागलेली आहे.

आदर्श नागरिक ही देशाची सर्वात मोठी संपत्ती आहे. जर देशाचा नागरिक हा दृढ, सभ्य आणि कर्तव्यदक्ष असला तर देश कोणत्याही परिस्थितीला सामोरे जावू शकतो. एक आदर्श नागरिक हा एक सर्वात प्रथम एक आदर्श व्यक्ती असतो.

एक आदर्श नागरिक हा आपल्या हक्कांबद्दल जागरूक असतो. अशा या कोरोना महामारीच्या काळातसुद्धा आपल्याला जागरूक असणे फार आवश्यक आहे. देशाबद्दलच्या आपल्या कर्तव्याची जाण असणे हे प्रत्येक आदर्श नागरिकाचे कर्तव्य असते त्यामुळे कोरोनाबद्दलचे आपले कर्तव्य सर्वांनी लक्षात घेणे आवश्यक आहे. आदर्श नागरिक हा आपल्या समाजाचा पाया आणि गौरव असतो. व अशा या कोरोना महामारीच्या काळात आपण प्रत्येकाने आपले कर्तव्य पार पाडले पाहिजे. प्रत्येकाने सरकारने दिलेल्या नियमांचे पालन करायला हवे. आदर्श नागरिकांकडे अनेक गुण असतात. आणि अशा या आपल्या गुणांचा फायदा त्याने या महामारीत जागृत करण्यासाठी करायला हवा.

कोरोना एक भयंकर महामारी :

कोरोना हा एक प्रकारचा विषाणू आहे. संपूर्ण जगच त्याच्या विळख्यात सापडला आहे. परंतु खूप परिश्रमानंतर त्यावर आता लस शोधण्यात आलेली आहे. कोरोना नावाच्या विषाणूंचा गट आहे. त्याचा संसर्ग झाल्यास होणाऱ्या आजारास कोविड-१९ असे म्हटले आहे. २०१९ मध्ये हा विषाणू माणसांत आढळल्यामुळे कोरोना व्हायरस १९ म्हणजे कोविड-१९ असे नाव देण्यात आले.

कोरोना महामारी ही २०१९ मध्ये चीनच्या वुहानमधून चीनमध्ये पसरली आणि नंतर त्याने संपूर्ण जगभरात थैमान मांडले. समस्त मानवजातीला कोरोनाच्या जागतिक संकटाचा सामना करावा लागत आहे. कदाचित आपल्या पिढीपुढचे हे सर्वात मोठे असे संकट आहे.

या संकटामुळे आपल्या आरोग्य व्यवस्थेवरच नव्हे तर आपली सामाजिक अर्थव्यवस्थासुद्धा आणि राजकारण, संस्कृती इत्यादींवरसुद्धा परिणाम होतील.

कोरोना व्हायरसची प्रमुख लक्षणे म्हणजे ताप, श्वास घेण्यास त्रास, सर्दी, खोकला इत्यादी. ही कोरोना महामारी इतकी भयंकर असल्यामुळे या महामारिचे आक्राळ विक्राळ रूप बघायला मिळत आहे.

माझे कुटुंब माझी जबाबदारी :

कोरोना महामारीने सर्व विश्वाला विळखा घातलेला आहे आणि आदर्श नागरिक म्हणून या महामारीला आळा घालण्यासाठी प्रयत्न केला पाहिजे. आणि याची सुरुवात आपण आपल्या कुटुंबापासूनच करायला हवी. जर आपल्याला आदर्श नागरिक बनायचं असेल तर आपल्याला आधी आदर्श व्यक्ती बनायला हवं म्हणून या कोरोना महामारीला थांबविण्यासाठी आपण आपल्या कुटुंबाला व स्वतःला बदलायला पाहिजे.

एक आदर्श नागरिक म्हणून आपण या कोरोनाचा प्रादूर्भाव थांबविण्याचा प्रयत्न करायला हवा. आपण आपल्या कुटुंबाला या महामारीविषयी जागृत करायला हवे. त्यांना या महामारीविषयी माहिती देवून सर्वांना सरकारनी दिलेले नियम जसे तोंडाला मास्क लावणे, हात स्वच्छ धुणे, गर्दीत जाणे टाळणे इत्यादींप्रती जागृत करावे.

कोरोना महामारीच्या काळात लॉकडाऊनमुळे ज्याप्रमाणे स्थिती निर्माण झाली. सर्वांचे बाहेर जाणे टळले. सर्वांची कामे ठप्प पडली. 'वर्क फ्रॉम होम' या गोष्टीला सुरुवात झाली. त्यामुळे कुटुंबातील कोणत्याही व्यक्तीचे मानसिक व शारीरिक स्वास्थ्य ढासळू नये याची सर्वांनी काळजी घेतली पाहिजे.

आपले कुटुंब ही आपली जबाबदारी असल्याचे सर्वांनी जाणून त्यानुसार कार्य करायला पाहिजे.

कर्तव्यदक्ष नागरिकाची भूमिका :

सध्या काळात कोरोना व्हायरसचा संसर्ग मोठ्या झपाट्याने वाढत चाललेला असून एक कर्तव्यदक्ष नागरिक म्हणून सर्वांनी कोरोनाचा प्रादुर्भाव वाढू नये यासाठी प्रयत्न करायला हवे. यासाठी सर्वांनी सार्वजनिक ठिकाणी गर्दी करायला टाळावे. गर्दीच्या ठिकाणी जायला पण टाळावे.

एक कर्तव्यदक्ष नागरिक म्हणून सर्वांनी सरकारने दिलेल्या नियमांचे पालन करायला हवे. सरकारने दिलेल्या नियमांचे पालन करूनच आपण या विषाणूला थांबवू शकतो. याचा प्रादुर्भाव थांबवून आपण हजारो लोकांचा जीव वाचवू शकतो.

कोरोना व्हायरसपासून बचावासाठी आपण आदर्श नागरिक म्हणून काळजी घेणे आवश्यक आहे. त्यासाठी साबणाने किंवा जेलने वारंवार हात स्वच्छ धुवावे. आजारी लोकांशी जवळचा संपर्क टाळावा आणि स्वतःचे डोळे, नाक यांना न धुतलेल्या हातानी स्पर्श करू नये. ही काळजी घेतल्यास संसर्गाचा धोका कमी होतो. दुसरी गोष्ट म्हणजे मास्क लावणे. व कोरोनाची लक्षणे आढळल्यास त्वरीत चाचणी करणे. कोरोना चाचणी पॉझिटिव्ह आली असता गृहविलगीकरणात राहणे आणि यामुळे कोरोनाचा संसर्ग वाढविणे थांबणार.

एक कर्तव्यदक्ष नागरिक म्हणून आपण लोकांनासुद्धा या रोगाविषयी जागरूक करून त्यांनासुद्धा या महामारीला थांबविण्याच्या मोहिमेत सहभागी करावे म्हणजे

"Take Responsibility fight against COVID-19 as a community"

जागरूक विद्यार्थी म्हणून भूमिका :

कोरोना संसर्गाच्या काळात जरी बाहेर पडता येत नसले तरीसुद्धा सर्व विद्यार्थीवर्ग हे जागरूक विद्यार्थी म्हणून त्यांची भूमिका पार पाडत असल्याचे दिसून येते.

जागरूक व आदर्श विद्यार्थी म्हणून ते आज वावरत आहे. जरी आज विद्यार्थीवर्ग बाहेर पडू शकत नसला तरी ते सोशल मिडीयाच्या साहाय्याने लोकांना या महामारीविषयी जागृत करण्याचे कार्य करत असल्याचे दिसून येते.

कु. दर्शना चरपे
बी.एस्सी. ३

कोरोना काळातील नागरिकांची जबाबदारी....

कोरोना विषाणू नेमका आहे तरी काय त्याची लक्षणे कोणती व तो होऊ नये म्हणून आदर्श नागरिकांनी कोणती काळजी घ्यायला हवी याची माहिती आपण बघणार आहोत.

कोरोना विषाणू हे एक वास्तविक विषाणू कूळ आहे. त्यामध्ये २०० निरनिराळ्या जातींची गणना आहे. चीनच्या उबेई या राज्यातील वुहान या शहरामध्ये या विषाणूंचा सर्वप्रथम प्रादुर्भाव झाला. त्यानंतर बघता बघता तो चीनच्या अनेक शहरांमध्ये पसरला. त्यानंतर आता हा विषाणू अखळ्या जगभर धुमाकूळ घालत आहे. या विषाणूंची लागण झाल्यावर श्वसनसंस्थेवर परिणाम होतो. ज्यांची रोगप्रतिकार शक्ती कमी असते त्यांना या विषाणूंची लागण होण्याची शक्यता जास्त असते.

कोविड-१९, कोरोना व्हायरसची लक्षणे :

कोरोना व्हायरसने सर्व जगामध्ये थैमान घातले आहे. भारतातही कोरोनाग्रस्तांची संख्या दिवसेंदिवस वाढत असल्याने भारतातसुद्धा चिंतेचे वातावरण आहे. कोरोना विषाणूंची लागण झाल्यावर कोणती लक्षणे दुसऱ्या दिवसापासून चौदाव्या दिवसांपर्यंत रुग्णामध्ये आढळतात ते आपण बघणार आहोत. कोरोना विषाणू हा श्वसनसंस्थेशी निगडीत असून सर्दी, खोकला, श्वास घेण्यास त्रास होणे ही या विषाणूंची प्राथमिक लक्षणे आहेत. शिंकण्यातून किंवा खोकल्यातून हवेवाटे हा विषाणू पसरतो.

कोरोना आजाराची प्रमुख लक्षणे :

१. ताप :

ताप येतो, शरीराचे तापमान वाढते. सध्या वातावरणातील बदलाने सगळीकडे तापाचे रुग्ण भरपूर प्रमाणात आढळतात मात्र जास्त दिवस ताप राहत असल्यास सावधानी म्हणून लवकरात लवकर तपासणी करून डॉक्टरांशी संपर्क साधावा.

२. घसा दुखणे :

गिळण्यास त्रास होणे, घश्याला इन्फेक्शन असणे.

३. श्वास घेण्यास अडथळा, श्वास घेण्यास त्रास होणे.

४. वाहते नाक, सर्दी होऊन नाक गळणे.
५. डोकेदुखी, डोळे दुखणे.
६. अंग दुखी - सर्दी, ताप येऊन अंग दुखणे म्हणजेच कणकण वाटते.
७. जुलाब होणे.

कोरोना व्हायरस आणि सामान्य ताप याची समान लक्षणे आहेत. जसे की ताप येणे, सर्दी, खोकल्याचा त्रास, थकवा येणे, उलटी होणे, आणि जुलाब होणे. अगदी दुर्मीळ प्रकरणांमध्ये रुग्णांची परिस्थिती प्राणघातक ठरू शकते.

कोरोना विषाणूची लागण झाल्यास न्युमोनिया तसेच किडनी फेल्युअरसारखे परिणामही होण्याचा धोका असतो. त्यामुळे वरील लक्षणे सतत राहिल्यास डॉक्टरकडे जाऊन नियमित तपासणी करून घेणे आवश्यक आहे.

औषधोपचार आणि उपाय :

कोरोना आजारावर अजूनपर्यंत तरी कोणतेच ठोस औषध नाही. पण या आजाराची लक्षणे जाणून घेतल्यानंतर प्राथमिक स्वरूपाचे औषधोपचार केले जाऊ शकतात. उदा. रुग्णांचा ताप कसा कमी होईल यावर लक्ष केंद्रित केले जाते. काही गंभीर प्रकरणांमध्ये रुग्णांना दवाखान्यामध्ये दाखल करण्याचा निर्णय घेतला जातो. आवश्यकता असल्यास रुग्णांना कृत्रिम श्वसन यंत्रणेवर म्हणजेच व्हेंटिलेटरवर ठेवले जाते. कोरोना व्हायरस पूर्णपणे बरा होतो. त्यामुळे घाबरून जाण्याचे कोणतेही कारण नसून फक्त हा विषाणू झपाट्याने पसरतो त्यामुळे तो पसरू नये यासाठी आपण काळजी घेणे गरजेचे आहे. उष्णतेमुळे कोरोना विषाणू नाहीसा झाल्याची पुष्टी अजूनपर्यंत कुठेच नाही. लसून खाल्ल्याने कोरोनाचा धोका कमी होत नाही. सर्दी, खोकला किंवा कोरोनाची लक्षणं आढळून आल्यास मास्कचा वापर आवश्यक, लस उपलब्ध करण्यासाठी संशोधन सुरू आहे. पण अजून यासाठीची प्रमाणबद्ध लस उपलब्ध झालेली नाही. कोरोनाचा मृत्यूदर १ ते २ टक्के इतकाच आहे. पण तरीसुद्धा हा रोग इतर रोगांपेक्षा १० पट घातक आहे.

प्रतिबंधात्मक उपाय काळजी कशी घ्याल:

श्वसनसंस्थेशी संबंधित आजार असणाऱ्या व्यक्तीशी संपर्क टाळावा. कच्चे अन्न, मास खाणे टाळावे. फळे, भाजीपाला धुऊन घेणे त्याचबरोबर खोकताना किंवा शिकताना नाकावर

रूमाल धरावा. आजारी असल्यास घराबाहेर पडू नका. रोगाचा संसर्ग झालेल्या रुग्णांच्या संपर्कात येणे टाळा.

हात स्वच्छ धुवा

वारंवार हात स्वच्छ धुतल्याने हातावरील रोगजंतू, विषाणू मारले जातात. जागतिक आरोग्य संघटनेनुसार (WHO) कोरोना विषाणूपासून स्वतःचा बचाव करण्यासाठी हात वारंवार स्वच्छ करणं आवश्यक आहे. रोग नियंत्रण केंद्रानुसार, साबण आणि पाण्याने नियमित हात स्वच्छ धुणे हा कोणत्याही संसर्गापासून बचाव करण्यासाठीचा सर्वाधिक चांगला उपाय आहे. साबण उपलब्ध नसल्यास अल्कोहोल बेस हॅन्ड सॅनिटायझरने हात स्वच्छ करावेत. गर्दीची ठिकाणे टाळा. लोकांपासून सुरक्षित अंतर ठेवा

कोरोना व्हायरस - कोविड १९

नोव्हेल कोरोना (२०१९) विषाणूपासून कोविड-१९ संसर्ग होतो. आता यास SARC-COV2 असे म्हणतात.

कोव्हिड-१९ वर अद्याप प्रभावी लस उपलब्ध नाही. प्रत्येक कोरोना विषाणूबाधित रुग्णांमध्ये सर्दी-खोकल्याची लक्षणे आढळतीलच असे नाही. ज्या देशांमध्ये कोव्हिड-१९ चा प्रादुर्भाव मोठ्या प्रमाणात झाला आहे तेथील बाधितांच्या संपर्कात येणाऱ्यांना या आजाराची लागण होण्याची भीती आहे. उदा. चीन, इटली, इराण, स्पेन, जर्मनी, अमेरिका, फ्रान्स, साऊथ कोरियामध्ये या आजाराचा फैलाव प्रचंड झालेला आहे. त्यामुळे देशाबाहेर प्रवास करणे टाळा.

कोरोना विषाणूची वैद्यकीय तपासणी कशी करावी :

कोरोना आरोग्य मंत्रालयाच्या हेल्पलाईन क्रमांक ०११२३९७८०४६ वर कॉल करा. हा हेल्पलाईन क्रमांक सर्वांसाठी २४ तास उपलब्ध आहे. या व्यतिरिक्त ncov2019@gmail.com या मेल आयडीवरही तुम्ही आपले प्रश्न पाठवू शकता. यानंतर संबंधित अधिकाऱ्यांना तुमच्याकडे लगेचच पाठवले जाईल. संसर्ग झाल्याची किंवा होण्याची शक्यता आढळून आल्यास तुम्हाला तपासणीसाठी जवळील हॉस्पिटलमध्ये नेण्यात येईल. सरकारतर्फे संशयित कोरोनाबाधित रुग्णांना हॉस्पिटलमध्ये नेण्यासाठी स्वतंत्र रुग्णवाहिकेची सोय करण्यात आली आहे. संशयित रुग्णांनी खबरदारी म्हणून

सार्वजनिक वाहनांचा वापर करू नये. कोरोना लक्षणग्रस्त व्यक्तीचे थ्रोस्ट स्वॅब (घशातील त्वचेचे नमुने) आणि नोझल स्वॅबचे म्हणजे (नाकातील त्वचेचे नमुने) प्रयोगशाळेत तपासणीसाठी पाठवले जातात. त्यानंतर डॉक्टरांकडून त्यांच्या शारीरिक आरोग्याचीही तपासणी केली जाते. यावरून संशयित रुग्ण हॉस्पिटलमध्ये दाखल करायचे की नाही हे ठरवले जाते. अन्यथा, तुम्हाला घरातच राहण्याचा सल्ला दिला जातो. चाचणी अहवाल पॉझिटिव्ह आल्यास प्रकृती पूर्णतः सुधारेपर्यंत रुग्णांना पुढील १४ दिवसांसाठी क्रॉरेटाईनमध्ये राहणे आवश्यक आहे.

कोरोना भयंकर महामारी :

जागतिक आरोग्य संघटना (WHO) ने या विषाणूला महामारी म्हणून घोषित केले आहे. हा संसर्गजन्य रोग असल्याने याचा प्रसार जगभरातील जवळपास १८० पेक्षा अधिक देशांमध्ये वेगाने पसरला आहे.

आज अखेर संपूर्ण जगभरात या विषाणूंच्या संसर्गामुळे लाखोंच्या संख्येने लोक मृत्युमुखी पावले आहेत. हा आजार पूर्णपणे बरा करण्यासाठी यावर औषध/लस तयार करण्यासाठी जगभरातून संशोधन व प्रयत्न केले जात आहेत. हा एक संसर्गजन्य रोग असल्यामुळे याचा प्रसार हा वेगाने होतो.

कोरोना संकटावर मात करण्यासाठी भारत सरकारने आजपर्यंत अनेक उपाययोजना, उपक्रम राबविले आहेत. त्याचाच एक प्रयत्न म्हणून महाराष्ट्र सरकारने 'माझे कुटुंब, माझी जबाबदारी' ही मोहीम सुरू केली आहे.

कोरोनापासून बचाव करण्यासाठी प्रत्येक व्यक्तीने स्वतः जबाबदार राहणे, हे या मोहिमेचे मुख्य ध्येय आहे. प्रत्येक व्यक्तीसाठी त्यांचे कुटुंब हा एक आधारस्तंभ असतो. प्रत्येक संकटावर मात करण्यासाठी आपले कुटुंब नेहमी आपल्याला आधार देत असते. परंतु कोरोना विषाणू हे असे संकट आहे की, या संकटावर मात करण्यासाठी आपण स्वतः आपल्या कुटुंबाचा आधारस्तंभ बनणे महत्त्वाचे ठरणार आहे.

'माझे कुटुंब, माझी जबाबदारी' या शब्दातच सर्व काही लपलेले आहे. या कोरोना काळात आपल्या कुटुंबातील प्रत्येकाची काळजी घेणे ही आपली जबाबदारी आहे. आपल्या देशाचे डॉक्टर, नर्स, आरोग्य कर्मचारी, पोलीस, सफाई कर्मचारी या कोरोनाविरुद्ध रात्रंदिवस लढत आहे. माझे कुटुंब-

माझी जबाबदारी या मोहिमेअंतर्गत आरोग्य क्षेत्रातील कर्मचारी तसेच अन्य सरकारी कर्मचारी घरोघरी जाऊन लोकांची आरोग्य तपासणी करणार आहेत.

घरातील प्रत्येक व्यक्तीचे शारीरिक आणि मानसिक आरोग्य संतुलित ठेवण्यासाठी योग्य सल्ला देणार आहेत. आपल्या देशाचे एक जबाबदार नागरिक म्हणून या मोहिमेत आपण वैयक्तिक पातळीवर प्रयत्न करणे खूप महत्त्वाचे आहे.

सरकारच्या सर्व नियमांचे पालन करणे ही आपली जबाबदारी आहे. जसे की, बाहेर फिरताना/जाताना मास्कचा वापर करणे, बाहेरून आल्यानंतर आपले हात स्वच्छ साबणाने धुणे, गर्दीची ठिकाणे टाळणे इ. सर्व नियम पाळणे आवश्यक आहे. जेव्हा प्रत्येक कुटुंबातील व्यक्ती जबाबदार होऊन स्वतःची आणि स्वतःच्या कुटुंबाची काळजी घेईल तेव्हा कोरोना विषाणूंचा प्रसार थांबेल. या कोरोना काळात सरकारचे नियम पाळणे जितके महत्त्वाचे आहे तितकेच नियमित समतोल आहार घेणेही महत्त्वाचे आहे. आपल्या कुटुंबासोबतच आपल्या संपर्कातील इतर व्यक्तींना जागरूक करणे ही आपली जबाबदारी आहे.

आरोग्य कर्मचारी तसेच इतर सरकारी कर्मचारी आपला जीव धोक्यात घालून या मोहिमेत सहभागी होत आहेत. तर आपण आपल्या कुटुंबासाठी या मोहिमेत नक्कीच सहभागी होऊ शकतो. जेव्हा प्रत्येक नागरिक या मोहिमेत सहभागी होईल, तेव्हाच भारत देशच नव्हे तर संपूर्ण जग लवकरात लवकर कोरोनामुक्त होईल.

कर्तव्यदक्ष नागरिकांची जबाबदारी :

कोरोना विषाणूंपासून स्वतःचे व आपल्या कुटुंबाचे संरक्षण करण्यासाठी सरकारने अनेक नियम लागू केले आहेत. त्या नियमांचे काटेकोर पालन करणे आपली जबाबदारी आहे.

सरकारने सुरुवातीच्या काळात लॉकडाऊन व संचारबंदी लागू केली. त्या काळात जसे आपण नियमांचे पालन केले तसेच आताही ते नियम पाळणे ही आपली जबाबदारी आहे. कोरोना झालेल्या व्यक्तीने इतरांशी/लोकांशी संपर्क टाळणे आवश्यक आहे.

खोकताना व शिंकताना नाकावर, तोंडावर रुमाल धरणे आवश्यक आहे. ताप, सर्दी, खोकला, घशामध्ये खवखव,

डोकेदुखी, श्वास घेण्यास त्रास, तोंडाची चव जाणे ही कोरोनाची प्रमुख लक्षणे आहेत. ही लक्षणे कोणत्याही व्यक्तीला आढळली तर त्या व्यक्तीने त्वरीत कोरोना चाचणी/टेस्ट करणे खूप महत्वाचे आहे. जेणेकरून कोरोनाचा प्रसार थांबू शकेल. एखाद्या व्यक्तीला या विषाणूंची लागण झाल्यास लक्षणे दिसून येण्यास काही दिवस लागतात. त्या कालावधीत जर ती व्यक्ती इतर लोकांच्या संपर्कात आली तर ती सर्व लोकांना या विषाणूंची लागण होण्याची शक्यता असते. त्यामुळे आपण स्वतःची काळजी घेणे आणि लोकांशी संपर्क टाळणे आवश्यक आहे.

एखाद्या व्यक्तीला कोरोनाची लागण झाली तर त्या व्यक्तीला मानसिक आधाराची खूप गरज असते. त्यामुळे त्या व्यक्तीला फोन किंवा SMS माध्यमातून मानसिक आधार देणे आपली जबाबदारी आहे. मधुमेह, अस्थमा व आणखी काही आजार असणाऱ्या व्यक्तींना तसेच लहान मुले व वृद्ध माणसांना या विषाणूंची लागण लवकर होते. त्यामुळे अशा लोकांची विशेष काळजी घेणे ही आपली जबाबदारी आहे. देशाचे डॉक्टर, नर्स, आरोग्य कर्मचारी, पोलीस, सफाई कर्मचारी कोरोना विषाणू विरुद्ध लढण्यासाठी रात्रंदिवस प्रयत्न करत आहेत. त्यांना एक मदत म्हणून आपण शक्य तेवढे प्रयत्न करायला हवेत. म्हणजेच आपण घरी राहून आपली आणि आपल्या कुटुंबाची काळजी घेणे ही एकच मदत होऊ शकते. जेणेकरून कोरोनाचा फैलाव थांबेल आणि हा कोरोना व्हायरस देशातून आणि संपूर्ण जगातून मुक्त होईल.

‘शरीराला श्रमाकडे, बुद्धीला मनाकडे

आणि हृदयाला भावनेकडे

वळवणे म्हणजेच शिक्षण होय.’

शिक्षण हे साध्य नसून साधन आहे. ज्यातून नवचैतन्य, नवसंस्कृती, नवसमाज निर्माण करायचा आहे. पण कोरोना काळात शाळा, महाविद्यालय बंद असल्यामुळे विद्यार्थ्यांना शिक्षणापासून वंचित राहावे लागले. पण कालांतराने ऑनलाईन शिक्षण प्रणालीची सुरुवात करण्यात आली. परंतु पाहिजे त्या प्रमाणात विद्यार्थ्यांमध्ये शिक्षणाची गोडी निर्माण झालेली नाही. परंतु परिस्थिती बिकट असल्यामुळे विद्यार्थ्यांनी आपले शैक्षणिक कामकाज ह्या परिस्थितीमध्ये करणे ही जबाबदारी विद्यार्थ्यांची आहे.

आज आपला भारत देश प्रगतीच्या अत्युच्च शिखराकडे वाटचाल करित असताना एका महाभयंकर संकटाने संपूर्ण जगभर थैमान घातले. या कोरोना विषाणूने सर्वच क्षेत्रात अडचणी निर्माण केल्या. कोरोनाच्या साथीमुळे जगातील बलशाली सत्तादेखील हतबल झालेल्या दिसत आहेत, पण विद्यार्थ्यांचे शिक्षण अपुरे राहून ये या दृष्टिकोनातून ऑनलाईन शिक्षणप्रणाली सुरू करण्यात आली. सर्व विद्यार्थ्यांनी याचा लाभ घ्यावा व अशा बिकट परिस्थितीमध्ये आपला अभ्यास पूर्ण करावा ही शासनाची व शाळा महाविद्यालयांची आशा आहे.

आलेल्या या संकटजन्य परिस्थितीमध्ये सर्व नागरिकांनी आशावादी असायला पाहिजे. सर्व गोष्टींचा इलाज असतो पण कधीकधी त्याला काही काळ जाऊ द्यावा लागतो. सर्वांनी एकजुटीने राहून एकमेकांना मदत करायला हवी व सकारात्मक विचारधारेने परिस्थितीचा सामना करायला हवा. सरकारने दिलेल्या नियमांचे तंतोतंत पालन करायला हवे. भारत देशाचे एक आदर्श नागरिक म्हणून आपल्या कुटुंबाचे, आपल्या गावाचे, आपल्या शहराचे व आपल्या देशाचे रक्षण करायला हवे.

अंकित किनकर

बी.ए. १

जीवन

कधी कधी जीवनात इतकं
बेधुंद व्हाव लागतं,
दुःखाचे काटे टोचतानाही
खळखळून हसावं लागतं
जीवन यालाच म्हणायचं असतं....

दुःख असूनही दाखवायचं नसतं
डोळ्यांना पुसत आणखी हसायचं असतं,
जीवन यालाच म्हणायचं असतं...

शब्दांचा आधार घेऊन जर
दुःख व्यक्त करता आले असते,
तर, कदाचित कधी अश्रूंची गरज भासलीच नसती
आणि सर्वच जर शब्दात सांगता आले असते,
तर भावानांना किंमत कधी उरलीच नसती....

जीवनात असाध्य अशी कोणतीच गोष्ट नाही
जर मनात इच्छा नसती तर
माणूस आकाशाला गवसणी घालू शकतो,
जीवन यालाच म्हणायचं असतं....

समीक्षा कोल्हे
बी.एस्सी.- २

मन हे माझे

पाण्यापरी मन हे माझे,
शुद्ध आणि निर्मल असावे,
स्वः प्रतिमा जागुनी आपली,
मनात काही द्वेष नसावे.
फुलांपरी हे मन माझे
सुगंधित होऊन बहरावे,
स्वतःपुरता हर्ष न राहता,
दुसऱ्यांना तो वाटत रहावे.
वाच्याप्रमाणे मन हे माझे,
झुळझुळ नेहमी वाहत रहावे,
स्वार्थी भावना नसून आपुल्यात,
साफ मनाने दरवळत रहावे.
समान असू दे मन हे माझे,
भेदभाव हा मनात नसू दे,
परकेपणा हा दूर असू दे,
आपुलकी ही मनात ठसू दे.
निसर्गापरी मन हे माझे,
सदैव नटलेले रहावे,
सौंदर्य पाहताना कधीही,
रूप नाही मन पहावे.
पाण्यापरी मन हे माझे,
शुद्ध आणि निर्मल असावे.

कु. मीनल जाधव
बी.कॉम.-१ (इंग्रजी)

मी एक मुलगी...

गात आहे माझ्या आयुष्याचे सुंदर तराने
आई-वडिलांची मी परी, मी आहे भोळी
माझा अभिमान आहे त्यांना, मी त्यांचीच चाफेकळी ॥१॥

चंचल आहे मी आणि स्वतःत रमणारी
गाते मधुर गाणी आई-बाबाला आवडणारी
पण बाबा म्हणतात...

ती माझी मुलगी नाही

ती तर श्वास आहे माझा,

राज्य करेल जगावर, नाव कमावेल माझं
मी तीचेच बाबा आहे, ती माझीच चाफेकळी ॥१॥

मी सुखी रहावी म्हणून देवाकडे मागणं मागत आहे
मला हसत ठेवण्याचे त्यांना वेड लागले आहे
बाबांच माझ्यावर प्रेम जास्त, हेच सत्य आहे
म्हणून तर माझ्या भविष्यासाठी, रात्रंदिवस झिजत आहे,
अश्या एका मोठ्या मनाच्या, बाबांची मी सोनपरी
हो हो बाबा हो, मी तुमची चाफेकळी ॥२॥

म्हणतात मला बरोबरीने, तु राबते घरादारासाठी
अडचणीत उभी तु अशी, माय माऊली माझी
लाडाने वाढवली तुला, तु लेक माझी कौतुकाची
भाग्य ज्याला म्हणतात ते सापडलं माझ्याच मुलीमधी
म्हणतात किती गुणाची ही लेक आहे नक्षत्र की परी?
मग मी ही म्हटलं

अहो बाबा मी नाही नक्षत्र नाही परी

मी आहे फक्त तुमचीच चाफेकळी ॥३॥

अश्विनी उमाळे

बी.एस्सी - १

संघर्ष

तापलेल्या भुईवर चालताना,
पायही माझे रोज भाजतात,
ओसाड असे जीवन माझे,
डोळ्यांसमोर सुखाचा अंधार भासते.

मोठे स्वप्न घेऊनी डोळ्यांत फिरतो,
असलो जरी विद्यार्थी दशेत,
परिस्थितीसमोर झुकलो आहे मी,
जणु सामावलो संघर्षाच्या कवेत.

हातात पुस्तकं घेऊन बसण्याची आशा माझी,
अडथळ्यांशी झुंज देताना नडलो,
प्रश्न उदरनिर्वाहाचा होता बापहों,
मी खराटा घेऊन साध्या कागदांसमोर वाकलो.

नशिबांचे घाव सोसावे लागले,
शिक्षणाच्या संजीवनीने ते घाव ही हसले,
कष्ट ते ढेकळातले असो वा घरकामाचे,
तिथेही जणु भूमितीचेच धडे दिसले.

दुःखदायक अशी माझी व्यथा आहे ही,
दैनंदिन कष्ट करून रक्त आटते,
सांगता सांगता संघर्षमय जीवन,
डोळ्यातील अश्रू सुद्धा निमूटपणे हसते.

वैभव बन्नागरे

बी.एस्सी. - १

तु मात्र धीर सोडू नकोस

बारा महिने होऊन गेलेत
व्यवहार सारे ठप्प झालेत.
साठवलेले चार पैसे
कधीच सारे फस्त झालेत.
मांडणीच्या वरच्या कप्प्यातले
धान्यांचे डबे रिते झालेत,
आता मोजून मापून तेलाची फोडणी
भाजीला द्यावी लागते
सध्या या साऱ्या परिस्थितीत
सामान्य माणूस जगत आहे
पण तु सुरक्षित तर आहेस ना?
मग सैरभैर होऊ नकोस....

काळ वाईट आहे पण आपल्या नकळत
जगणं शिकवून जातोय.
अन्न वस्त्र निवारा यांचं
महत्त्व पटवून देतोय
लाखीं रुपयांत न होणारी लग्न
काही हजारात होत आहेत
कित्येक मुलींच्या बापाच्या
खांद्याचे भार हलके होत आहेत.
बाहेर खेळायला जाण्याचा हट्ट
मुलांनी कधीच सोडून दिलाय.
गजबजलेल्या रस्त्यांचा आवाज
भयाण शांततेने वेदून गेलाय.
वाहवत चाललेल्या माणसाला
एका विश्रांतीची गरज होतीच
ती मिळाली पण,
तू मात्र हताश होवू नकोस
हे ही दिवस जातील
तू मात्र धीर सोडू नकोस...

सर्वात जास्त हाल
हातावर पोट असणाऱ्यांचे झालेत,
दिवसभर राबून संध्याकाळी
तेल मीठ आणणाऱ्यांचे झालेत.
व्यापारी वर्ग सध्या परिस्थितीत
पुरता कोलमडून पडला आहे.
कमाई शून्य पण मागणाऱ्यांचा
त्यांच्या डोक्यावर बडगा आहे,
मध्यमवर्गीय माणूस आपलं
उघडपण दाखवायला घाबरतोय
लोक काय म्हणतील ?
या विचाराने अजूनही बावरतोय
सगळीच माणसं चार भिंतीत
मनाविरुद्ध कोंडून बसलीत
हा शरीराचा कोंडमारा मनावर
जड होऊ देऊ नकोस
हे ही दिवस जातील
तू मात्र धीर सोडू नकोस....

कु. दिव्या सु. शिरुळकर
बी.एस्सी.- १

माय-बाप

माय नावाचा जलाशय आटू नये कधी
अन् बाप नावाचा हिमालय ढासळू नये कधी.

निथळणाऱ्या थेंबातून बापाच्या घामाचा वास येतो
अन मायच्या हातच्या भाकरीतून मेव्याचा सुगंध येतो.

किती जळल्या असतील रोज तिच्या डोळ्याच्या वाती
किती जळला असेल बाप त्या आयुष्याच्या राती.

दुःख कष्ट, ओढाताण, सारचं पाचविला पूजलं होत
दुःखातही आशेवरती त्यांचं जीवन झुललं होत.

दुःखात बुडालेल्या सागरात जीवनाची नौकाचं तरंगत गेली
अन् डोळ्यातील स्वप्न त्यांच्या डोळ्यातच विरत गेली.

बाप काय करते काय नाही हे कुणालाचं कळत नसते
पण, खाली हाताने परतल्यावर, प्रश्न साऱ्यांचाच पडत असतो.

मनासारखे जीवनात आपल्या काहीच घडत नाही
निखळून पडलीत फुले म्हणून, झाड उन्मळून पडत नाही

माय नावाच्या सागराची खोली, कधीच मोजता येत नाही
अन् बाप नावाच्या शिखराची उंची मात्र,
बाप झाल्याशिवाय कळत नाही....!

कु. करुणा संतोष धुर्वे
बी.कॉम.-२

लघुकथा सफाई अभियान

मंत्रीजी सिविल लाईन में झाड़ू लगाकर सफाई अभियान की शुरूवात करने वाले थे। दो दिन पहले से तैयारियां शुरू हो गईं। नगरपालिका से सफाई कर्मचारियों ने जी-जान लगाकर इलाके को चकाचक बना दिया। कार्यक्रम के पहले मंत्रीजी के सहाय्यक निरीक्षण करने आए तो स्थानीय नेताओं और अधिकारियों ने बड़े गर्व से चकाचक सड़के दिखाई। सहाय्यक भड़क गया। अरे, यंहा तो एक तिनका, कंकर या धूल तक नहीं है। मंत्रीजी काहे की सफाई करेंगे। आनन-फानन में कचराघर से कचरा लाकर इधर-उधर बिखेरा गया। मंत्रीजी आए। सिविल लाइन्स में फैले कचरे को देखकर रोष और दुःख प्रकट किया। साफ-सफाई पर लंबा-चौड़ा भाषण दिया। फिर तन्मयता से झाड़ू लगाकर कचरा साफ करने लगे। अगले दिन सभी अखबारों और चैनल्स पर सिविल लाइन्स का कचरा और झाड़ू लगाते हुए मंत्रीजी छाए रहे।

कु. राखी बिसाणी
बी.कॉम. २

लघुकथा तमाचा

जैसे ही दरवाजे पर दस्तक हुई, चिटू के पिताजी ने बाथरूम से कहा - चिटू, दरवाजा खोल कर देखो कौन आया है? चिटू ने दरवाजा खोला। सामने खड़े व्यक्ति को देखकर उसने उन्हें सोफे पर बैठने को कहा और स्वयं बाथरूम की ओर यह कहते हुए गया - 'पापा, आपके मित्र आए है।'

सुरेंद्र बाथरूम से बैठक रूम में आए और दोनों हंस-हंस कर खूब बातें करने लगे। चिटू जब दोबारा बैठक में प्रवेश किया तो पिताजी के मित्र बोल पड़े - 'अरे बेटा! मैं पहली बार तुम्हारे घर आया हूं और तुमसे भी पहली बार मिला हूं, फिर तुमने कैसे पहचान लिया कि मैं पापा का मित्र हूं।'

चिटू ने बड़ी मासूमियत से जवाब दिया - 'मेरे पिताजी की आंखे सदैव लाल रहती हैं। वह अपने होठों के बीच सिगरेट दबाए घर में प्रवेश करते हैं। अंकल, उसी अवस्था में जब मैंने आपको देखा तो समझ गया कि आप अवश्य मेरे पिताजी के मित्र होंगे।' यह सुन कर दोनों नशीली आंखों से एक-दुसरे को देख रहे थे और महसूस कर रहे थे कि मासूम शब्दों के जोरदार तमाचे ने चरित्रहीन शरिरों को हिला कर रख दिया है।

कु. राखी बिसाणी
बी.कॉम. २

दो रास्ते

घमंड ने राख करदीया रावन को ।
प्यार ने महान बना दिया बुद्ध को ।
सिख लो इन किरदारो से ।

घमंड ही विनाश कराता है।
प्यार ही दुनिया पे राज कराता है।

अब दुनिया को सोचना होगा ।
जाना किस मार्ग पे होगा ।

बुद्ध बनकर प्यार से दुनिया चलाना है ।
या फिर रावन बनकर दुनिया का विनाश कराना है ॥

अब नही तो कब सोचेंगे ।
क्या विनाश के बाद राख टटोलेंगे ॥

बुद्ध का पैगाम ही दुनिया को चला सकता है ।
रावण का पैगाम ही दुनिया को मिटा सकता है ॥

राणासिंग बावरी

ख्वाहिशें

आसमानो से बड़ी ख्वाहिशें है यहां...
अपने इशारो पर चले वो जिंदगी कहां
ख्वाहिशें कहां और चलते कदम कहां...
जरा संभल कर चल, ए शायरी के मुसाफिर
कदम कदम पर है मसले यहां...
मैं मुसाफिर हूं तेरी कश्ती की ए जिंदगी
तू जहां कहेंगी मैं वही उतर जाऊंगी...
तेरे साथ दो कदम चल कर कुछ ऐसा लगा
साहिल मिल गया हो ऐसा लगा...
मैं काई शायर नहीं जो शायरी करूँ
मैं तो बस एक मुसाफिर हूं यारों...
जो शब्दों के जरिए सफर बयां करूँ
अभी मुसाफिर हूं मंजिल की...
खबर कामयाबी की एक दिन सुनाऊंगी
थोड़ा धैर्य तो रख ए वक्त मेरे...
एक दिन तुझे भी बदल कर दिखाऊंगी....

रोशनी डाबरीया
बी.एस्सी. - ३

कुछ चाहता हूँ।

हालातों का मारा मैं,
अक्सर शोक मे ही डुबा रहता हूँ।
तपकर सोने जैसा मैं,
खुदका एक दौर लाना चाहता हूँ।

घुटने टिकाया मिट्टीपर,
सीने मे जो खंजर लगाया था।
दौडता जाऊँ चीता समान मैं,
अपना नया मंजर देखना चाहता हूँ।

सूरहीन मुरली सा जीवन,
जिसे सवारने मे लगा हूँ।
प्रकाशमय एक छोर दिखे कहिंसे,
खोदना ऐसा सुरंग चाहता हूँ।

अस्तित्व मेरा बिना धूप का दिनसा,
रेगिस्तान मे पड़ा एक बूँद हूँ।
चल पडा मंजिल के ओर मैं,
पहचान की एक जंजीर तो बना लूँ।

कछुए जैसी गति के कारण,
मुकद्दर का फकीर कहलाता आया हूँ।
मेहनतर का निशाना लगाऊ मैं,
कामयाबी का तिर छोडना चाहता हूँ।

वैभव बन्नागरे
बी.एस्सी.-१

आकाश हो गई

तुमसे प्रेम
देह के पार
से शुरु हुआ
और तुम विदेही
बनी रही।
टूटी-फूटी सजीव
चीजों को
जोड़ने की कला तुममें
कहां से आई
तुम्हारा रिश्ता बनाना
और निभाना
वो भी संसार के
मान-अपमान को पाते
और देहातीत होकर जीते
उर्मि तुम क्या हो
सीता नहीं
उनके पास और उनसे दूर
राम थे
उर्मिला तुम
नहीं तुमसे दूर थे लखन
उम्मीदों से संजोया खुद की
और उर्मि आप तो
सीता और उर्मिला से भी
दो-चार कदम आगे चली गई।
निश्चित ही यह विशुद्ध
प्रेम था
और इस प्रेम में तुम
बंधी नहीं। उठी हो और
फैलकर
आकाश हो गई हो ।

कु. राखी बिसाणी
बी.कॉम. - २

बाकी सब ठीक है....!

चंद मुश्किलें, थोड़ी उलझन, थोड़ी बेचैनियाँ है
बाकी सब ठीक है

थोड़ी तकलीफ़, थोड़ा गम, थोड़ी परेशानियाँ है
बाकी सब ठीक है

कभी रूक सी जाती हैं जिंदगी तो कभी यूँ ही चल पड़ती है..
बाकी सब ठीक है

जी रहे है हम बस यूँ ही... या जिन्दगी को निभाना समझो...
कहने को, यूँ तो, बहुत कुछ है लेकिन
कुछ बेबसी, कुछ मजबूरियाँ हैं समझो
बाकी सब ठीक है

क्या अपने , क्या गैर, सब एक से हैं
यहाँ धोके, वहाँ छलावा
बाकी सब ठीक है

समय की चोट से, दो हिस्सों में... बँट गया है मन
एक तरफ शोर बहुत, तो एक तरफ खामोशियाँ है
बाकी सब ठीक है

मुद्दतों बाद मिला, तो, हँस के आईना बोला
शिकन है, दर्द है, चेहरे पे चंद
बाकी सब ठीक है....!!!

कु. निकिता तांडेकर
एम.बी.ए. - २

TOP 5 BIGGEST FINANCIAL SCAMS IN INDIA

Coalgate Scam - Rs. 1.86 lakh crore :

The coal allocation scam or 'Coalgate' is a political scandal that surfaced in 2012 when the UFA government was in power. The scam was brought to notice by the Controller and Auditor General (CAG), when they accused the government of illegally allocating 194 coal blocks between 2004 and 2009. This was one of the scams that shook the whole nation from its core as many bureaucrats and politicians were involved in this. Although the CAG initially estimated the loss of over Rs 10 lakh crore, the final report mentioned the scam amount was Rs 1.86 lakh crore. The CBI has named 12 Indian firms in a First Information Report (FIR), the first step in a criminal investigation. These FIRs blame them of exaggerating their net worth, failing to tell past coal allocations, and hoarding rather than developing coal allocations. The CBI officials investigating the case have guessed that bribery may be involved. The matter received large media response and reaction from public. And in a session of parliament the BJP questioned government the way of handling all these and asked Prime minister's resignation. Also they refused to have any debate due to which there were only 7 sessions which had to be 20. The government said that the delay in introducing the auction process was a result of coalition politics. It also alleged that opposition ruled states opposed the auction methodology.

Harshad Mehta and the Stock Market Scam :

Stock broker from Gujarat named Harshad Mehta during the early 1990s started facilitating transactions of ready forward deals among the Indian banks, acting as an intermediary. In this process, he used to raise funds from the banks and subsequently illegally invest the same in the stocks listed in the Bombay Stock Exchange to inflate the stock prices artificially. Mehta again raised a furore on 16 June 1993 when he made a public announcement that he

had paid Rupees 1 Crore to the Congress president and prime minister, Mr P.V. Narasimha Rao, as a donation to the party, for getting him off the case. Mehta siphoned off around Rs 1,000 crore from the banking system to buy stocks on the Bombay Stock Exchange. As he pumped in money, the markets continued to achieve new highs. Retail investors took cues from what Mehta was buying and followed in the footsteps of the 'Big Bull'. In the period between April 1991 and April 1992, the Sensex went into a frenzy and returned 274 percent, moving from 1,194 points to 4,467. That is the highest annual return for the index. He also promised the banks higher rates of interest, while asking them to transfer the money into his personal account, under the guise of buying securities for them from other banks. At that time, a bank had to go through a broker to buy securities and forward bonds from other banks. Mehta used this money temporarily in his account to buy shares, thus hiking up demand of certain shares (of good established companies like ACC, Sterlite Industries and Videocon) dramatically, selling them off, passing on a part of the proceeds to the bank and keeping the rest for himself. This resulted in stocks like ACC (which was trading in 1991 for Rs. 200/share) to nearly Rs. 9000 in just 3 months.

Commonwealth Games Scam - Rs. 70,000 crores :

In 2010, the Commonwealth Games held in India made more headlines for the controversies and corruption it was involved in than the games itself. The whole event was marred with accusations of criminal conspiracy, cheating and forgery and the chairman of Commonwealth Games 2010 Suresh Kalmadi was accused of corruption and malpractices. It was also reported that the Indian athletes were forced to stay in terrible conditions instead of the accommodation allotted to them by the authorities. Damning footage of a new pedestrian bridge collapsing at the site of the Games venue 12 days ahead of the event had the ruling Congress scurrying for cover. As concerns around safety of sports persons and spectators loomed, then Delhi Chief Minister

---

Sheila Dikshit infamously remarked that the footbridge was meant only for ordinary spectators

The Satyam Computer Scam : 2006-2008.

The scam broke in 2009 when founder-chairman of Satyam Computers Ramalinga Raju confessed that the company's accounts were tampered with. He disclosed a Rs.7,000-crore accounting fraud in the balance sheets. On January 7, 2009, Ramalinga Raju sent off an email to Sebi and stock exchanges, wherein he admitted and confessed to inflating the cash and bank balances of the company. What happened:

Raju also manipulated the books by non-inclusion of certain receipts and payments, resulting in an overall misstatement to the tune of Rs 12,318 crore, shows an analysis of findings of Sebi's probe. As many as 7,561 fake bills which were even detected in the company's internal audit reports and were furnished by one single executive. Merely through these fake invoices, the company's revenue got overstated by Rs 4,783 crore over a period of 5-6 years. The probe itself continued for almost six years and found that fictitious invoices were created to show fake debtors on the Satyam books to the tune of up to Rs 500 crore.

Weeks before the scam began to unravel with his famous statement that he was riding a tiger and did not know how to get off without being eaten. Raju had said in an interview that Satyam, the fourth-largest IT company, had a cash balance of Rs 4,000 crore and could leverage it further to raise another Rs 15,000-20,000 crore.

Nirav Modi, The Panjab National Bank Fraud :

Born in India and raised in the Belgian city of Antwerp, the diamond capital of the world, Nirav Modi is a third-generation diamantaire. After dropping out of the University of Pennsylvania's Wharton School, he joined the family business of his maternal uncle Choksi at Gitanjali Gems. Nirav Modi shot to prominence in the past decade when he became the first Indian to feature on the cover of a

Christie's auction catalogue in 2010 for a Golconda diamond necklace that fetched \$3.56 million at its auction in Hong Kong, began in 2011 with a much smaller amount with a single letter of undertaking (LoU)? worth around Rs. 800 crore. A letter of undertaking is a guarantee that **a bank** is obliged to repay the loan if the actual borrower—Nirav **Modi** in this case—fails. Society of Worldwide Interbank Financial Telecommunication, or SWIFT, is a system to send instant messages. Once a foreign bank or a foreign branch of a bank gets the LoU via the SWIFT message, it disburses the loan to the borrower. When the credit due was not paid in time, more LoUs were issued on behalf of PNB to offset the payment. When the borrower did not repay the first Rs. 800 crore, the bank ought to have stepped in and booked a default by the group company. Instead, the two PNB employees, who were allegedly party to the fraud, issued more LoUs on behalf of PNB, asking other banks to give out fresh loans to the firms. This continued until two weeks before the whole operation came to light after some of Modi's employees visited the bank on Jan. 05. The management was caught napping and the overdue loans exceeded Rs. 11,000 crore.

Ku. Apeksha Vijayrao Maski

B.Sc. - 2 (CBZ)

I Wanna Be

I wanna be a girl,
Staying away of shadows,
Far away of screams
I wanna be a woman better than me!

I wanna be the man,
Right in all things,
May be then I'll get things easily
I wanna be a woman better than me!

I wanna be a father,
Working hard and sick,
Will never criticize for single parenting
I wanna be a woman better than me!

I wanna be a person,
Broken but still hard,
Equalized with men and named as women
I wanna be a woman better than me!

Nivedita Dongre
B.Sc. - II (PCM)

सत्र २०२०-२१ ला विद्यापीठ आंतरमहाविद्यालयीन व आंतरविद्यापीठ स्पर्धेचे कोविड-१९ मुळे आयोजन करण्यात आलेले नव्हते.

क्रीडा विभागाद्वारे १९ जून २०२० ला ऑनलाईन ई-वेबिनारचे Holistic Health through 'Yoga' during Covid-19 Pandemic या विषयावर आयोजन करण्यात आले. या कार्यक्रमाचे प्रमुख वक्ते (१) डॉ. महेंद्र सावंत, सहयोगी प्राध्यापक लक्ष्मीबाई राष्ट्रीय कॉलेज ऑफ फिजिकल एज्युकेशन त्रिवेंदम (केरळ) व (२) डॉ. मकरंद गोरे (पुणे) माजी सहयोगी प्राध्यापक जी.एस. कॉलेज ऑफ योग कैवल्यधाम लोणावळा (३) डॉ. अरुण खोडस्कर माजी प्राचार्य व विभागप्रमुख योग विभाग, हनुमान व्यायाम प्रसारक मंडळ, अमरावती. यांनी ई-सेमिनारच्या विषयावर कोविड -१९ चे पालन, स्वतःजी काळजी कशी घ्यावी व या आजाराला दूर करण्याकरिता उपाय यावर विविध पद्धतीने माहिती विशद केली. या कार्यक्रमाचे अध्यक्षस्थान डॉ. राजू देशमुख यांनी भूषविले. डॉ. सुनीलकुमार नवीन, प्राचार्य यांनी महाविद्यालयाविषयी माहिती विशद केली तर कार्यक्रमाचे आयोजक डॉ. तेजसिंह ल. जगदळे यांनी कार्यक्रमाचे प्रास्ताविक केले आणि विषय तज्ञांचा परिचय करून दिला. कार्यक्रमाचे सहसंयोजक डॉ. पुनीत राऊत, डॉ. आदिल जीवानी यांनी तांत्रिकबाजू सांभाळली. प्रा. नरेंद्र कटरे यांनी कार्यक्रमाचे संचालन केले तर प्रा. अमित खांडेकर यांनी आभार प्रदर्शन केले.

दि. १० जून ते १६ जून २०२१ ला कोविड-१९ या आजारावर मात करणे व रोगप्रतिकार शक्ती वाढविणे याकरिता नागपूर विद्यापीठ क्रीडा विभाग, कवी कुलगुरू कालिदास संस्कृत विद्यापीठ, रामटेक, श्री बिझांनी सिटी कॉलेज नागपूर, महिला महाविद्यालय वर्धा यांच्या संयुक्त विद्यमाने Yoga and Holistic Health या विषयावर ८ दिवसीय प्रात्यक्षिक कार्यशाळा घेण्यात आली. राष्ट्रीय कार्यशाळेचे उद्घाटन नागपूर विद्यापीठाचे कुलगुरू तर प्रमुख अतिथी म्हणून डॉ. सी.जी. विजयकुमार, कुलसचिव, ककु.का. संस्कृत विद्यापीठ, रामटेक, श्री विजय मुनिश्वर, पॅरा ऑल्पीयन अर्जुन व द्रोणाचार्य अवार्ड विजेता, सिनेट सदस्य, नागपूर विद्यापीठ उपस्थित होते. या कार्यशाळेला विषयतज्ञ म्हणून (१) मनोज सोनी, योग विद्यापीठ, रांची (२) डॉ. लक्ष्मीनारायण जोशी, योग विभाग प्रमुख योगविज्ञान उत्तराखंड संस्कृत विश्वविद्यालय, हरिद्वार (३) सौरव निलेश, सहा. प्राध्यापक, स्कूल ऑफ योग रांची विश्वविद्यालय, रांची (४) डॉ. देवानंद सोनार (५) डॉ. सुजाता द्रव्यकार, सहा. प्राध्यापक चक्रपाणि महा. नागपूर (६) डॉ. प्रद्यूमनसिंग शेखावत, विभागप्रमुख योग विज्ञान विभाग जैन विश्वभारती लादनुन राजस्थान यांनी कोविड-१९ या आजारावर मात करण्यासाठी तसेच रोगप्रतिकारक शक्ती वाढविणे, योगद्वारा शरीर निरोगी ठेवणे, मन शांत ठेवणे इ.वर महत्त्वपूर्ण माहिती विशद केली. या कार्यशाळेत भारतातून ८०० योग साधकांनी सहभाग नोंदविला. ही कार्यशाळा रोज सकाळी ८.०० ते १०.३० पर्यंत घेण्यात येत होती. तर शेवटच्या दिवशी पॅनल डिस्कशन “योग विज्ञान भारत की धरोहर” या विषयावर घेण्यात आले. यात तज्ज्ञ म्हणून डॉ. मनमत घोटे, संचालक, लोणावळा योग इन्स्टिट्यूट लोणावळा (पुणे), डॉ. मधुसुदन पेन्ना डिन इंडियन रिलिजन, फिलॉसॉफी अँड कल्चर कवी कुलगुरू संस्कृत विद्यापीठ, रामटेक, डॉ. अर्चना जाचेवार विभागप्रमुख श्री आयुर्वेद महाविद्यालय, पक्वासा, नागपूर, डॉ. अनुराधा पुनियानी, कन्सल्टंट सायकोथेरेपिस्ट फाउंडर, बी.एफ.एफ. नागपूर यांनी याविषयावर आपले मत प्रदर्शित केले. तर या कार्यक्रमाचे अध्यक्षस्थान डॉ. दीपक माने क्रीडा संचालक, सावित्रीबाई फुले विद्यापीठ पुणे यांनी भूषविले. कार्यक्रमाचा समारोप डॉ. श्रीनिवास वरखेडी, कार्यक्रमाचे अध्यक्ष, कवी कुलगुरू कालिदास संस्कृत विद्यापीठ, रामटेक प्रमुख उपस्थिती कुलसचिव राणी लक्ष्मीबाई राष्ट्रीय शारीरिक शिक्षण संस्था, ग्वालियर (मध्यप्रदेश), डॉ. दामोदर सातपुते सिनेट सदस्य नागपूर विद्यापीठ नागपूर यांच्या उपस्थितीत संपन्न झाला.

या कार्यक्रमाला यशस्वी करण्याकरिता डॉ. शरद सूर्यवंशी, संचालक क्रीडा विभाग नागपूर विद्यापीठ, डॉ. सोनाली शिरभाते, विभाग प्रमुख, महिला महाविद्यालय, वर्धा, डॉ. संजय चौधरी विभागप्रमुख, एस.बी.सी.टी. कॉलेज नागपूर, प्रा. रेणुश्री बन्सोड, कवी कुलगुरु कालिदास संस्कृत विद्यापीठ, रामटेक, डॉ. तेजसिंह जगदळे, प्रा. अमित खांडेकर नबीरा महाविद्यालय, काटोल तर तांत्रिक जबाबदारी डॉ. अमित टेंभुर्णे यांनी सांभाळली.

आंतरराष्ट्रीय योग दिवस :

दि. २१ जून २०२१ ला महाविद्यालयाच्या क्रीडा व एन.सी.सी. विभागाद्वारे सकाळी महाविद्यालयाच्या योग भवनातून ऑनलाईन सादर करण्यात आला. या कार्यक्रमात डॉ. सुनीलकुमार नवीन यांनी योगदिवसाविषयी माहिती सादर केली. महाविद्यालयाच्या खेळाडूंनी कु. लक्ष्मी येलेकर, कु. समीक्षा कोल्हे, कु. अश्लेषा खंते यांनी सूक्ष्म व्यायाम, आसन व प्राणायामाची प्रात्यक्षिके करून दाखविली तर डॉ. तेजसिंह जगदळे व प्रा. अमित खांडेकर यांनी याविषयी विस्तृत माहिती सादर केली.

त्याच दिवशी महाविद्यालयाच्या योगासन संघ, डॉ. तेजसिंह जगदळे यांनी विद्यापीठाच्या दीक्षांत सभागृहात सकाळी ८.१५ ते ९.३० पर्यंत मा. कुलगुरू डॉ. सुभाष चौधरी, प्र. कुलगुरू, कुलसचिव डॉ. निरज खटी, विद्यापीठाचे प्रशासकीय कर्मचारी व खेलो इंडियाचे खेळाडू यांच्यासमोर खेळाडू कु. अंकिता गजबे, कु. प्रणाली क्षिरसागर, कु. अनुश्री गजबे यांनी आसनाचे सादरीकरण केले. आसनांची माहिती डॉ. तेजसिंह जगदळे यांनी विशद केली. तर डॉ. शरद सूर्यवंशी यांनी आभार व्यक्त केले.

याच दिवशी पुन्हा डॉ. तेजसिंग जगदळे यांच्या मार्गदर्शनात अंजुमन इंजिनिअरिंग कॉलेज, नागपूर यांच्या विद्यार्थी व कर्मचारी यांना ऑनलाईन सूक्ष्म व्यायाम, आसन, प्राणायाम यांचे खेळाडूंनी प्रात्यक्षिक करून दाखविले. डॉ. तेजसिंह जगदळे यांनी माहिती विशद केली. या कार्यक्रमाचे आयोजन डॉ. जाकीर खान विभाग प्रमुख शारीरिक शिक्षण व एन.एस.एस. अंजुमन इंजिनिअरिंग कॉलेज नागपूर यांनी केले. या कार्यक्रमाला विदेशातील विद्यार्थी जुळलेले होते.

प्रा. डॉ. तेजसिंह ल. जगदळे

क्रीडा विभाग प्रमुख

नबीरा महाविद्यालय, काटोल

राष्ट्रीय छात्र सेना (N.C.C.)

शैक्षणिक सत्र १९२०-२१ या वर्षाकरिता रिक्त जागेकरिता नवीन १८५ विद्यार्थ्यांनी (मुले+मुली) यांनी एन.सी.सी. करिता नोंदणी केलेली होती. या सर्वांची शारीरिक क्षमता मुलांकरिता ५.०० कि.मी. व ३.०० कि.मी. मुलींकरिता धावणे तसेच शारिरीक मोजमापाच्या आधारावर १४ मुले व ०६ मुलींची गुंणवत्तेच्या मूल्यांकनावर निवड करण्यात आली.

एन.सी.सी. प्रशिक्षण :

एन.सी.सी. कॅडेटना दर शुक्रवार व शनिवारला ला दुपारी ३.०० ते ५.०० या वेळेत ड्रिल, शस्त्र, मॅप रिडींग, व्यक्तिमत्त्व विकास इ. विषयावर प्रशिक्षण देण्यात येत असते.

स्वातंत्र्य दिवस समारोह :

१५ ऑगस्ट स्वातंत्र्यदिवस समारोह संस्थेचे उपाध्यक्ष श्री निरंजनजी राऊत यांच्या अध्यक्षतेखाली साजरा करण्यात आला. त्यांच्या हस्ते झेंडावंदन करून एन.सी.सी. कॅडेटद्वारा राष्ट्रध्वजाला सलामी देण्यात आली. यावेळी संस्थेचे सर्व पदाधिकारी, शिक्षक, शिक्षकेतर कर्मचारी उपस्थित होते.

एन.सी.सी. कॅम्पकरिता निवड झालेले एन.सी.सी. कॅडेट :

शैक्षणिक सत्र २०२०-२१ मध्ये कोविड-१९ मुळे एन.सी.सी. कॅम्पचे नियमित आयोजन केल होते. यावेळी प्रजासत्ताक दिवसाच्या तयारीकरिता नागपूर ग्रुपद्वारे दिनांक १६ ऑक्टोबर ते ७ नोव्हेंबर २०२० पर्यंत झालेल्या शिबिराकरिता अक्षय सारवे (बी.ए. भाग-१), कु. नंदीनी देऊळकर (बी.कॉम. भाग-१), कु. नयन वरघट (बी.कॉम. भाग-२) इ. निवड झालेली होती.

तर महाराष्ट्र व उत्तर प्रदेश संचालनाद्वारे एक भारत श्रेष्ठ भारत या शिबिराचे आयोजन करण्यात आले. यामध्ये (१) कु. छकुली लोखंडे (बी.एस्सी. भाग-३) (२) कु. पल्लवी सुरुजुसे (बी.ए.भाग-३) (३) कु. अश्विनी कुमेरिया (बी.बी.ए. भाग-३) (४) गणेश येनुरकर (बी.कॉम. भाग-२) (५) राहुल नोरोलिया (बी.कॉम. भाग-१) (६) मोहित गजभिये (बी.बी.ए. भाग-२) (७) कु. हर्षदा बरडे (बी.बी.ए. भाग-१) (८) कु. वैष्णवी डोईजोड (बी.एस्सी. भाग-१) (९) हर्ष पुरी (बी.एस्सी. भाग-१) (१०) अमन अंसारी (बी.बी.ए. भाग-२) या शिबिराकरिता कॅप्टन तेजसिंह एल. जगदळे यांची एन.सी.सी. अधिकारी म्हणून नियुक्ती करण्यात आलेली होती. महाराष्ट्र संचालनालयातर्फे या शिबिरात विविध विषयाच्या स्पर्धा घेण्यात आलेल्या होत्या. त्यामध्ये उत्तरप्रदेश व महाराष्ट्र या राज्याच्या संस्कृतीवर प्रश्नमंजूषा स्पर्धा घेण्यात आली. या स्पर्धेचे प्रमुख म्हणून कॅप्टन तेजसिंह जगदळे यांना नागपूर ग्रुपतर्फे स्पर्धा प्रमुख म्हणून नियुक्त करण्यात आले. या स्पर्धेत महाविद्यालयाचा कॅडेट हर्ष पुरी याला तृतीय स्थान प्राप्त झाले. या विशेष प्रमाणपत्र व रोख रु. ५००/- बक्षीस देऊन गौरविण्यात आले.

कोविड-१९ मध्ये दरवर्षीप्रमाणे शिबिराचे आयोजन न झाल्यामुळे 'बी' सर्ट व 'सी' सर्ट प्रमाणपत्र परिक्षेकरिता आपल्या महाविद्यालयात दिनांक १५ फेब्रुवारी ते १९ फेब्रुवारी २०२१ पर्यंत पंढरीनाथ महाविद्यालय, नरखेड व आपल्या महाविद्यालयातील एन.सी.सी. कॅडेटकरिता शिबिराचे आयोजन करण्यात आले. यात एकूण ८६ कॅडेटनी सहभाग नोंदविला. युनिटतर्फे प्रशासकीय अधिकारी लेफ्टनंट कर्नल संजय कदम व तीन पी.आय. स्टाफ नियुक्त करण्यात आले होते. यात कॅडेटना शस्त्र प्रशिक्षण, नकाशा अध्ययन, युद्ध कौशल्य, ड्रिल यांचे प्रात्यक्षिक, थेअरीचे वर्ग घेण्यात आले. डॉ. रश्मी चौधरी यांनी कोविड १९ या आजारावर घ्यावयाची काळजी व उपाय आणि प्रसन्न प्रयास अॅकॅडमी नागपूर तर्फे सैनिक अधिकारी म्हणून कशी तयारी करायची या विषयावर व्याख्यान दिले. या शिबिराची संपूर्ण जबाबदारी कॅप्टन तेजसिंह एल. जगदळे यांनी पार पाडली तर या शिबिराची परवानगी कर्नल अमोद चंदना यांनी दिली तसेच त्यांनी या शिबिराला भेट दिली आणि समारोपीय कार्यक्रम त्यांच्या हस्ते पार पाडला.

वृक्षारोपण :

दिनांक २२/०८/२०२० ला महाविद्यालयात एन.सी.सी. कॅडेटद्वारा वृक्षारोपण करण्यात आले तसेच हनुमान मंदिर परिसर, सोनपूर, पो. कचारीसावंगा येथेसुद्धा कॅडेटद्वारा वृक्षारोपण करण्यात आले.

रक्तदान शिबिर :

राष्ट्रीय छात्र सेना व राष्ट्रीय सेवा योजनाद्वारा दिनांक २७ जुलै २०२० ला कोरोनामध्ये रक्ताची आवश्यकता असल्यामुळे रक्तदान शिबिर घेण्यात आले. श्री निरंजनजी राऊत यांच्या हस्ते उद्घाटन करण्यात आले. यावेळी प्राचार्य डॉ. सुनीलकुमार नवीन व इतर मान्यवर उपस्थित होते. या रक्तदान शिबिरात २८ रक्तदात्यांनी रक्तदान केले.

दिनांक १२ जानेवारी २०२१ ला राष्ट्रीय छात्र सेना व राष्ट्रीय सेवा योजना यांच्या संयुक्त विद्यमाने स्व. भिकुलालजी नबीरा यांच्या स्मृतीप्रित्यर्थ रक्तदान शिबिराचे आयोजन करण्यात आले. या शिबिराचे उद्घाटन महासागर वर्तमानपत्राचे संपादक श्री कन्हैयाजी चांडक यांच्या हस्ते करण्यात आले. यावेळी संस्थेचे उपाध्यक्ष श्री निरंजनजी राऊत, प्राचार्य डॉ. सुनीलकुमार नवीन, डॉ. हेडगेवार रक्तपेढी व किरण इंगळे आणि त्यांची चमू यांना बोलविण्यात आले होते. कॅप्टन तेजसिंग एल. जगदळे, प्रा. अमित खांडेकर उपस्थित होते. या कार्यक्रमाकरिता अक्षय सारवे, दर्शन कोल्हे, हरिष भोंडवे, नंदिनी देऊळकर, पल्लवी सुरजुसे, छकुली लोखंडे यांनी परिश्रम घेतले.

स्वच्छता अभियान :

दिनांक ११/१२/२०२० ला महाविद्यालयातील परिसर व २० महाराष्ट्र बटालियन एन.सी.सी. युनिटद्वारा दिलेल्या सूचनेद्वारा काटोल येथील 'तळ्याची पाळ' या ठिकाणचे महादेव मंदिर व नगर परिषद गार्डन एन.सी.सी. कॅडेटद्वारा स्वच्छ करण्यात आले.

स्वामी विवेकानंद जयंतीनिमित्त सूर्यनमस्कार आयोजन (१२ जानेवारी २०२१):

राष्ट्रीय छात्र सेना व ऑर्किड पब्लिक स्कूल यांच्याद्वारे सूर्यनमस्काराचे आयोजन करण्यात आले. यावेळी सूर्यनमस्कार करण्याकरिता १५० विद्यार्थ्यांनी सहभाग नोंदविला. तर शारीरिक सुदृढता व रोगप्रतिकार शक्ती वाढवणे याकरिता त्यांना १२ सूर्यनमस्काराचे प्रशिक्षण देण्यात आले. या कार्यक्रमाचे उद्घाटन डॉ. सुनीलकुमार नवीन यांच्या हस्ते करण्यात आले. या कार्यक्रमाचे आयोजन कॅप्टन तेजसिंग जगदळे, प्रा. अमित खांडेकर व किशोर धांडे यांनी केले.

गणतंत्र दिवस समारोह :

दिनांक २६ जानेवारी २०२१ ला गणतंत्र दिवस समारोह संस्थेचे उपाध्यक्ष श्री निरंजनजी राऊत यांच्या अध्यक्षतेखाली घेण्यात आला. त्यांच्या हस्ते ध्वजारोहण करण्यात आले. त्यावेळी एन.सी.सी. रायफल स्कॉटद्वारा राष्ट्रध्वजाला रायफल द्वारा सलामी देण्यात आली.

श्री निरंजनजी राऊत यांनी परेडचे निरीक्षण केले. यात रायफल, खाली हाथ व मुलींचा एन.सी.सी. स्कॉट उपस्थित होते. तसेच ऑर्किड पब्लिक स्कूलद्वारा देशभक्तीपर गीत सादर करण्यात आले.

'बी' व 'सी' सर्ट परीक्षा निकाल २०१९-२० :

'बी' सर्ट परीक्षा :

'B' Cert Exam appeared cadets	:	16
Total Cadets passed	:	16
'A' Grading	:	08
'B' Grading	:	08
Total	:	16

100 % result in 'B' Cert Examination

‘सी’ सर्ट परिक्षा :

'C' Cert Exam appeared cadets	:	12
Total Cadets passed	:	12
'A' Grading	:	NIL
'B' Grading	:	11
'C' Grading	:	01
Total	:	12

100 % result in 'C' Cert Examination

फिट इंडिया सहभाग :

युवा कार्य व क्रीडा मंत्रालयद्वारा फिट इंडिया सायक्लोथॉन चळवळ सुरू करण्यात आली होती. यामध्ये १० कि.मी. सायकल चालविणे, यात महाविद्यालयाच्या २३ कॅडेटनी सहभाग नोंदविला व कार्यक्रम यशस्वी केला. याबद्दल त्यांना प्रमाणपत्र प्रदान करण्यात आले.

चंद्रपूर येथे झालेल्या आर्मी भर्तीमध्ये महाविद्यालयातील ४ एन.सी.सी. कॅडेटची भारतीय सैन्यात निवड झाली. यामध्ये

१) आसिफ युसुफ फारुकी (बी.ए. २) बॉम्बे इंजिनिअरिंग ग्रुप, पुणे

२) करण कृष्णाजी सोनकुसरे (बी.ए. ३)

३) कुणाल कैलास कोहळे (बी.ए. १) आर्मी ट्रेनिंग सेंटर उल्हासनगर

४) सौरभ सुरजलाल कुर्मी (बी.कॉम. २) मराठा रेजिमेंट बेळगाव

या विविध आर्मी ट्रेनिंग सेंटरला विद्यार्थी प्रशिक्षण पूर्ण करित आहे.

लेफ्टनंट तेजसिंह ल. जगदळे

एन.सी.सी. अधिकारी

नबीरा महाविद्यालय, काटोल

वाणिज्य विभाग

शैक्षणिक वर्ष २०२०-२१, COVID-19 मुळे परिणामित झालेले असले तरी महाविद्यालयाच्या वाणिज्य विभागाने Online व offline या दोन्ही पद्धतींचा अवलंब करून २०२०-२१ या शै.वर्षात अनेक अभिनव आणि नाविन्यपूर्ण उपक्रम विद्यार्थ्यांसाठी यशस्वीरित्या राबविले.

बी.कॉम. व एम.कॉम. प्रथम वर्षात प्रवेशित झालेल्या विद्यार्थ्यांमध्ये शैक्षणिक जबाबदारीची जाणीव निर्माण व्हावी या प्रमुख उद्देशाने दिनांक २९/१०/२०२० ला 'दीक्षारंभ' हा कार्यक्रम online पद्धतीने आयोजित करण्यात आला होता.

या कार्यक्रमांमध्ये बी.कॉम. व एम.कॉम. प्रथम वर्षातील एकूण ३५३ विद्यार्थ्यांनी स्वतःच्या शैक्षणिक उज्वल भविष्यासाठी प्रतिज्ञा घेऊन आपल्या महाविद्यालयीन जीवनाची सुरुवात केली. दीक्षारंभ कार्यक्रमांमध्ये वाणिज्य विभागातील कार्यरत प्राध्यापकांचा परिचय तसेच वाणिज्य विभागाचे स्वरूप, विभागात राबविले जाणारे उपक्रम आणि विभागाची साध्यता याबाबतची माहिती विद्यार्थ्यांना देण्यात आली.

'सेतू अभ्यासक्रम' (Bridge Course) हा नाविन्यपूर्ण उपक्रम वाणिज्य विभागाकडून दरवर्षी आयोजित केला जातो. 'ओळख वाणिज्याची' हा शब्द या उपक्रमाचे वैशिष्ट्ये नमूद करतो. यावर्षीसुद्धा दिनांक ०२/११/२०२० ते १०/११/२०२० या कालावधीत सेतू अभ्यासक्रमाचे आयोजन करण्यात आले होते.

कला व विज्ञान शाखेतून वाणिज्य शाखेत प्रवेश घेतलेल्या विद्यार्थ्यांना वाणिज्य विषय व क्षेत्राची ओळख व्हावी हा या उपक्रमाचा प्रमुख उद्देश आहे. या उपक्रमांतर्गत वाणिज्य क्षेत्रातील रोजगारविषयक संधी त्याचप्रमाणे व्यवस्थापन, अकाउंटन्सी, विपणन, कायदे, अर्थशास्त्र या विषयांचे मूलभूत मार्गदर्शन वाणिज्य विभागातील प्राध्यापकांकडून विद्यार्थ्यांना करण्यात आले.

विद्यार्थ्यांना स्पर्धात्मक वातावरणाची जाणीव व्हावी या उद्देशाने वाणिज्य विभागाकडून दिनांक १८/०६/२०२१ ते २३/०६/२०२१ या कालावधीत Google form द्वारे 'प्रश्नमंजूषा स्पर्धेचे' (Quiz Competition) आयोजन करण्यात आले होते. या online पद्धतीने घेण्यात आलेल्या स्पर्धेला विद्यार्थ्यांनी उत्स्फूर्त प्रतिसाद नोंदविला.

दिनांक २२ जून २०२१ ला वाणिज्य विभागाकडून "Online Examination & Vaccination' या विषयावर Online Webinar चे आयोजन करण्यात आले होते. COVID-19 च्या परिस्थितीमुळे विद्यार्थ्यांमध्ये निर्माण होणारे ताण-तणाव आणि विद्यार्थ्यांमध्ये COVID लसीकरणाबाबत जागृती करणे हा या Webinar चा प्रमुख उद्देश होता. Webinar मध्ये डॉ. प्रफुल्ल साबळे (परीक्षा नियंत्रण R.T.M.N.U.) यांनी online परीक्षेत येणाऱ्या तांत्रिक अडचणी व उपाय याबाबत विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन केले. तर 'तणावाचे व्यवस्थापन' या विषयावर वाणिज्य शाखेचे अधिष्ठाता डॉ. संजय कविश्वर यांनी विद्यार्थ्यांना अनुभव कथनातून प्रभावीपणे मार्गदर्शन केले. नबीरा महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. एस.के. नवीन यांनी कोरोना संकटात लसीकरणाची आवश्यकता याबाबत विद्यार्थ्यांना माहिती देऊन जागृत केले.

कला, वाणिज्य, विज्ञान शाखेतील विद्यार्थ्यांसाठी हा Webinar उपयुक्त आणि दिशा देणारा ठरला. आजच्या कोरोना संकटात प्रस्तुत विषयाची आवश्यकता ZOOM व YouTube या माध्यमातून या Webinar ला जवळपास ८०० विद्यार्थ्यांची उपस्थिती होती.

डॉ. जी.के. खोरगाडे

वाणिज्य विभाग प्रमुख

नबीरा महाविद्यालय, काटोल

राष्ट्रीय सेवा योजना (N.S.S.)

राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज नागपूर विद्यापीठाच्या राष्ट्रीय सेवा योजना विभागातर्फे २०२०-२१ या सत्रामध्ये नबीरा महाविद्यालयातील राष्ट्रीय सेवा योजना विभागाला १५० स्वयंसेवकांची मंजूरी मिळाली. तसेच नोंदणी झालेल्या सर्व स्वयंसेवकांना राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या उद्देशाबाबत व उपक्रमाबाबत मार्गदर्शन करण्यात आले.

रक्तदान शिबिर :

दिनांक २९.०७.२०२० ला एन.एस.एस. व एन.सी.सी. विभागातर्फे रक्तदान शिबिर कोरोनाच्या काळात आयोजित करण्यात आले. या शिबिराचे उद्घाटन शिक्षण प्रसारक मंडळाचे उपाध्यक्ष मा. श्री निरंजनजी राऊत साहेब यांनी केले. या कार्यक्रमाप्रसंगी महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. एस.के. नवीन, एन.सी.सी. अधिकारी कॅप्टन तेजसिंह जगदळे तसेच प्रा. किनकर सर, डॉ. पुनीत राऊत सर उपस्थित होते.

वृक्षारोपण व वृक्षसंवर्धन कार्यक्रम :

दिनांक १५.०८.२०२० ला राष्ट्रीय सेवा योजनाच्या स्वयंसेवकांनी महाविद्यालयातच वृक्षारोपण व वृक्षसंवर्धन जागृतता कार्यक्रम राबविला. या कार्यक्रमाप्रसंगी महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. एस.के. नवीन, एन.सी.सी. अधिकारी कॅप्टन तेजसिंह जगदळे तसेच एन.एस.एस. स्वयंसेवकांच्या उपस्थितीत हा कार्यक्रम पार पाडला. या कार्यक्रमाप्रसंगी डॉ. आर.आर. धोटे, डॉ. जी.के. खोरगडे, डॉ. बिपीनचंद्र काळबांडे तसेच एन.एस.एस. कार्यक्रम अधिकारी प्रा. अमितकुमार खांडेकर व सर्व स्वयंसेवक उपस्थित होते.

Fit India Movement मध्ये N.S.S. स्वयंसेवकांचा सहभाग :

फिट इंडिया मुहूर्त प्रधानमंत्री नरेंद्र मोदी यांनी क्रीडा दिवसाच्या निमित्ताने इंदिरा गांधी स्टेडियम दिल्ली येथे या अभियानाची सुरुवात केली. हा कार्यक्रम पुढे चार वर्षे चालणार आहे. यामध्ये घेण्यात आलेल्या दोन कार्यक्रमांमध्ये एन.एस.एस. स्वयंसेवकांनी सहभाग नोंदविला. यात Fit India Freedom Run हा कार्यक्रम २९ ऑगस्ट ते २ ऑक्टोबर २०२० या कालावधीत घेण्यात आला.

तसेच Fit India Cyclotron हा कार्यक्रम डिसेंबर महिन्यात घेण्यात आला. यामध्ये ३० एन.एस.एस. स्वयंसेवकांनी आपला सहभाग नोंदविला व या सर्वांना प्रमाणपत्र देण्यात आले.

प्रजासत्ताक दिन संचालनासाठी एन.एस.एस. स्वयंसेवकांची निवड :

दिनांक २६ जूनवारी २०२१ ला होणाऱ्या राष्ट्रीय व राज्यस्तरीय पथसंचलनासाठी नागपूर विद्यापीठातील प्रत्येक महाविद्यालयातून एक-एक स्वयंसेवक यांची निवड चाचणी घेण्यात आली. यामध्ये नागपूर विद्यापीठातर्फे फक्त ५ स्वयंसेवकांची निवड करण्यात आली. त्यामध्ये आपल्या महाविद्यालयातील कु. खुशबू सुनील तिडके या स्वयंसेवकाची निवड करण्यात आली व त्यांचे १० दिवसांचे शिबिर अनुराग युनिव्हर्सिटी हैदराबाद येथे घेण्यात आले होते. यामध्ये मुंबई येथे २६ जानेवारी २०२१ ला होणाऱ्या राज्यस्तरीय प्रजासत्ताक दिन कार्यक्रमांतर्गत पथसंचलनामध्ये निवड झालेली होती. परंतु कोरोनाचा वाढता प्रादुर्भाव पाहता २६ जानेवारीच्या दिवशीचे कार्यक्रम रद्द करण्यात आले होते.

राष्ट्रीय सेवा योजना, नबीरा महाविद्यालय काटोल द्वारा २६ नोव्हेंबर संविधान दिवस साजरा :

नबीरा महाविद्यालय, काटोल राष्ट्रीय सेवा योजना विभागाकडून २६ नोव्हेंबर २०२० गुरुवार रोजी ऑनलाईन पद्धतीने संविधान दिवस समारोह आयोजित करण्यात आला. या अंतर्गत संविधान उद्देशिकेचे वाचन केल्या गेले. याप्रसंगी प्रमुख पाहूणे म्हणून प्रा. विजयदीप मुंजनकर (Assistant Professor, Department of Political Science, Dr. D.Y. Patil Law College, Pimpri Pune) यांनी संविधानाच्या पार्श्वभूमीवर प्रकाश टाकला. राज्यघटनेचे महत्त्व नागरिकांना संविधानाद्वारे प्राप्त अधिकार व कर्तव्य संविधानाचे महत्त्व व संविधानाचे उद्देश या संदर्भात विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन केले.

या समारोहाचे मनोगत महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. एस.के. नवीन सर यांनी केले. ऑनलाईन कार्यक्रमात नबीरा महाविद्यालयातील सर्व विभाग प्रमुख, प्राध्यापक वृंद सहभागी होते. तसेच राष्ट्रीय सेवा योजनेचे स्वयंसेवक आणि महाविद्यालयातील विद्यार्थी उपस्थित होते.

रक्तदान शिबिर :

दिनांक १२.०१.२०२१ ला एन.एस.एस. व एन.सी.सी. विभागातर्फे रक्तदान शिबिर आयोजित करण्यात आले होते. या शिबिराचे उद्घाटन शिक्षण प्रसारक मंडळाचे उपाध्यक्ष मा. श्री निरंजनजी राऊत साहेब यांनी केले. या कार्यक्रमाप्रसंगी महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. एस.के. नवीन, एन.सी.सी. अधिकारी कॅप्टन तेजसिंह जगदळे तसेच एन.एस.एस. चे स्वयंसेवक व एन.सी.सी. चे कॅडेट उपस्थित होते. यावेळी ७५ रक्तदात्यांनी रक्तदान केले.

वृक्ष रंगरंगोटी आणि परिसराचे सौंदर्यीकरण :

गणराज्य दिनाचे औचित्य साधून दिनांक २५ जानेवारी २०२१ रोजी वृक्ष संवर्धन अभियान राबविण्यात आले. या अभियानांतर्गत वृक्ष सुदृढ व निकोप राहण्यासाठी एन.एस.एस. च्या स्वयंसेवकांनी महाविद्यालयाच्या परिसरातील वृक्षांना रंगरंगोटी करून वृक्ष संवर्धनाचा संदेश दिला. यावेळी स्वयंसेवकांनी या विषयाबाबत त्यांच्याकडे असणाऱ्या कल्पनांचे आदान-प्रदान केले.

आंतरराष्ट्रीय योग दिवस :

दि. २१ जून २०२१ ला महाविद्यालयाच्या एन.एस.एस. क्रीडा व एन.सी.सी. विभागाद्वारे सकाळी महाविद्यालयाच्या योग भवनातून ऑनलाईन सादर करण्यात आला. या कार्यक्रमात डॉ. सुनीलकुमार नवीन यांनी योगदिवसाविषयी माहिती सादर केली. महाविद्यालयातील खेळाडू कु. लक्ष्मी येलेकर, कु. समीक्षा कोल्हे, कु. अश्लेषा खंते यांनी सूक्ष्म व्यायाम, आसन व प्राणायामाची प्रात्यक्षिक करून दाखविले. तर डॉ. तेजसिंह जगदळे व प्रा. अमित खांडेकर यांनी याविषयी विस्तृत माहिती सादर केली.

प्रा. अमितकुमार पी. खांडेकर

एन.एस.एस. कार्यक्रम अधिकारी

नबीरा महाविद्यालय, काटोल

गृह-अर्थशास्त्र विभाग

कोविड-१९ च्या महामारीमुळे दरवर्षीप्रमाणे होणारे गृह अर्थशास्त्र विभागाचे कार्यक्रम महाविद्यालय बंद असल्यामुळे घेण्यात आले नाही. त्याऐवजी आभासी पद्धतीने कार्यक्रम घेण्यात आले.

दि. ४ डिसेंबर २०२० ला 'फुड स्पॉईलेज अॅण्ड सेफ्टी (अन्न दूषितीकरण आणि सुरक्षा)' या विषयावर एक दिवसीय आभासी पद्धतीने वेबिनार आयोजित केला होता. त्यात प्रमुख वक्त्या डॉ. मेघना पंडित मॅडम, गृह-विज्ञान विभाग, धरमपेठ एम.पी. देव मेमोरियल सायन्स कॉलेज, नागपूर यांनी मार्गदर्शन केले.

दि. १० जून २०२१ ला 'पेन्सिल आर्ट' या विषयावर अतिथी व्याख्यान कार्यशाळा आयोजित करण्यात आली होती. याकरिता सौ. राजश्री समीर उपगंलावार मु.पो. राजुरा, जि. चंद्रपूर यांचे मार्गदर्शन लाभले. वरील सर्व कार्यक्रमांचे आयोजन गृह-अर्थशास्त्र विभागप्रमुख डॉ. दमयंती घागरगुंडे यांनी केली.

प्रा. दमयंती घागरगुंडे

गृह-अर्थशास्त्र विभाग प्रमुख
नबीरा महाविद्यालय, काटोल

मराठी विभाग

२०२०-२१ या शैक्षणिक वर्षावर कोरोनाचा परिणाम झालेला आहे. तरी महाविद्यालयात मराठी विभागाच्या वतीने कार्यक्रमांचे आयोजन करण्यात आले.

दि. २७.०२.२०२१ रोजी महाविद्यालयात 'कुसुमाग्रज' जयंती साजरी करण्यात आली. हा दिवस 'मराठी भाषा गौरव दिवस' म्हणून साजरा केल्या जातो. मराठी भाषेचे संवर्धन व्हावे या दृष्टिकोनातून या दिवसाला अतिशय महत्त्वाचे स्थान आहे. कुसुमाग्रजांच्या प्रतिमेला माल्यार्पण करण्यात आले. या कार्यक्रमात महाविद्यालयाचे प्राचार्य तसेच डॉ. भारत कडबे, प्रा. किनकर. प्रा. घागरगुंडे, प्रा. बेहनिया, इ. प्राध्यापक उपस्थित होते.

मनोहराव कामडी महाविद्यालय, नागपूर तसेच बॅ. शेषराव वानखेडे खापरखेडा या महाविद्यालयांच्या वतीने दि. १३ जून ते २३ जुलै २१ आयोजित आवश्यक मराठी बी.ए. सत्र दुसरे यांच्यासाठी आयोजित आभासी व्याख्यानमालेत १७ जून २०२१ ला प्रा. डॉ. पाठक विभागप्रमुख यांनी 'मृण्मयी' या विषयावर मार्गदर्शन केले.

मराठी विभाग आणि सांस्कृतिक विभाग यांच्या संयुक्त विद्यमाने दि. १५ जून ते २२ जून २०२१ ला महाविद्यालयीन विद्यार्थ्यांसाठी निबंध स्पर्धेचे व सुंदर हस्ताक्षर स्पर्धेचे आयोजन करण्यात आले. विषय : कोरोना काळात नागरिकांची भूमिका. विद्यार्थ्यांनी या स्पर्धेला उत्तम प्रतिसाद दिला.

या स्पर्धेत कु. दर्शना एल. चरडे, बी.एस्सी. ३ हिचा प्रथम क्रमांक आला तर कु. गायत्री डी. नेरकर, बी.कॉम. २ हिचा द्वितीय क्रमांक आला.

डॉ. आर.आर. पाठक

मराठी विभाग प्रमुख
नबीरा महाविद्यालय, काटोल

योगशिक्षक पदविका अभ्यासक्रम

अहवाल
२०२०-२१

योगशिक्षक पदविका अभ्यासक्रम २०२०-२१ :

यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठद्वारा मान्यताप्राप्त योगशिक्षक पदविका अभ्यासक्रमाला महाविद्यालयाच्या क्रीडा विभागाद्वारे २००८-२००९ पासून सुरुवात करण्यात आली. या अभ्यासक्रमाला सत्र २०१९-२०२० ला एकूण २५ विद्यार्थ्यांनी प्रवेश घेतलेला होता. या अभ्यासक्रमाला प्रवेशित विद्यार्थी बाहेरच्या राज्यातीलसुद्धा असतात. या प्रवेशित विद्यार्थ्यांची थेअरी अभ्यासिका वर्ग व प्रात्यक्षिक वर्ग नियमित घेण्यात येते.

२०१९-२०२० मध्ये झालेल्या परीक्षेतील गुणवत्ताप्राप्त विद्यार्थ्यांची नावे :

१)	आदित्य तेजसिंह जगदळे	: ९६%
२)	लक्ष्मी किशोर येलेकर	: ९३.५० %
३)	नम्रता दीनदयाल सेंगर	: ९३.५० %
४)	प्रणाली दिनेशराव हिवरकर	: ९३.५० %
५)	मयूर चिरकुटराव मुने	: ९२.६७ %
	परीक्षेला बसलेले विद्यार्थी	: २५
	पास झालेले विद्यार्थी	: २५

निकाल :

यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ नाशिकतर्फे आंतरराष्ट्रीय योग दिवसाच्या व कोविड-१९ या आजाराची तिब्रता कमी करण्याकरिता अभ्यासक्रमाचे विद्यार्थी व केंद्राने ऑनलाईन योग शिबिर घेण्यात यावे असे सुचविले. यामध्ये आपल्या केंद्रातील सहा विद्यार्थ्यांनी ऑनलाईन शिबिर घेवून २०० विद्यार्थ्यांना योगसाधनेचे प्रशिक्षण दिले. यामध्ये १) डॉ. प्रा. माधवी मारडीकर, नागपूर २) सौ. संगीता राऊत, नागपूर ३) सौ. वैशाली नागदेवते, सिंदेवाही चंद्रपूर ४) समीक्षा कोल्हे ५) हर्षा खैरे ६) अश्लेषा खंते यांचा शिबिर घेण्यात या योग शिक्षकांचा सहभाग होता. तसेच केंद्रातर्फे डॉ. तेजसिंह जगदळे केंद्रसंयोजक यानी ५२ एन.सी.सी. कॅडेटना १० दिवसाचे ऑनलाईन योगसाधनेचे प्रशिक्षण दिले. यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठाने आयोजित आंतरराष्ट्रीय योग वेबिनारच्या समारोपाला दिनांक १६ जून २०२१ ला शिबिराचा निकाल जाहिर केला. डॉ. माधवी मारडीकर यांना प्रोत्साहनार्थ तर अभ्यास केंद्राला (डॉ. तेजसिंह जगदळे) प्रथम पारितोषिक प्राप्त झाले. हे पारितोषिक महाराष्ट्रातील सर्व अभ्यास केंद्रातून होते.

डॉ. तेजसिंह ल. जगदळे
योगशिक्षक पदविका अभ्यासक्रम
नबीरा महाविद्यालय, काटोल

दिनांक १९.१२.२०२० रोजी शनिवारला नबीरा महाविद्यालय, काटोल येथील अर्थशास्त्र विभागातर्फे कोविड-१९ चा भारतीय अर्थव्यवस्थेवरील परिणाम विशेषतः कृषी, उद्योग, सेवा क्षेत्र व विदेशी व्यापार या विषयावर एक दिवसीय ऑनलाईन वेबिनारचे आयोजन करण्यात आलेले होते. या वेबिनारचे प्रमुख वक्ते प्राचार्य डॉ. गजानन पाटील - अन्नासाहेब गुंडेवार महाविद्यालय, नागपूर हे लाभलेले होते.

याप्रसंगी सर्वप्रथम शिक्षण प्रसारक मंडळाचे अध्यक्ष डॉ. राजूजी देशमुख यांनी मनोगत व्यक्त करून काटोलसारख्या लहान शहरात अशाप्रकारच्या वेबिनारच्या आयोजनाबाबत समाधान व्यक्त केले. तसेच शिक्षण प्रसारक मंडळाचे उपाध्यक्ष श्री निरंजनजी राऊत यांनीही विषयाशी सुसंगत असे आपले मत व्यक्त करून सहभागी प्राध्यापक व विद्यार्थी यांना वेबिनार यशस्वी होण्याकरिता शुभेच्छा दिल्या.

वेबिनारचे प्रास्ताविक अर्थशास्त्र विभाग प्रमुख डॉ. विनोद बागवाले यांनी पार पाडले. त्याचप्रमाणे प्रमुख वक्ते प्राचार्य डॉ. गजानन पाटील यांचा उपस्थितांना परिचय करून देण्यात आला. डॉ. विनोद बागवाले यांनी आपल्या प्रास्ताविकामध्ये वेबिनारच्या आयोजनामागील भूमिका विशद केली. प्रमुख वक्ते डॉ. गजानन पाटील यांनी विषयाशी सुसंगत सर्वच क्षेत्रावर कोविड-१९ चा झालेला परिणाम समर्पक उदाहरण व आकडेवारीसह उपस्थितांना सांगितला. त्याचप्रमाणे भावी अर्थव्यवस्थेचे चित्र कसे राहील याबाबत अवगत केले.

वेबिनारच्या सूत्रसंचालाची भूमिका वाणिज्य विभागाचे साहाय्यक प्राध्यापक श्री मुकेश जाधव यांनी पार पाडली तर गृह अर्थशास्त्र विभागप्रमुख डॉ. दमयंती घागरगुंडे यांनी वेबिनारला उपस्थित असलेल्या सर्व मान्यवरांचे आभार मानले.

सदर वेबिनारला एकूण ९७ अभ्यासकांनी ऑनलाईन नोंदणी केलेली होती. वेबिनारच्या यशस्वीतेसाठी विशेष तांत्रिक सहकार्य डॉ. आदिल जीवानी यांचे लाभले. महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. नवीन सर यांनीसुद्धा आपल्या मनोगताद्वारे आपले विचार व्यक्त करून मार्गदर्शकाची भूमिका पार पाडली. प्रा. किनकर, डॉ. आर.आर. धोटे, डॉ. वालोंद्रे यांचे विशेष सहकार्य लाभले.

डॉ. विनोद बागवाले
अर्थशास्त्र विभाग प्रमुख
नबीरा महाविद्यालय, काटोल

मध्यभारतातील गोंड राजवटीचा इतिहास व संस्कृती (ऑनलाईन वेबिनार)

दिनांक १२.१२.२०२० रोज शनिवारला नबीरा महाविद्यालय, काटोल येथील इतिहास विभागातर्फे 'मध्यभारतातील गोंड राजवटीचा इतिहास व संस्कृती' या विषयावर एकदिवसीय वेबिनारचे आयोजन करण्यात आलेले होते. या वेबिनारचे प्रमुख वक्ते मा. प्रो. डॉ. शामराव कोरेटी, इतिहास विभाग प्रमुख, राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज नागपूर विद्यापीठ, नागपूर हे होते. याप्रसंगी शिक्षण प्रसारक मंडळाचे अध्यक्ष डॉ. राजूजी देशमुख तसेच कोषाध्यक्ष श्री प्रकाशजी चांडक सर यांनी वेबिनारला यशस्वी होण्याकरिता शुभेच्छा दिल्या. वेबिनारचे प्रास्ताविक इतिहास विभाग प्रमुख डॉ. आर.आर. धोटे यांनी केले व वेबिनार घेण्यामागचा इतिहास विभागाचा उद्देश स्पष्ट केला. तसेच महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. सुनीलकुमार नवीन सर यांनी आपल्या मार्गदर्शनातून आपले विचार व्यक्त केले.

वेबिनारचे सूत्रसंचालन गृह अर्थशास्त्र विभागाच्या प्रमुख डॉ. दमयंती घागरगुंडे मॅडम यांनी केले तर प्राध्यापक बेहनिया सर यांनी सर्व मान्यवरांचे आभार मानले. वेबिनारच्या यशस्वीतेसाठी डॉ. आदिल जीवानी, प्रा. मंगेश दोडके, प्रा. शिशिर कळंबे, प्रा. अविनाश भक्ते यांचे सहकार्य लाभले.

शिवराज्यभिषेक सोहळा :

दिनांक ०६.०६.२०२१ रोज रविवारला नबीरा महाविद्यालय, काटोल येथील इतिहास विभागातर्फे शिवराज्यभिषेक सोहळा या कार्यक्रमाचे आयोजन करण्यात आलेले होते. कार्यक्रमाला प्रमुख अतिथी म्हणून मा. डॉ. विजय ठाकरे, उपसंचालक, प्रादेशिक न्यायसहायक वैज्ञानिक प्रयोगशाळा महाराष्ट्र शासन, नागपूर विभाग, नागपूर तसेच मा. श्री अंकुर देसाई सर अधीक्षक अभियंता जलसंपदा विभाग नागपूर हे लाभलेले होते.

कार्यक्रमाचे अध्यक्षस्थान नबीरा महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. एस.के. नवीन सर यांनी भूषविले. तसेच शिवराज्यभिषेक सोहळ्याविषयी सविस्तर माहिती इतिहास विभागाचे प्रा. बेहनिया सर यांनी दिली. त्यानंतर कार्यक्रमाचे प्रमुख अतिथी मा. डॉ. विजय ठाकरे सर यांनी प्रत्येक व्यक्तीला छत्रपती शिवाजी महाराजांचे आचरण प्रत्यक्ष जीवनात उतरविण्याची गरज स्पष्ट केली.

कार्यक्रमाचे सूत्रसंचालन व प्रास्ताविक डॉ. तेजसिंह जगदळे सर यांनी केले तर आभार प्रदर्शन प्रा. परेश देखमुख सर व त्यांचे विद्यार्थी यांच्या 'जय जय महाराष्ट्र माझा' या गीताने करण्यात आले.

डॉ. आर.आर. धोटे
इतिहास विभाग प्रमुख
नबीरा महाविद्यालय, काटोल

राज्यशास्त्र विभागाद्वारे दिनांक २ नोव्हेंबर २०२० ला राष्ट्रीय वेबिनारचे आयोजन करण्यात आले. सदर वेबिनार 'समकालीन परिप्रेक्षात केंद्र-राज्य संबंध' या विषयावर ऑनलाईन पद्धतीने घेण्यात आला.

कार्यक्रमाच्या प्रारंभी विभागप्रमुख प्रा. हरिषकुमार किनकर यांनी कार्यक्रमाचे प्रास्ताविक केले व मुख्य वक्त्यांचा परिचय करून दिला. कार्यक्रमाच्या अध्यक्षस्थानी शिक्षण प्रसारक मंडळाचे उपाध्यक्ष श्री निरंजनजी राऊत होते. त्यांनी राजकीय व्यवहार आणि राजकीय सिद्धांत यामधील तफावत कशी दूर करता येईल यादृष्टीने राजकीय अभ्यासकांनी अध्ययन करावे असे मत मांडले. कार्यक्रमाप्रसंगी महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. एस.के. नवीन यांनी महाविद्यालयाच्या शैक्षणिक प्रगतीचा आढावा घेतला. या कार्यक्रमाचे मुख्य वक्ते श्री बिंझाणी नगर महाविद्यालयाचे राज्यशास्त्र विभागप्रमुख डॉ. संदीप तुंडुरवार सर यांनी केंद्र-राज्य संबंधातील संघर्षाचे मुद्दे, मुख्यमंत्री-राज्यपाल संघर्ष, केंद्र सरकारची राज्याच्या राजकारणात हस्तक्षेपाची भूमिका व त्यामुळे संघराज्य व्यवस्थेच्या स्वरूपात होत असलेले बदल यासारख्या विविध मुद्द्यांचा परामर्श घेऊन संबोधित केले. या कार्यक्रमाचे संचालन डॉ. दमयंती घागरगुंडे यांनी केले तर आभार प्रदर्शन डॉ. भारत कडबे यांनी केले. कार्यक्रमाच्या यशस्वीतेकरिता एम.बी.ए. विभागाचे डॉ. आदिल जीवानी व शारीरिक शिक्षण विभागाचे प्रा. अमित खांडेकर, प्रा. निमजे यांनी कार्यक्रमाच्या यशस्वीतेकरिता प्रयत्न केले. सर्व सहभागी सदस्यांना प्रमाणपत्राचे वितरण करण्यात आले.

राज्यशास्त्र विभाग व राष्ट्रीय सेवा योजना यांच्या संयुक्त विद्यमाने दिनांक २६ नोव्हेंबर २०२० रोजी 'संविधान दिनाचा कार्यक्रम' ऑनलाईन पद्धतीने साजरा करण्यात आला.

कार्यक्रमाचे प्रास्ताविक महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. एस.के. नवीन सर यांनी केले. कार्यक्रमाचे मुख्य वक्ते प्रा. विजयदीप मुंजनकर हे होते. सरांचा परिचय राज्यशास्त्र विभागप्रमुख प्रा. हरिषकुमार किनकर यांनी करून दिला. यानंतर कार्यक्रमाचे प्रमुख वक्ते प्रा. विजयदीप मुंजनकर यांनी भारतीय संविधान आणि लोकशाहीपुढील आव्हाने या विषयावर विस्तृत मार्गदर्शन केले. त्यांनी समकालीन संदर्भात लोकशाही मूल्यांचा न्हास व त्यामध्ये होत असलेले बदल यासंदर्भात वेगवेगळ्या मुद्द्यांच्या आधारे आढावा घेतला.

या कार्यक्रमाचे संचालन मराठी विभागाचे प्रा.डॉ. भारत कडबे यांनी केले तर आभार प्रदर्शन राष्ट्रीय सेवा योजना विभागाचे समन्वयक प्रा. अमितकुमार खांडेकर यांनी केले. कार्यक्रमाच्या यशस्वीतेकरिता एम.बी.ए. चे डॉ. आदिल जीवानी व बी.बी.ए. चे प्रा. प्रवीण रेवतकर यांनी तांत्रिक साहाय्य केले. सर्व प्राध्यापक व कर्मचाऱ्यांनी कार्यक्रमाच्या यशस्वीतेकरिता मदत केली.

प्रा. हरिषकुमार किनकर
राज्यशास्त्र विभाग प्रमुख
नबीरा महाविद्यालय, काटोल

DEPARTMENT OF CHEMISTRY

The Department of Chemistry organized various activities during the academic year 2020-2021 as mentioned below :

1. Online Quiz on occasion of "Vachan Prerna Divas " :

Department of Chemistry Nabira Mahavidyalaya, Katol, organized a quiz on the occasion of 'Vachan Prerna Divas' on 15th of October 2020.

The quiz is useful to develop a consciousness among students and faculty members of college and to create awareness about reading, to know about the life of our former President Dr. A. P. J. Abdul Kalam.

218 students and faculty members participated in this quiz. All the participants were awarded online certificate for participation.

2. Celebration of National Science Day (online):

The Department of Chemistry, Nabira Mahavidyalaya, Katol, Celebrated National Science Day on 28th Feb. 2021.

The Theme of National Science Day was "Future of STI : Impact on Education, Skills and Work ". On this Occasion, the Faculty of Science organized quiz contest on this theme.

179 students participated and got online certificate for quiz. The contest received a good response from the students.

3. Quiz Competition on World Environment Day (Online):

The Department of Chemistry Nabira Mahavidyalaya Katol organized a quiz contest on the occasion of 'World Environmental Day' on 05/06/2021.

The quiz was useful to create awareness about environment in society. The quiz was based on important aspects of environment. More than 250 students participated in this quiz.

Dr. A. D. Borkar
Head
Department of Chemistry

DEPARTMENT OF BOTANY

On the occasion of 130th Birth Anniversary of Late Shri Bhikulalji Nabira, a Great visionary and Founder of Nabira Mahavidyalaya, Katol, Department of Botany organized an Intercollegiate Competition on "Online Education Boon or Bane", 356 students from more than 40 colleges from all over the Maharashtra sent their entries from 20th December, 2020 to 5th January, 2021, in Marathi, Hindi and English languages. All the participants were awarded online Certificate of Participation. Winners have been awarded with certificate and cash prize.

On the occasion of National Science Day - 2021 "Future of STI: Impacts on Education Skills and Work", the Department of Botany in association with IQAC of our college organized an online quiz contest on 28th of February, 2021. The questions based on simple facts of science and they were not designed to test the knowledge of students, rather to increase their curiosity for science. 179 students from various colleges participated in this quiz. All the participants were awarded online e-Certificate of participation.

On the occasion of National Science Day - 2021 "Future of STI: Impacts on Education Skills and Work", the Department of Botany, the Department of Zoology in collaboration with IQAC of our college organized a webinar on the topic "Future of STI" on 5th of June, 2021. For the webinar we invited Shri Ambarish Ghatate, Founder Ayurvan Aura Park, Nagpur and Shri Mukund Sherekar, Nature Activist and member of Ayurvan Aura Park team, as a resource persons. Both delivered quality- lectures on "*Ecosystem Restoration and Importance of Medicinal Plants in current pandemic era*". More than 1000 students of our college and student of different colleges were greatly benefitted by the webinar. On the same day we also organized an online quiz contest. The questions in the quiz were based on simple facts of science. 179 students from various colleges and different universities of our country participated in this quiz. All the participants were given online e-Certificate for participation.

Dr. B. B. Kalbande
Asst. Prof. & Head
Department of Botany

- Dr. Hitesh Vaswani participated in an online short term faculty development programme of ten days on "Scenario of Commerce, Management and Economics education after covid-19" from 29th June 20 to 08th July 20 Organized by Savitribai Phule, Pune University.
- Dr. Hitesh Vaswani was invited for motivational talk on the 'Online Ten Days Basic Workshop on IBPS Exam Preparation' held on 12th September 20 organised by International Journal of Commerce and Management Studies.
- Dr. Hitesh Vaswani has been appointed as referee for Mumbai University for the thesis submitted by Shri Vinayak Karande for Ph.D (Commerce) Degree in the subject of Business Policy and Administration.
- Dr. Atul Charde participated and completed AICTE Training and Learning (ATAL) Academy online FDP on "Organizational Behavior" from 26th October 20 to 30th October at IMT Nagpur.
- Dr. Atul Charde Participated and Presented a Paper entitled "Jugaad as a Function of Management in Business and Economy" in 13th Central Management Conclave 2020 an International Conference on the theme "The New Normal: Evolving Scenario in Business and Economy" held on 27th November 2020.
- Training and Placement cell organized an Online Guest Lecture on "Employability in Current Scenario" on 02nd Jan. 2021 for MBA Sem. III. About 43 students joined the session. Dr. Rajesh Padole (Founder, Dear Sir Services, Nagpur) was the speaker for the session.
- Dr. Hitesh Vaswani has been appointed as referee in Mumbai University to examine the thesis submitted for Ph.D (Arts) Degree in the subject of Management Studies. Mail received on date 07th January 2021.
- Training and Placement cell organized a Four day Online Skill Development workshop from 22nd Jan. to 25th Jan.2021 for MBA Sem. III Students. About 45 students joined the session. Dr. Shabbir Zakerya (Founder, Learners Academy of Skill Development, Nagpur) was the resource person.
- Dr. Atul Charde has been invited as speaker on the topic "Acting Techniques" in the Induction Programme for newly admitted students organized by S. B. Jain Institute of Technology, Management & Research (SBJITMR) held on 10th February 2021.
- The Department organized 'AGAAZ-2020' an online Orientation Program for new batch of students from 04th to 06th March 2021. Mrs. Shweta Deshmukh (Valued Alumni, President and CEO of Balanced Wellbeing LLC, Florida, USA) was the chief guest for the inauguration. Mr.Sanjay Raina (Valued Alumni, GM Media Marketing, Pin Point Advertising, Chandigarh), Mrs. Meenakshi Rawal Dhani from U.K. (Valued Alumni & IT Professional) and Miss Neha Thombre (Standup Comedian and Celebrity) delivered lectures on various topics. All faculty members and non-teaching staff were present.
- Training and Placement cell organized an online Webinar on 'Confidence Building' on 05th April 2021 for MBA I and III Sem. Students. About 85 students joined the session. Ms. Neha Maniyar leading Psychologist from Pune and soft skill trainer was the speaker for the session.
- Dr. Atul Charde Successfully Participated in AICTE Sponsored online one week short term Training programme (STTP) on "Rural Development: Opportunities, Challenges and Role HEIs" organized by Department of Management Technology Shri Ramdeobaba College of Engineering and Management, Nagpur from 07th June to 12th June 2021.
- Training and Placement cell organized a Two day Online workshop on "Finding Jobs in New Normal" on 14th and 15th June 2021 for MBA I and III Sem. Students. About 90 students joined the session. Dr. Shabbir Zakerya (Founder, Learners Academy of Skill Development, Nagpur) was the resource person.

Dr. Hitesh Waswani

Head

Department of Management Studies

गृह अर्थशास्त्र विभागाद्वारे आयोजित किशोरवयीन मुलींचे आहार व आरोग्य

गृह अर्थशास्त्र विभागाद्वारे आयोजित राखी मेकिंग वर्कशाप

मराठी भाषा गौरव दिन आणि कुसुमाग्रज जयंती कार्यक्रम (२७ फेब्रुवारी २१)

International Environment Day Celebration on 5/6/2021 by Department of Botany

राज्यशास्त्र विभागाद्वारे आयोजित राष्ट्रीय वेबिनार

राज्यशास्त्र विभागाद्वारे आयोजित संविधान दिन कार्यक्रम

मध्यभारतातील गोंड राजवटीचा इतिहास व संस्कृती या विषयावरील वेबिनार

शिव राज्यभिषेक सोहळ्यानिमित्त व्याख्यान दि. ६.६.२०२१

Tree Plantation by NCC Unit

Webinar on Online Examination & Vaccination held on 22.06.2021 by Dept. of Commerce.

Deeksharambh Pogramme held on 29.10.2020 by Dept. of Commerce

National Webinar on 'Potential Threats on Indian Borders : Challenges & Solutions'

Blood Donation by NCC Cadets & NSS Volunteers

International Yoga Day at Nagpur University

Suryanamaskar on Swami Vivekanand Jayanti

CATC-802 मध्ये लेफ्टनंट कर्नल संजय कदम NCC Cadets ना मार्गदर्शन करताना

प्रनासत्ताक दिन पथसंचलनासाठी कु. खुशबू सुनील तिडके एन.एच.एस. स्वयंसेविकांची निवड

कोविड महामारीमध्ये गरजू लोकांना जीवनवाचक वस्तू व सनिटायझरचे वाटप करताना

Republic Day Parade

Workshop on Fundamental of Intellectual Property Rights and Plagiarism